

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Anna Panochová

Zděděný jazyk a základní slovní zásoba češtiny

Heritage Language and Basic Czech Vocabulary

Praha 2017

Vedoucí práce: prof. Dr. phil. PhDr. Marek Nekula

Poděkování

Na tomto místě bych moc ráda poděkovala zejména panu profesorovi Marku Nekulovi za jeho cenné rady při výběru tématu i při zpracovávání práce a za odborné vedení. Paní doktorce Kateřině Šichové patří velký dík za její ochotu ke spolupráci na výzkumu, díky níž jsem měla pro výzkum dostatek respondentů. Dále bych ráda poděkovala především samotným respondentům (studentům Universität Regensburg) za jejich čas a ochotu zúčastnit se výzkumu k mé diplomové práci; bez jejich účasti by práce nevznikla. A v neposlední řadě bych ráda poděkovala svému snoubenci Janu Hrnčířovi za jeho podporu a technické rady.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 15. 5. 2017.

Anna Panochová

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá základní slovní zásobou standardní češtiny ve vztahu k mluvčím češtiny jako zděděného jazyka. Jedná se o druhou generaci mluvčích češtiny, kteří vyrůstali v Německu, konkrétně v Řezně a okolí. Cílem práce je identifikovat oblasti v základní slovní zásobě češtiny, které si uvedení mluvčí neosvojili při neřízené akvizici jazyka.

Teoretická část práce v první řadě vysvětluje pojmy zděděný jazyk, mluvčí s migračním pozadím, nedokonalé osvojení jazyka a základní slovní zásoba s ohledem na sledované mluvčí. Dále na základě zahraniční odborné literatury popisuje problematiku vymezení základní slovní zásoby a tyto poznatky aplikuje na češtinu. Těžištěm teoretické části práce je vymezení aktivní a pasivní slovní zásoby češtiny a její rozsah a variace. Na základní slovní zásobu češtiny je nahlíženo jak z frekvenčního, tak z komunikačně-pragmatického pohledu. Pro účel tohoto výzkumu je k výběru základní slovní zásoby následně zvolen frekvenční přístup s využitím Českého národního korpusu.

Empirická část práce popisuje experimentální výzkum, ve kterém byla zkoumána aktivní i pasivní slovní zásoba a schopnost mluvčích češtiny jako zděděného jazyka používat synonyma. Z výzkumu vychází, že tito mluvčí mají osvojené přibližně čtyři pětiny základní slovní zásoby standardní češtiny. Mezi nejobtížnější slova pro tyto mluvčí patří tzv. „faux amis“ a polysémní výrazy. Získané poznatky mohou pomoci jednak lektorům češtiny zaměřujícím se na tuto cílovou skupinu, jednak autorům učebnic a v neposlední řadě samotným respondentům. V závěru práce je uvedeno několik možností, jak by se dalo na provedený výzkum navazovat.

Klíčová slova: zděděný jazyk, základní slovní zásoba, aktivní slovní zásoba, pasivní slovní zásoba, osvojování jazyka, nedokonalé osvojení jazyka, funkční bilingvismus

Abstract

This master's thesis deals with basic vocabulary of standard Czech in relation to speakers of Czech as a heritage language. These speakers constitute the second generation of speakers of Czech who grew up in Germany, specifically in Regensburg and its surroundings. The aim of the thesis is to identify areas of basic Czech vocabulary that the speakers did not manage to master in the process of incomplete language acquisition.

The theoretical part of the thesis primarily explains concepts such as heritage language, speakers with a migrant background, incomplete language acquisition and basic vocabulary with respect to the speakers examined. Based on conclusions drawn from specialist literature, it maps out basic vocabulary and contextualizes this knowledge with respect to Czech language. The focus of the theoretical part of the thesis is to map out the active and passive vocabulary of Czech, its range and variations. The basic Czech vocabulary is viewed from the frequency as well as from the communicative-pragmatic approach. For the purpose of this research, the frequency approach was chosen along with the use of the Czech National Corpus.

The empirical part of the thesis describes an experimental research using vocabulary translation tests. This research examines both the active and passive vocabulary and the speakers' ability to use synonyms. The research shows that these speakers have acquired approximately four fifths of basic vocabulary of standard Czech in the process of incomplete language acquisition. The most challenging words for these speakers include "faux amis" and polysemic expressions. Research outcomes can help Czech lecturers focusing on this target group, as well as authors of textbooks, and last but not the least, the respondents themselves. The conclusion lists several ideas on how to build on this research.

Keywords: heritage language, basic vocabulary, active vocabulary, passive vocabulary, language acquisition, incomplete language acquisition, functional bilingualism

Obsah

1 Úvod.....	9
1.1 Cíle práce.....	10
1.2 Struktura práce.....	11
Teoretická část	13
2 Zděděný jazyk	14
2.1 Mluvčí s migračním pozadím	15
2.1.1 Situace českých mluvčích s migračním pozadím v bavorském Řezně ..	17
2.2 Bilingvismus.....	23
2.2.1 Funkční bilingvismus a nedokonalé osvojení jazyka.....	25
3 Základní slovní zásoba jako teoretický a praktický problém.....	29
3.1 Hlavní lingvistické přístupy při výběru základní slovní zásoby.....	31
3.2 Základní slovní zásoba češtiny	37
3.2.1 Aktivní a pasivní slovní zásoba.....	39
3.3 Základní slovní zásoba češtiny z frekvenčního pohledu	42
3.4 Základní slovní zásoba češtiny z pohledu SERR	44
3.5 Základní slovní zásoba pro výzkum	47
Empirická část.....	49
4 Empirický výzkum.....	50
4.1 Metodologie.....	50
4.2 Kritéria výběru základní slovní zásoby pro test	51
4.2.1 Frekvence	51
4.2.2 Slovní druhy	52
4.2.3 Počet slov	54
4.3 Sestavení testu	56
4.3.1 Zpracování dat pro test aktivní slovní zásoby	57
4.3.2 Zpracování dat pro test pasivní slovní zásoby	58
4.3.3 Zpracování dat pro test synonym	60
4.4 Výzkumné otázky a hypotézy.....	60
4.5 Zadávání testu.....	61
4.6 Vyhodnocení testu	63
4.6.1 Respondenti.....	66
4.6.2 Test aktivní slovní zásoby	71

4.6.3	Test pasivní slovní zásoby.....	77
4.6.4	Test synonym 83	83
4.7	Shrnutí výsledků výzkumu a jejich vyhodnocení.....	86
5	Návrhy na aplikaci výzkumu	90
6	Závěr	91
7	Seznam použité literatury a zdrojů	94
7.1	Slovníky.....	94
7.2	Odborné články.....	94
7.3	Knižní publikace.....	97
7.4	Absolventské práce.....	99
7.5	Učebnice	100
7.6	Elektronické zdroje.....	101
8	Seznam tabulek, grafů a obrázků	103
8.1	Seznam tabulek.....	103
8.2	Seznam grafů	103
8.3	Seznam obrázků.....	104
9	Přílohy	105
9.1	Seznam příloh	105

Seznam zkratek

ARF	průměrná redukováaná frekvence (average reduced frequency)
CLIL	integrované učení obsahu a jazyka (Content and Language Integrated Learning)
ČNK	Český národní korpus
ČSAV	Československá akademie věd
FRQ	absolutní frekvence (frequency)
FSC	Frekvenční slovník češtiny
nom.	nominativ
PMČ	Příruční mluvnice češtiny
pos	slovní druh (part of speech)
R	respondent
SERR	Společný evropský referenční rámec pro jazyky
sg.	jednotné číslo (singulár)
SRN	Spolková republika Německo
ZSZ	základní slovní zásoba

1 Úvod

Při zahraničním studijním pobytu v německém Řezně jsem se setkala s vícero mluvčími češtiny, kteří nevyrůstali v českém prostředí a český jazyk mají tudíž tzv. zděděný od svých rodičů (nebo jen od jednoho z rodičů). Na školitelském pracovišti Universität Regensburg (Univerzita v Řezně) vznikl kontakt s těmito mluvčími v souvislosti s jejich zájmem o osvojení standardní češtiny, a proto jsem dostala příležitost v rámci své diplomové práce zkoumat rozsah jejich základní slovní zásoby češtiny. Při rozhovorech s těmito mluvčími češtiny jsem se setkávala s pozoruhodným výběrem českých slov, která užívají, a začala jsem se zajímat o jejich slovní zásobu. V diplomové práci bych tak ráda zachytila, do jaké míry mají tito mluvčí osvojenou základní slovní zásobu standardní češtiny. Zároveň je druhá generace českých imigrantů obecně málo zkoumaná, proto cítím potřebu toto prázdné místo zaplnit.

Z důvodu studijního pobytu ve Spolkové republice Německo (dále jen SRN) také vycházím především z německy psané odborné literatury, která se k tématu základní slovní zásoby vztahuje, jelikož je mi nejbližší a v českém prostředí není dostatek odborné literatury k tomuto tématu.

V první řadě jsem ale postavena před nelehký úkol popsat, co se rozumí pod pojmem základní slovní zásoba a jaký rozsah má v českém jazyce. Při popisu základní slovní zásoby češtiny budu vycházet především z *Frekvenčního slovníku českého jazyka* a také částečně ze *Společného evropského referenčního rámce pro jazyky*. Cílem této části je na základě nových slovníků a korpusu vymezit základní slovní zásobu standardní češtiny, s kterou budu následně pracovat v empirické části této práce, věnované diferencii mezi základní slovní zásobou standardní a funkční základní slovní zásobou mluvčích s migračním pozadím.

V celé práci používám pojem *student* jako ekvivalent k anglickému *learner* a německému *Lerner* z důvodu absence vhodnějšího českého jednoslovného pojmu. Výraz „ten, který se učí“, je z hlediska jeho hojnosti nevhodný. Tento koncept je užíván i v českém překladu *Společného evropského referenčního rámce pro jazyky* (dále jen SERR) z roku 2001.

Dále považuji za nosné rovnou na začátku práce objasnit pojmy slovo, lexém a lemma, které budu hojně používat. Slovo je lexikální jednotka v systému jazyka. Jeho základní funkcí je pojmenování. Sousedství je víceslovné pojmenování nově vzniklých pojmů.

Z hlediska sémantického tvoří nerozdělitelný celek jako pojmenování pro jeden pojem. (Čechová a kol., 2011, s. 53). Jde v tom případě o jeden lexém, což je abstraktní formálně-významová lexikální jednotka. „Lexém jako základní celistvá lexikální jednotka zahrnuje v sobě všechny své tvary.“ (tamtéž, s. 53) Lemma je reprezentativní podoba lexému, která je charakterizována jistou gramatickou formou (nom. sg. u podstatných jmen, infinitiv u sloves), jistým pravopisem a jistou výslovností. Lemma je slovníková podoba slova (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2016). V obecném významu používám v práci především pojem slovo. V souvislosti s korpusem a výběrem konkrétních výrazů pro testy slovní zásoby používám pojem lemma.

1.1 Cíle práce

Základní slovní zásoba standardní češtiny není zatím popsána v žádné publikaci. Cílem teoretické části práce je vymezit ji pro účely této práce s ohledem na mluvčí češtiny s migračním pozadím, přesněji druhou generaci českých imigrantů v Německu.

Na pozadí teoretické části práce, jejímž záměrem je ukotvení pojmů zděděný jazyk a základní slovní zásoba češtiny, vyvstává hlavní cíl předkládané diplomové práce, jímž je empirický výzkum zaměřený na základní slovní zásobu druhé generace českých imigrantů žijících v Řezně. Cílem samotného výzkumu je identifikovat jednotky a oblasti základní slovní zásoby standardní češtiny, které si tyto mluvčí při neřízené akvizici zděděného jazyka neosvojili – a to jak z jejich aktivní, tak pasivní slovní zásoby. Naopak bychom rádi vyzdvihli, jaké oblasti základní slovní zásoby mají nejlépe osvojené.

Díličí cíle empirické části práce směřují ke zjištění obtížných oblastí v základní slovní zásobě mluvčích češtiny s migračním pozadím. Jedním z díličích cílů empirického výzkumu práce bude odpověď na otázku, zdali mají tyto mluvčí rozšířenou slovní zásobu v oblasti základních synonym, nebo zdali jim stačí vždy pouze jeden výraz.

Výzvou v této práci není jen pokus o vymezení základní slovní zásoby, ale zároveň jeho aplikace na mluvčí češtiny s migračním pozadím. Této skupině mluvčích se věnovaly absolventské práce Brandl, 2008; Seidlmayer, 2010 a 2013; Feldmeier, 2009 a Meier, 2017; studie Nerlich, 2007; Hämmerle, 2009 a Šichová, 2016; disertace Feldmeier, 2014 a ve srovnání s ostatními skupinami slovanských mluvčích Achterberg, 2005. Učebnice češtiny, které máme k dispozici, jsou zaměřeny na studenty-cizince a příručky jako jsou mluvnice, slovníky aj. popisují jazyk rodilých mluvčích vyrůstajících v homogenním jazykovém

prostředí, kde se mluví jejich mateřštinou. Žádná z příruček se nevěnuje zprostředkování českého jazyka lidem, kteří v českém prostředí nevyrostali, ale přesto je pro ně čeština mateřským jazykem.

1.2 Struktura práce

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol. Tyto dvě kapitoly odkazují na dvě složky názvu celé práce, a proto se také první z nich věnuje zděděnému jazyku a druhá základní slovní zásobě.

Druhá kapitola se zabývá nejen pojmem zděděný jazyk, ale i mluvčími s migračním pozadím, nedokonalým osvojením jazyka a funkčním bilingvismem¹, který je právě pro mluvčí jazyka s migračním pozadím tak typický. Okrajově se dotýká i konkrétní situace druhé generace českých imigrantů v bavorském Řezně, jejichž akvizice základní slovní zásoby je předmětem výzkumu celé práce.

Třetí kapitola, zaměřená na základní slovní zásobu, tvoří jádro celé práce. V první řadě zkoumá, jak je na samotný pojem základní slovní zásoby nahlíženo v odborné literatuře, kteří autoři se již tímto tématem zabývali a z jakého úhlu pohledu. Shrnuje dva hlavní lingvistické přístupy k vymezení základní slovní zásoby a stručně popisuje problémy s nimi spojené. V podkapitole 3.2 je celá situace aplikována na češtinu a popisuje situaci v české slovní zásobě. Těžiště teoretické části práce pak tvoří vymezení aktivní a pasivní základní slovní zásoby a jejich rozsah a variace např. s ohledem na věk uživatelů jazyka, popsané v podkapitole 3.2.1. S ohledem na empirický výzkum reflektují poslední dvě podkapitoly 3.3 a 3.4 možnosti uchopení základní slovní zásoby češtiny skrze frekvenční analýzu a *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*.

Čtvrtou kapitolou začíná empirická část, která je věnována samotnému empirickému výzkumu. Nejdříve je přiblížen metodologický postup, jak bylo postupováno v průběhu výzkumu při sběru dat a následném zpracování. Poté jednotlivé podkapitoly popisují kritéria výběru základní slovní zásoby pro výzkumný test a jeho zpracování – pro aktivní a pasivní slovní zásobu i část zaměřenou na synonyma. Následují výzkumné otázky a hypotézy a zadání a vyhodnocení testu. Poslední podkapitola empirického výzkumu shrnuje všechny

---

¹ Pro uvedení do kontextu práce podává i stručnou definici pojmu bilingvismus a základní náhled na tuto problematiku.

zjištěné výsledky a vyhodnocuje závěry. Pátá kapitola pak podává návrhy na aplikaci výzkumu, k čemu by mohl být do budoucna užitečný a jak by se na práci dalo navazovat. Příkladem mohou být např. tvůrci učebnic, kteří by se zaměřovali na tuto specifickou cílovou skupinu mluvčích. V závěrečné kapitole jsou následně shrnuty hlavní poznatky práce.

Teoretická část

2 Zděděný jazyk

Jelikož předmětem výzkumu předkládané diplomové práce je základní slovní zásoba mluvčích češtiny s migračním pozadím (konkrétně studentů češtiny z Univerzity v Řezně), je nezbytné si nejprve představit základní pojmy, se kterými budeme operovat. Prvním z nich je zděděný jazyk.

Pojem zděděný jazyk je ještě relativně nový. V první vlně byl použit v americké lingvistické literatuře, ale postupně narůstá výzkumných prací tohoto oboru i v evropském diskurzu (Błaszczyk, 2015b). Polinsky (2006) pod pojmem zděděný jazyk (angl.: heritage language, něm.: Herkunftssprache) rozumí jazyk, který obklopoval bilingvního jedince už od dětství, ale nestal se z něj dominantní (tzv. základní) jazyk. Kelleher (2010, s. 1) ve svém článku *What is a heritage language?* publikovaném na webových stránkách *Heritage Languages in America* definuje zděděný jazyk jako jakýkoliv jiný jazyk vyjma dominantního jazyka daného státu.

Zděděným jazykem tedy rozumíme jazyk, který není pro určitého jedince / skupinu mluvčích dominantním. Jedinec ho „zdedil“ od svých předků – rodičů, ale nevyrostá v prostředí, kde se tímto jazykem běžně hovoří.

Joshua Fishman (2001) dokonce rozdělil zděděné jazyky Ameriky na tři kategorie, které zdůrazňují historické a sociální podmínky ostatních jazyků ve vztahu s angličtinou. Jsou jimi:

1. **Imigrantské zděděné jazyky** – jazyky, kterými mluví imigranti, kteří přišli do Ameriky až poté, co se stala nezávislou zemí;
2. **Původní/domorodé zděděné jazyky** – jazyky původního obyvatelstva amerického kontinentu;
3. **Koloniální zděděné jazyky** – jazyky různých evropských skupin, které jako první kolonizovaly Spojené státy americké a jejichž jazyky se zde stále mluví².

Jelikož se jedná o rozdělení typů zděděných jazyků na území Spojených států amerických, kde je jazyková situace díky kolonizaci odlišná od evropského kontinentu,

---

² Překlad autorky práce.

nemůžeme ho zcela přenést na naše poměry. Pokud bychom měli zařadit mluvčí češtiny jako zděděného jazyka žijící na území SRN do jedné z předložených kategorií, blížila by se jejich situaci nejvíce první kategorie – imigrantské zděděné jazyky. Jedná se totiž o děti mluvčích, kteří přišli do Německa, a vedle němčiny mluví i jazykem svých českých rodičů nebo českého rodiče.

Slovanským jazykům v Německu je věnována obsáhlá literatura (viz např. Achterberg, 2005; Meng, 2001; Goldbach, 2005; Brehmer, 2007; Anstatt, 2008; Brehmer, Usanova, 2015; Mehlhorn 2015 ad.). Na Katedře slovanských jazyků a kulturní vědy³ na Univerzitě v Řezně stojí zděděné jazyky a jejich mluvčí v centru výzkumu – vznikají četné bakalářské, diplomové i disertační práce na toto téma (viz např. Beate Feldmeier, 2009 a 2014; Katarina Seidlmayer, 2013; Izabela Błaszczuk, 2015a; Daniel Romić, 2007; Veronika Wald, 2009). Mluvčími zděděného jazyka⁴ jsou nazývány děti imigrantů (tzv. 2. generace), které od narození nebo od raného dětství (do 5 let) vyrůstají v dvoj- nebo vícejazyčném prostředí (Błaszczuk, 2015b).

Schopnost komunikace druhé generace mluvčích nedosahuje často úrovně monolingvních rodilých mluvčích, nicméně v oblasti fonologie jsou mluvčí zděděných jazyků naopak kompetentnější než studenti druhého/cizího⁵ jazyka. Přejímají totiž od útlého věku přízvuk svých rodičů, pro které je vyučovaný jazyk mateřštinou. Benmamoun, Montrul a Polinsky proto umisťují mluvčí zděděného jazyka přibližně do středu osy mezi mluvčí prvního a mluvčí druhého/cizího jazyka, i když samozřejmě mezi jednotlivými mluvčími zděděného jazyka mohou být velké rozdíly s ohledem na jejich řečové dovednosti (cit. podle Błaszczuk, 2015b).

2.1 Mluvčí s migračním pozadím

Dalším pojmem, který budeme v práci hojně využívat, je tzv. mluvčí s migračním pozadím. V našem případě je to konkrétně mluvčí češtiny s migračním pozadím.

---

³ Překlad autorky práce (v něm. Lehrstuhl für slavische Sprach- und Kulturwissenschaft).

⁴ Překlad autorky práce (v angl. heritage speakers, v něm. Herkunftssprecher).

⁵ Rozdíl spočívá v tom, že cizí jazyk si mluvčí osvojují ve své vlasti, např. v rámci školní nebo mimoškolní jazykové výuky, zatímco druhý jazyk si mluvčí osvojují v zemi, kde se tento jazyk užívá v běžné komunikaci (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2016).

Už ze samotného názvu je patrné, že termín migrace nezahrnuje jen samotné migranty, ale dotýká se i jejich potomků. Spolkový statistický úřad uvádí v roce 2010 ve svém mikrovýzkumu definici mluvčích s migračním pozadím takto: „Zu den Menschen mit Migrationshintergrund zählen alle nach 1949 auf das heutige Gebiet der Bundesrepublik Deutschland Zugewanderten, sowie alle in Deutschland geborenen Ausländer und alle in Deutschland als Deutsche Geborenen mit zumindest einem zugewanderten oder als Ausländer in Deutschland geborenen Elternteil.“ (Destatis, 2010, s. 6) V obdobném mikrovýzkumu z roku 2015 už definice německého statistického úřadu zní jinak: „Eine Person hat einen Migrationshintergrund, wenn sie selbst oder mindestens ein Elternteil die deutsche Staatsangehörigkeit nicht durch Geburt besitzt.“ (Destatis, 2015, s. 4) Můžeme pozorovat, že změnou definice odpadá podmínka roku příchodu do Německa, která pravděpodobně přestala být relevantní. Mluvčí s migračním pozadím se tedy teď definuje jako osoba, jež sama nebo jejíž alespoň jeden z rodičů nemá státní německé občanství od narození. Definice Spolkového statistického úřadu z roku 2015 (s. 4 a 5) zahrnuje všechny následující osoby:

1. Cizince, kteří se přistěhovali ze zahraničí, a cizince, kteří se už v Německu narodili;
2. Osoby, které se přistěhovaly ze zahraničí i které se narodily v Německu a bylo jim uděleno německé státní občanství;
3. (Pozdní-)vystěhovalce⁶;
4. Potomky tří předešlých skupin osob narozených se státním občanstvím Spolkové republiky Německo.⁷

Spolkový statistický úřad (dále Destatis) operuje ještě s pojmem osoba s vlastní migrační zkušeností. Tyto osoby spadají též pod osoby s migračním pozadím. Jsou však specifické tím, že mají vlastní migrační zkušenost, tedy ti, kteří emigrovali a usadili se v cizí zemi (v našem případě v Německu).

Mluvčí češtiny s migračním pozadím, kteří jsou respondenty výzkumu této diplomové práce, spadají do čtvrté výše jmenované skupiny. Ve všech případech se totiž

---

⁶ „Spätaussiedler sind deutsche Volkszugehörige aus den Nachfolgestaaten der ehemaligen Sowjetunion und anderen osteuropäischen Staaten, die im Wege eines speziellen Aufnahmeverfahrens ihren Aufenthalt in Deutschland begründet haben.“ (BAMF, 2017)

⁷ Překlad autorky práce.

jedná o mluvčí, kteří jsou potomky českých imigrantů (ať už jednoho či obou rodičů), narozenými na území SRN. Jelikož se jedná konkrétně o osoby žijící v německém Řezně či okolí, budeme se v následující podkapitole krátce zabývat touto konkrétní skupinou obyvatel.

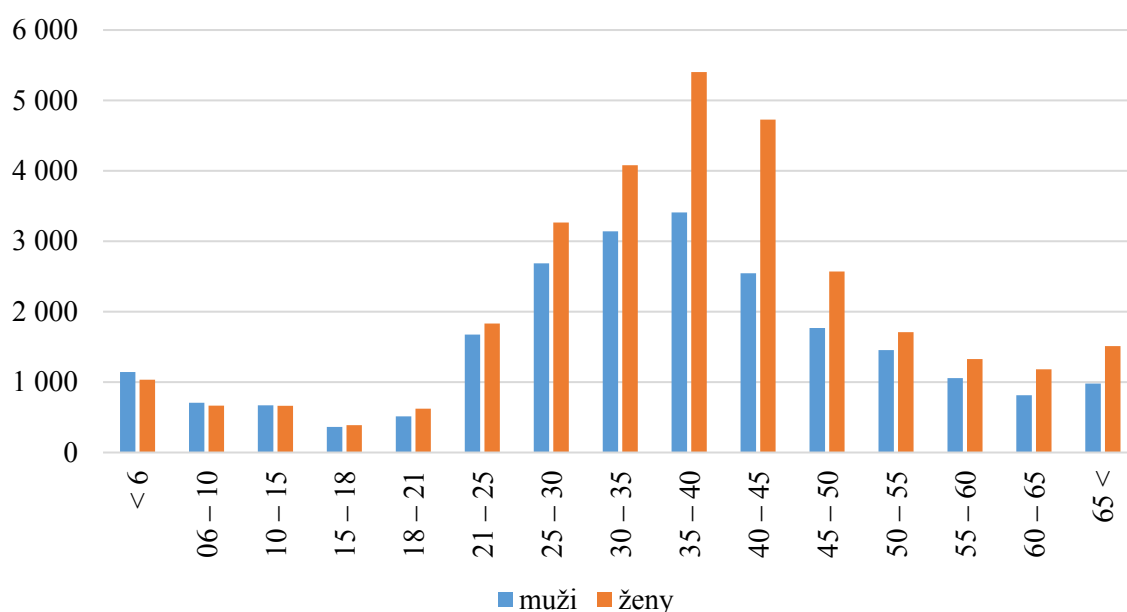
2.1.1 Situace českých mluvčích s migračním pozadím v bavorském Řezně

V této podkapitole nastíníme situaci českých mluvčích v Německu, konkrétně v bavorském Řezně, kde byl proveden výzkum této práce. Přiblížíme za pomoci statistických údajů množství Čechů a českých mluvčích s migračním pozadím na tomto území.

Česko-německé kulturní i jazykové vztahy jsou v lingvistice často zkoumaným jevem. Čemu ale není věnováno moc pozornosti, je skutečnost, že SRN byla ve druhé polovině 20. let jedním z hlavních příjemců českých – resp. československých – emigrantů (Hämmerle, 2009, s. 305). Z různých materiálů Spolkového statistického úřadu Hämmerle (2009, s. 305) odhaduje, že mezi lety 1948–89 přišlo z Československa do SRN kolem 50 000 – 60 000 osob. Hlavní příčinou emigrace byly společensko-politické události druhé poloviny dvacátého století v Československu. „V důsledku invaze vojsk Varšavské smlouvy opustilo v letech 1968–69 svou vlast asi 150 000 československých občanů. Přibližně 55 000 odešlo do západního Německa, kde jich podle odhadů do dnešních dnů zůstalo kolem 34 000.“ (Informationen zur politischen Bildung, cit. podle Nerlich, 2007, s. 153) Další přelomovou událostí bylo otevření hranic po Sametové revoluci v roce 1989 (Feldmeier, 2014, s. 20). Od této chvíle bylo znovu možné vyjet za hranice a mnoho lidí toho také využilo. V první polovině devadesátých let přišla do SRN i většina rodičů respondentů našeho výzkumu (podrobněji o respondentech v podkapitole 4.6.1).

Od Sametové revoluce přispělo ke zlepšení česko-německých vztahů mimo jiné připojení se ČR k Evropské radě v roce 1993 a podpis Česko-německé deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji 21. 1. 1997. Ve 21. století to pak byl vstup ČR do Evropské unie v roce 2004, vstup ČR do Schengenského systému v roce 2007 (volný přechod hranic smluvních států na kterémkoliv místě aniž by osoba musela projít hraniční kontrolou) a od 1. 5. 2011 všeobecné pracovní povolení pro všechny občany nových členských států EU spojené s cílenou kampaní německých firem na nábor českých pracovníků (Feldmeier, 2014, s. 20). Souhrn těchto událostí postupně měnil pracovní

podmínky cizinců v SRN a přispěl k tomu, že mnoho českých občanů kvůli práci odešlo za hranice do blízkého Německa. Tento trend můžeme pozorovat i v současnosti. Většina příslušníků českého státního občanství žijících na území SRN jsou v produktivním věku mezi 25 – 55 lety (viz graf 1). Z toho lze usuzovat, že většina lidí odchází do Německa kvůli lepším pracovním podmínkám.

Graf 1: Čeští státní příslušníci v SRN podle věku v roce 2015 (stav k 31. 12. 2015); zdroj: Ausländerzentralregister

Čeští imigranti v SRN jsou specifictví především tím, že na rozdíl od většiny ostatních migrantských skupin (např. tureckých, italských nebo rumunských) běžně nevytvářejí sociální sítě ani vlastní komunity (více viz např. Achterberg, 2005 nebo Hämmerle, 2009). Proto ve chvíli, kdy čeští migranti jazykově splynou s většinovým německým obyvatelstvem, nejsou už pro vnějšího pozorovatele jednoduše rozpoznatelní. To se týká především druhé generace imigrantů, se kterými byl proveden výzkum k této práci. Kontakt s těmito mluvčími vznikl jen díky jejich zájmu rozvíjet své jazykové dovednosti v českém jazyce v kurzech češtiny na Univerzitě v Řezně.

Podle statistických údajů ze Spolkového statistického úřadu (2015) se nejvíce českých migrantů nachází ve spolkové zemi Bavorsko, a to až trojnásobně více oproti jiným

spolkovým zemím (druhou spolkovou zemí v počtu českých imigrantů za Bavorskem je Bádensko-Württembersko).

Tabulka 1 nám podává přehled osob s migračním pozadím s českou státní příslušností. Vyplyvá z ní, že osoby s vlastní migrační zkušeností, tedy ti, kteří se sami do SRN přistěhovali, tvoří z celkového počtu osob s migračním pozadím čtyři pětiny. Tudiž jen necelá pětina osob s migračním pozadím je tzv. druhá generace, potomci českých imigrantů, k nimž patří i respondenti tohoto výzkumu.

	státní příslušnost: Česká republika		české státní občanství (v tisících)
	osoby s migračním pozadím (v tisících)	osoby s vlastní migrační zkušeností (v tisících)	
Německo	115	93	53,908
Bádensko-Württembersko	16	13	6,618
Bavorsko	51	41	23,115
Berlín	5	/	1,782
Braniborsko	/	/	0,595
Brémy	/	/	0,215
Hamburk	/	/	0,681
Hesensko	15	11	4,211
Meklenbursko-Přední Pomořansko	/	/	0,338
Dolní Sasko	/	/	2,029
Severní Porýní-Vestfálsko	8	7	5,071
Porýní-Falc	/	/	1,860
Sársko	/	/	0,308
Sasko	5	/	4,638
Sasko-Anhaltsko	/	/	0,637
Šlesvicko-Holštýnsko	/	/	0,503
Durynsko	/	/	1,307

Tabulka 1: Čeští migranti a příslušníci českého státního občanství v SRN podle spolkových zemí v roce 2015 (stav k 31. 12. 2015)⁸; zdroj: Mikrozensus 2015 a Ausländerzentralregister

Získané údaje zahrnující mluvčí češtiny s migračním pozadím ale bohužel nejsou přesné, protože Destatis do mikrovýzkumu z kvalitativních důvodů nezapočítává data pod

⁸ Mimořádné vyhodnocení Spolkového statistického úřadu, zažádáno dne 20. 3. 2017, zpracovala Daniela Glock.

5 000 osob⁹. Pokud tedy u některých spolkových zemí nemáme žádné číselné údaje, neznamená to, že tam nejsou žádní čeští mluvčí s migračním pozadím, ale že jich je méně než 5 000, a proto nejsou započítáni do statistických údajů. Z tohoto důvodu ani neexistují data, kolik mluvčích češtiny s migračním pozadím se nachází v jednotlivých regionech SRN.

Od 1. 1. 2014 je v ČR možné dvojí i vícené občanství. I v SRN mohou mít od roku 2014 potomci migrantů dvojí občanství. Do té doby se museli vždy do 23. narozenin rozhodnout, které občanství si chtějí nechat. Dvojí občanství – české i německé – má na území SRN dohromady 11 000 osob¹⁰. Bohužel neexistují statistické údaje o tom, ve kterých spolkových zemích tyto osoby žijí ani kolik jim je let.¹¹

V tabulce 2 vidíme konkrétní počty osob s českým státním občanstvím v Německu, Bavorsku a v Řezně a okolí podle věku. Jak už jsme uváděli, v Bavorsku žije necelá polovina českých státních občanů vyskytujících se na území SRN, převažují ženy. Z toho necelá pětina osob žije v regionu Horní Falc, ve městě Řezno a jeho okolí. Českých občanů v Řezně ve věku 18 – 21 let žije pouze 8. Do těchto statistik se ale nepočítají osoby českého původu mající německé občanství nebo mající více státních občanství. Osob českého původu včetně osob s českým občanstvím je tedy mnohem více: ve statistice chybí převážně druhá generace imigrantů včetně respondentů našeho výzkumu. Počty osob s českým státním občanstvím začínají v Řezně stoupat až u věkové kategorie 21 – 25 let, což jsou vysokoškolští studenti, kteří přijíždějí do Řezna na univerzitu, resp. pracovní migranti.

Věkové rozdělení mluvčích češtiny s migračním pozadím nám ukazuje tabulka 3. Ta naznačuje, že většina statistikou podchycených českých imigrantů dle definice Destatis přišla do Německa za prací a jsou teď v produktivním věku. Čeští imigranti pod 30 let dle definice Destatis v SRN téměř nejsou – pokud jsou, tak jich je v jednotlivých věkových kategoriích méně než 5 000 (viz výše). Osob s migračním pozadím dle definice Destatis (mluvíme o osobách s výhradní českou státní příslušností) ve věku od 15 do 25 let – kteří tvoří základ tohoto výzkumu – musí být v SRN celkem méně než 5 000, protože o nich ve statistických údajích nemáme žádné informace. Z toho můžeme soudit, že jich je málo i v našem zkoumaném regionu – v bavorském Řezně. Podle statistických údajů z celého

---

⁹ Informace od Daniely Glock ze soukromé komunikace ze dne 20. 3. 2017.

¹⁰ Informace poskytnutá Spolkovým statistickým úřadem dne 3. 4. 2017, zpracovala Daniela Glock.

¹¹ Platí zde stejné pravidlo, jako bylo popsáno výše, že v mikrovýzkumu jsou z kvalitativních důvodů publikovány jen hodnoty nad 5 000.

Německa můžeme usuzovat, že mluvčích češtiny s migračním pozadím bude přibližně dvakrát tolik než osob s českým státním občanstvím. Roli tu hraje mimo jiné i skutečnost, že nejsou započítány osoby s vícerym státním občanstvím.

České děti narozené v Řezně a okolí v posledním desetiletí mají dnes úplně jiné možnosti vzdělávání než respondenti, se kterými byl proveden výzkum (studenti na vysoké škole). V roce 2013 totiž v německém Řezně vznikla Česká škola¹² jako zapsaný spolek podporující dvoujazyčnou výchovu u dětí z českých a česko-německých rodin ve městě a jeho okolí.

---

¹² Více informací o České škole v Řezně naleznete na jejích webových stránkách: <http://ceskaskolavrezne.de/>.

věk od – do	Německo			Bavorsko			z toho:								
	muži	Ženy	celkem	muži	ženy	celkem	Horní Falc			Řezno			Okres Řezno		
							muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
celkově	22 928	30 980	53 908	10 204	12 911	23 115	1 785	2 336	4 121	184	310	494	218	227	445
< 6	1 143	1 033	2 176	449	401	850	105	82	187	16	11	27	9	15	24
06 – 10	707	665	1 372	288	255	543	52	61	113	2	2	4	6	4	10
10 – 15	670	664	1 334	248	254	502	61	51	112	5	3	8	6	5	11
15 – 18	363	389	752	144	173	317	36	36	72	–	2	2	4	5	9
18 – 21	513	623	1 136	221	264	485	55	49	104	2	6	8	9	5	14
21 – 25	1 676	1 831	3 507	686	720	1 406	113	150	263	24	57	81	10	13	23
25 – 30	2 686	3 266	5 952	1 136	1 255	2 391	235	232	467	32	48	80	23	19	42
30 – 35	3 142	4 080	7 222	1 261	1 460	2 721	226	232	458	24	40	64	26	23	49
35 – 40	3 409	5 403	8 812	1 472	2 074	3 546	245	352	597	32	45	77	39	50	89
40 – 45	2 546	4 727	7 273	1 183	2 025	3 208	212	378	590	12	43	55	29	38	67
45 – 50	1 768	2 570	4 338	885	1 192	2 077	144	237	381	16	23	39	16	22	38
50 – 55	1 454	1 710	3 164	765	853	1 618	121	158	279	6	10	16	22	8	30
55 – 60	1 057	1 327	2 384	551	679	1 230	74	106	180	4	9	13	8	5	13
60 – 65	814	1 181	1 995	426	573	999	51	91	142	4	4	8	6	5	11
65 <	980	1 511	2 491	489	733	1 222	55	121	176	5	7	12	5	10	15

Tabulka 2: Čeští státní příslušníci v Německu a Bavorsku podle věku a pohlaví v roce 2015 (stav k 31. 12. 2015)¹³; zdroj: Ausländerzentralregister, Statistisches Bundesamt (Destatis)

¹³ Vyhodnocení Spolkového statistického úřadu, zažádáno dne 20. 3. 2017, zpracovala Nicole Stampf.

detailní migrační statut	osoby s migračním pozadím	osoby s vlastní migrační zkušeností
celkem	115 000	93 000
< 5	7 000	/
5 – 10	7 000	/
10 – 15	5 000	/
15 – 20	/	/
20 – 25	/	/
25 – 30	6 000	/
30 – 35	8 000	7 000
35 – 40	9 000	9 000
40 – 45	9 000	9 000
45 – 50	6 000	6 000
50 – 55	6 000	6 000
55 – 60	6 000	6 000
60 – 65	7 000	7 000
65 – 70	8 000	8 000
70 – 75	9 000	9 000
75 – 80	6 000	6 000
80 – 85	/	/
85 – 90	/	/
90 – 95	/	/
95 <	/	/
<i>průměr</i>	<i>44.6</i>	<i>51.8</i>

Tabulka 3: Mluvčí češtiny s migračním pozadím v SRN podle věku v roce 2015
(stav k 31. 12. 2015); zdroj: Mikrozensus 2015

2.2 Bilingvismus

V této kapitole se budeme věnovat jazykovému jevu, který nazýváme bilingvismus. Protože se kromě jiného týká i mluvčích se zděděným jazykem, považujeme za důležité se této problematice věnovat trochu obšírněji.

Problematikou bilingvismu (v češtině se užívá i pojem dvojjazyčnost) se zabývá řada autorů a existuje mnoho definic, z nichž ale žádná není obecně platná. Jednota panuje pouze v tom, že bilingvní jedinec ovládá více jazyků. Jednotlivé definice se liší především šíří záběru (např. mírou osvojení jazyků). Na jedné straně stojí definice Bloomfielda (1933, s. 56), který ji chápe jako „native-like control of two languages.“ Jedinec podle Bloomfielda ovládá oba jazyky perfektně a na stejné úrovni. Tato definice se dnes už bere jako překonaná. Na druhé straně spektra definic bilingvismu stojí přístup McNamara, který chápe bilingvního

jedince jako někoho, kdo má alespoň minimální kompetenci v jedné ze čtyř řečových dovedností: poslechu, mluvení, čtení nebo psaní (McNamara, cit. podle Guagnano, 2009, s. 3). Dle Lüdiho definice (2008) jsou dvojjazyční ti jedinci, kteří běžně v životě používají pravidelně dva jazyky a bez problémů mezi nimi přepínají. Hlavním kritériem je podle tohoto autora komunikační úspěch.

V české odborné literatuře dominuje definice bilingvismu z *Pedagogického slovníku*: „[...] obecně schopnost jedince mluvit dvěma jazyky. V přesnějším psycholingvistickém vymezení je bilingvismus druh komunikační kompetence, umožňující realizovat různé komunikační potřeby pomocí jak prvního, tak druhého jazyka.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 25)

Bilingvismus, tedy užívání přinejmenším dvou jazyků, se může týkat jedince i celého společenství, ať už územně či národně/etnicky vymezeného (Šebesta a kol., 2014, s. 17). Proto je bilingvismus zásadně zkoumán vždy na dvou úrovních – individuální a společenské. Člověk žije ve společnosti dalších lidí, se kterými má potřebu se domluvit. Chce vyjádřit své myšlenky a pocity. K tomu mu slouží komunikační prostředek, jímž je jazyk (Banaz, 2002, s. 7).

V této chvíli se zaměříme převážně na bilingvismus individuální. „Užívá-li bilingvní mluvčí všechny své jazyky na podobně pokročilé úrovni, jde o vyrovnaný bilingvismus.“ (Šebesta a kol., 2014, s. 17) Skutečnost je ale většinou taková, že mluvčí zná jeden z jazyků lépe nebo je používá v různých prostředích a má tudíž v každém jazyce i jinou slovní zásobu. V empirické části práce budeme zkoumat základní slovní zásobu češtiny respondentů, jejichž rodiče emigrovali do SRN, a oni tudíž vyrůstali v německém prostředí. Jako dominantní jazyk a zároveň jazyk prostředí mají němčinu a funkčně sekundární jazyk dětí českých imigrantů je čeština.

Můžeme vyčlenit řadu typů bilingvismu podle úrovně osvojení, následnosti osvojení, řečových dovedností a dalších psychologických, kognitivních i sociolingvistických faktorů (Šebesta a kol., 2014, s. 17). Lüdi (2008) rozděluje individuální dvoj-/vícejazyčnost podle způsobu osvojování a stupně jazykové kompetence na šest typů, které budou dále popsány.

Podle následnosti osvojení jazyků rozdělujeme bilingvismus na simultánní a sukcesivní. V případě simultánního bilingvismu si jedinec osvojuje oba jazyky najednou, kdežto v případě sukcesivního bilingvismu si druhý jazyk osvojuje až po zvládnutí prvního jazyka. Simultánní osvojování jazyků se častěji vyskytuje ve spojitosti s pojmem

bilingvismus. Děti si v tomto případě oba jazyky osvojují už od útlého dětství. To se týká i našich respondentů. Dalším kritériem rozdělení je způsob osvojování, podle kterého dělíme bilingvismus na řízený a neřízený. Pro děti českých migrantů v SRN (a tedy i pro naše respondenty) obecně platí, že si oba jazyky – češtinu i němčinu (podle původu rodičů) – osvojují do začátku školní docházky neřízeně. Poté se učí němčinu řízeně ve škole, zatímco další osvojování češtiny probíhá v domácím prostředí zpravidla neřízeně. Specifikem našich respondentů je, že se na univerzitě začali učit češtinu řízeně a v době výzkumu měli za sebou přibližně jeden rok kurzu češtiny, což přirozeně deformuje získaná data.

Dále rozlišuje Lüdi (2008) symetrickou a asymetrickou dvojjazyčnost. Jak už bylo výše popsáno, symetrická dvojjazyčnost se vyskytuje velmi zřídka. Většinou převažuje dvojjazyčnost asymetrická, kdy jedinec používá jazyky v různých kontextech a slouží mu proto v různých funkcích. Často se stává, že má jedinec odlišně rozvinuté jednotlivé řečové dovednosti druhého/cizího jazyka (poslech, mluvení, čtení, psaní). Častěji jsou na lepší úrovni receptivní řečové dovednosti (čtení, poslech) než dovednosti produktivní (psaní, mluvení). Na to reaguje i empirický výzkum, který formuluje dotazy zaměřené na aktivní i pasivní znalost základní české slovní zásoby.

Nezabýváme se zde podrobně všemi druhy bilingvismu, jelikož to není předmětem naší práce. V následující podkapitole 2.2.1 se budeme podrobněji věnovat funkčnímu bilingvismu, který je typický právě pro potomky imigrantů – tedy i naše respondenty.

2.2.1 Funkční bilingvismus a nedokonalé osvojení jazyka

O funkčním bilingvismu také můžeme mluvit buď na individuální úrovni, nebo na úrovni společenské/národní. Ve chvíli, kdy jsou na národní úrovni vedle sebe současně používány dva jazyky, z nichž každý plní odlišnou kulturní a sociální funkci, mluvíme o diglosii¹⁴. V případě diglosie je funkce jednotlivých variet či jazyků determinována na úrovni společenské. Jako příklad může posloužit situace ve Švýcarsku, kdy jen na německy

---

¹⁴ Uvádíme definici diglosie podle Charlese Fergusona, jelikož se zaměřuje na určitý typ jazykové distribuce v rámci jedné společnosti. Definici uvádíme v překladu Neila Bermela (2010, s. 5): „Diglosie je poměrně stabilní jazyková situace, ve které – kromě primárních místních nářečí jazyka (příp. včetně nějakého standardu či oblastních standardů) – existuje velmi odlišný, přísně kodifikovaný (často i gramaticky složitější) superponovaný útvar, výrazový prostředek obsáhlé a uznávané psané literatury dřívější éry či jiné komunity mluvčích, který se osvojuje hlavně formálním vzděláním, užívá se ve většině psaných a formálně mluvených projevů, avšak žádní členové jazykové komunity jej neužívají v běžné mluvě.“ (Ferguson, 1972 [1959], s. 245, překlad Neil Bermele)

mluvícím území vedle sebe stojí spisovná němčina a švýcarská němčina a každá se užívá v odlišných funkcích.

Funkční bilingvismus vychází z Fishmanovy otázky “Wann und zu welchem Zweck spricht (oder schreibt) wer welche Sprache (oder welche Sprachvarietät) mit wem (an wen)?” (cit. podle Banaz, 2002, s. 12). Podle komunikačního tématu, partnera, místa a záměru si mluvčí pro konkrétní jazykovou situaci vybere komunikační jazyk (Banaz, 2002, s. 16). Výběr jednotlivých jazyků i jazyková kompetence mluvčích jsou závislé na doménách¹⁵, ve kterých mluvčí jazyky užívá (více např. viz výzkum Schaufeli, 1992). Funkční bilingvismus je tedy druh bilingvismu, kdy je jedinec schopen komunikovat určitým jazykem jen v určité jazykové situaci a s určitým komunikačním partnerem.

Funkční bilingvismus na úrovni jedince je typický pro potomky imigrantů, tedy i pro naše respondenty. Mluvčí používají oba jazyky v rozdílných kontextech a na různých úrovních. To znamená, že každý z jazyků hraje pro mluvčího odlišnou roli v jeho jazykovém repertoáru. V našem případě užívají mluvčí češtinu (zděděný a funkčně sekundární jazyk) především v domácím prostředí a ve volném čase, zatímco němčinu (dominantní, funkčně primární jazyk) využívají ve formálním kontextu – ve škole, v práci. Typické pro takovoto mluvčí bývá i jazyková nevyrovnanost v jednotlivých řečových dovednostech (často převažuje mluvení a poslech nad psaním a čtením). Jelikož se setkávají se zděděným jazykem (zde s češtinou) především doma, a to s mluvenou, resp. nespisovnou formou jazyka¹⁶, mívají často problémy se spisovnou formou jazyka (např. při referátech na univerzitě)¹⁷. Problematické bývá pro tyto mluvčí také psaní odborných textů v češtině, jelikož vstup, který z rodiny mají, povětšinou neobsahuje dostatečnou danou slovní zásobu a jazykové obraty k tomu určené, jež si mluvčí češtiny v „mateřské“ zemi osvojují ve škole.

Také slovní zásoba potomků imigrantů je funkčně omezená jen na slova a výrazy z domácího prostředí, kde se pohybují. Zároveň musíme zohlednit faktor subjektivnosti, kdy každá rodina (každý mluvčí) má jinou individuální aktivní slovní zásobu¹⁸ a předává tak

---

¹⁵ Fishman (cit. podle Banaz, 2002, s. 17) definuje doménu jako a „socio-cultural construct abstracted from topics of communication, relationships between communicators, and locales of communication, in accord with the institutions of a activity of a culture.“

¹⁶ Výjimku tvoří respondentka, se kterou se autorka setkala na univerzitě v Řezně, na niž mluvila její babička pouze spisovnou češtinou.

¹⁷ Zde autorka čerpá ze své zkušenosti v semináři Sprachlicher Standard und Substandard im Tschechischen (Dr. Lenka Nerlich) na Univerzitě v Řezně, který navštívila v LS 2016 vedle dalších studentů společně s mluvčími češtiny jako zděděného jazyka.

¹⁸ Více k aktivní slovní zásobě v kapitole 3.2.1.

svým potomkům pouze tu slovní zásobu, kterou sám v běžném životě používá (srov. s Raecke, 2007, s 380). Na užívání zděděného jazyka jednotlivce se mohou podílet i další sociální faktory, jako například přijetí okolím (vrstevníky, atd.), sociální statut aj.

V souvislosti s funkčním bilingvismem je potřeba zmínit také pojem nedokonalé osvojení jazyka (incomplete acquisition), které lze zachytit právě na pozadí standardní podoby jazyka. Demonstrujme ho na již známé situaci – zatímco v němčině jsou mluvčí vzdělávání ve škole, češtinu si osvojují pouze neřízeně v prostředí rodiny¹⁹. To má za následek, že si češtinu na rozdíl od němčiny osvojí jen nedokonale.

Montrul (2012) vysvětluje rozdíl mezi pojmy nedokonalé osvojení jazyka a vyhasínání jazyka (angl.: language attrition, něm.: Sprachverlust). „From an acquisition perspective, incomplete acquisition implies that some grammatical aspect of the language did not reach age-appropriate levels when the bilinguals were still in the process of acquiring the family language. Attrition occurs when heritage speaker did reach age appropriate proficiency some time in childhood but it later decreased.” (Montrul, 2012, s. 7) Vyhasínání jazyka a nedokonalé osvojení jazyka se vzájemně nevylučují, ale mohou dokonce koexistovat s ohledem na stejné nebo gramatické jevy. Jev, který mluvčí nemá ani osvojen (nedokonalé osvojení jazyka), nemůže vyhasínat (např. přechodníky). Oba pojmy se setkávají v tvrzení, že jevy, které sice byly osvojené, ale nebyly stabilizované – tj. nedošlo ke kompletaci akvizice – vyhasínají daleko rychleji než ty, které byly osvojené a stabilizované. Postupné oslabování jazyka je koncept komplementární ke konceptu nedokonalého osvojení jazyka, což je případ, kdy si jedinec neosvojuje celý systém jazyka. Mluvčí zděděného jazyka jsou prototypem jak pro nedokonalé osvojení jazyka, tak pro vyhasínání jazyka. Záleží na věku a míře stabilizace jazyka, jak rychle jazykové struktury vyhasínají. Pokud pomineme případy poškození mozku i poruchy učení, je nedokonalé osvojení jazyka důsledkem především vnějších vlivů.

Polinsky ve své studii rozlišuje nedokonalé osvojení jazyka od vyhasínání jazyka takto: „Attrition is contrasted with incomplete acquisition, which is a specific case whereby an individual fails to learn the entire system of a given language.“ (Polinsky, 2006, s. 194) Polinsky se zabývá konkrétně ruštinou amerických Rusů, kteří přišli do Spojených států v raném dětství. Mluvčí s migračním pozadím (ať už američtí Rusové z výzkumu Marie

---

¹⁹ V době našeho výzkumu mají respondenti za sebou již první rok kurzu češtiny – tedy řízeného osvojování funkčně sekundárního jazyka. Tato skutečnost umožnila kontakt s těmito mluvčími.

Polinské nebo potomci českých imigrantů v Řezně) si v tomto případě nemohou jednoduše osvojit celý systém konkrétního jazyka, jelikož nemají úplný jazykový vstup.

S pojmem funkční bilingvismus se ještě můžeme setkat v kontextu s metodou CLIL (integrovaného učení obsahu a jazyka, Content and Language Integrated Learning). Podle Šebesty a kol. (2014, s. 37) se jedná o metodu, která spojuje jazykové vyučování s vyučováním ostatních předmětů. Žáci se učí obsahu předmětu v druhém jazyce a důraz je přitom kladen na obsah i jazyk zároveň. Metodou CLIL se učí děti přijíždějící s rodiči do zahraničí, kde si musí ve škole osvojit nejen jazyk příslušné země, ale i výukovou látku jako ostatní děti. V dnešní době se stále častěji vyučuje v cizím jazyce, a to jak vybrané předměty, tak celé učivo. Studenti pak využívají daného cizího jazyka pro komunikaci v konkrétních oborech, kde mají jazykovou kompetenci. I v tomto případě můžeme mluvit o funkčním bilingvismu.

3 Základní slovní zásoba jako teoretický a praktický problém

Při popisu základní slovní zásoby vycházíme převážně z německy psané odborné literatury. Rozsah české odborné literatury na téma základní slovní zásoby není v tomto ohledu zdaleka tak široký. V české odborné literatuře existují pouze publikace, ve kterých je slovní zásoba češtiny jako taková popisována (např. Hauser, 1980; Těšitelová a kol., 1987; Pokorný, 1991; Čechová a kol., 2011; Karlík, Nekula, Rusínová, 2012 ad.), ale nikde nenacházíme vymezení základní slovní zásoby češtiny. Výjimku tvoří Kopečného publikace *Základní všeslovanská slovní zásoba* (1981), která uvádí slovník asi 2 000 všeslovanských slov a má sloužit především pro srovnávací slovanskou mluvnici.

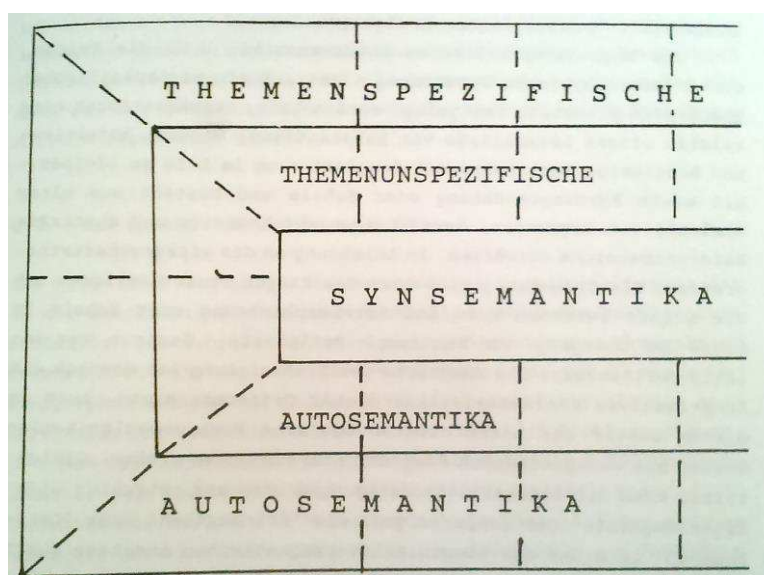
V zahraniční (především tedy německy psané) literatuře se setkáváme s vícero pojmy²⁰, které předkládají různé náhledy na vymezení základní slovní zásoby. V základu však všechny snahy o vymezení základní slovní zásoby usilují o totéž – systematicky zpracovat redukovanou slovní zásobu jazyka.

Při jejím vymezení stojí na prvním místě otázka, proč se vůbec lingvisté (ale i učitelé, statistici, didaktici ad.) snaží základní slovní zásobu vymezit (srov. např. s Kühn, 1979 a 1984; Krohn, 1992; Schnörch, 2002). Jaký je jejich cíl? Je to smysluplné? A je vůbec možné vymezit základní slovní zásobu (dále též jako ZSZ) stejnou pro všechny mluvčí jednoho jazyka? Běžně se základní slovní zásobou rozumí slova, která jsou v jazyce nejčastěji používána. Autoři zabývající se základní slovní zásobou se navíc shodnou na tom, že kdo ji neovládá, nemůže si úspěšně osvojit jazyk (Kühn, 1984, s. 240). Hlavním cílem vymezení ZSZ je usnadnit žákům a studentům řízené osvojení slovní zásoby její redukcí na nejfrekventovanější a nejužívanější lexikální jednotky (Kühn, 1979, s. 23), přičemž s ohledem na řízenou akvizici prvního, druhého i cizího jazyka se pozornost upírá ke standardu. Určení ZSZ může sloužit i jako garance porozumění textům – didaktici Oehler a Heupel tvrdí, že s prvním tisícem slov můžeme pochopit více jak 80 % slovní zásoby ve většině běžných textů, kdežto s dalším tisícem slov se porozumění navýší jen asi o 8 – 10 % v nich užitých slovní zásoby (Kühn, 1984, s. 240). Vymezení ZSZ tedy slouží jako pomocný prostředek při výuce jazyka (a to jak tvůrcům kurikul, učebních materiálů a sylabů, tak samotným studentům jazyka) a jeho použitelnost se zdá býti zřejmá.

---

²⁰ V německé literatuře se můžeme setkat např. s pojmy: Kernwortschatz (Nickolaus, 1949), Mindestwortschatz (Steger, 1972), Alltagswortschatz (Mattutat, 1969), Standardvokabular (Haase, 1960), Minimalwortschatz (Tarnoczi, 1971), Grunddeutsch (Pfeffer, 1970) ad. (cit. podle Kühn, 1979, s. 23).

Otázkou zůstává, zdali se dá vymezit jedna ZSZ pro všechny mluvčí jednoho jazyka či ne. Podle Krohna (1992, s. 109) je všeobecně závazná a reprezentativní základní slovní zásoba lexikografická iluze. Čím více se totiž v didaktické praxi výuky prvního, druhého nebo cizího jazyka zaměřujeme na tematicky specifické lexémy, tím více se od sebe „základní“²¹ slovní zásoby vzdalují. „Grundwortschätze unterscheiden sich also in dem Maße wie die inter- und intrathematischen lernziel- und zielgruppenspezifischen Vorgaben bzw. beim frequentiellen Ansatz die Textkorpusgrundlagen unterschiedlich sind.“ (Krohn, 1992, s. 109) Krohn (tamtéž, s. 109–115) představuje teorii, kde tvrdí, že lexikální divergence jednotlivých základních slovních zásob je v případě relativně uzavřené skupiny synsémantik nejmenší, stoupá v oblasti tematicky nespécifických autosémantik a nejvýraznější je u relativně otevřené skupiny tematicky specifických autosémantik. Vztahy mezi těmito jazykovými vrstvami znázornil Krohn v následujícím obrázku 1:

Obrázek 1: Znázornění tří funkčně odlišných skupiny lexémů; zdroj: Krohn, 1992, s. 113

²¹ Základní dáváme v této souvislosti do uvozovek, jelikož pokud mluvíme o základní slovní zásobě a přitom se zaměřujeme na specifickou slovní zásobu, což nás nutí rozšiřovat tu základní, jedná se podle našeho názoru o oxymóron. Nicméně ano, v jednotlivých odvětvích se dají vymezit základní slovní zásoby a v tu chvíli už nám nezbývá než použít tvar plurálu.

Krohnův pohled na problematiku základní slovní zásoby je jen jedním z mnoha. V následující podkapitole představíme nejdůležitější z přístupů pojednávající o ZSZ a jejím výběru, které se v průběhu let zkoumání této problematiky objevily.

3.1 Hlavní lingvistické přístupy při výběru základní slovní zásoby

Hlavní dva přístupy výběru základní slovní zásoby, se kterými se v literatuře (viz Kühn, 1979 a 1984; Krohn, 1992; Schnörch, 2002; Bubenhofer a kol., 2015) můžeme setkat, jsou frekvenční a komunikačně-pragmatický přístup. Oba se ale v určitých fázích vývoje překrývají a doplňují. V následujících odstavcích shrneme základní milníky v průběhu vývoje určování základní slovní zásoby němčiny.

Stenograf Fridrich Wilhelm Kaeding byl prvním, kdo z vědeckého hlediska zpracoval frekvenční seznam německé slovní zásoby, a to v letech 1897–98 v díle *Das Häufigkeitswörterbuch der deutschen Sprache*, a započal tak první fázi lexikografie základní slovní zásoby. Přestože se jednalo o stenografické dílo, které mělo jasně vytyčený a tudíž i z lingvistického hlediska omezený cíl, sloužilo dlouho jako základ a východisko pro celou řadu dalších statistických jazykových prací (cit. podle Schnörch, 2002, s. 11).

Věřilo se, že frekvenční přístup představuje objektivní metodu k redukci slovní zásoby (Schnörch, 2002, s. 12). Podle Kühna (1984, s. 244) představuje spojitost s hojností slov osudný krok v určování základní slovní zásoby, který výzkumy v tomto oboru ovlivňuje dodnes. „Die sprachstatistisch häufig vorkommenden Wörter werden mit den sprachpädagogisch brauchbarsten identifiziert.“ (Kühn, 1984, s. 244) Pokud se s odstupem podíváme na první fázi lexikografie ZSZ, zjišťujeme, že idea určování základní slovní zásoby pro účely cizojazyčné výuky se překrývá se začátkem vytváření frekvenčních seznamů lexika. Seznamy ZSZ vznikaly jako „odpadní“ produkt začínajících frekvenčních výzkumů (Kühn, 1984, s. 245).

Pokud se přidržíme Kühnovy navrhované periodizace lexikografie ZSZ, bude druhá fáze definována pohledem na nedostatečnost frekvenčně orientovaného pohledu na ZSZ nebo diferenciaci a modifikaci slovní frekvence (Kühn, 1984, s. 247). Po první fázi lexikografie slovní zásoby, kdy byla slovní zásoba sbírána manuálně, došlo ke zlepšení metod sběru dat. Přispěla k tomu především matematická statistika. Zároveň bylo více pozornosti zaměřeno i na mluvený jazyk (tamtéž, s. 248–249).

Kühn, ostrý kritik frekvenčně zaměřeného přístupu k výběru základní slovní zásoby, prosazuje koncept založený na komunikačně-pragmatickém základu (Krohn, 1992, s. 55). Kritizuje proto i druhou fázi lexikografie ZSZ. Kühn (1984, s. 250) tvrdí, že se lexikografie ZSZ právě kvůli diferenciaci statistických metod s údaji kvalitativních a kvantitativních kritérií výběru točí v kruhu, protože

- 1) všechny seznamy základní slovní zásoby principiálně vycházejí z kvantitativního kritéria frekvence slov;
- 2) všechna doplňková kvalitativní kritéria jsou pouze dodána, aby více či méně úspěšně odstranila nedostatečnost sčítání hojnosti slov;
- 3) pokusy o vyřešení problému uvážnou v metodické oblasti lexikální statistiky a nesměřují ke zcela novému teoretickému konceptu.

Aby se při frekvenčním výběru slov nejen po statistické stránce udržela náhodnost co nejmenší, byl v průběhu let vypracován katalog jazykově imanentních kritérií, jenž modifikoval výběr základní slovní zásoby (Schnörch, 2002, s. 16). Slova, která budou vybrána do základní slovní zásoby, by měla splňovat podle Kühna (1979, s. 25–29) tato kritéria:

- stylistická neutralita (orientace na standardní podobu jazyka);
- princip základních pojmů (nepříznakové, stylisticky neutrální pojmy jako např. *rok, vzduch, voda, dva* ad.);
- schopnost sémantické expanze (schopnost slova být použito v přeneseném významu);
- schopnost kompozice a derivace (lexikální jednotky, které mohou pomocí afixů tvořit nová slova);
- schopnost idiomatického použití (jako příklad mohou sloužit části těla – oko, ruka, noha; „Dělat na někoho oči.“);
- nepostradatelnost a důležitost při užívání (nejasnost a vágnost tohoto kritéria umožňuje zahrnout do této chvíle nezmíněná „důležitá“ slova).

Přestože všechny tyto parametry usilují o vylepšení frekvenčního přístupu k ZSZ, všechny mu jsou zároveň podřazené, jelikož z něj vycházejí a mohou tedy jen velmi málo

změnit nedostatečnosti, které jsou frekvenčnímu přístupu vytýkány. Slabiny a problémy tradičního frekvenčního přístupu, které Kühn (1980) kritizuje, by se daly shrnout následovně:

- (1) lexikálně statistický problém – záleží na textech, ze kterých matematická statistika čerpá, a tudíž není frekvenční metoda až tak objektivní, jak se zdá;
- (2) lexikálně sémantický problém – když někdo ovládne seznam slov, neznamená to ještě, že bude rozumět jazyku a umět jím mluvit;
- (3) lexikálně syntaktický problém – frekvenční hledisko nebere v úvahu syntaktické vazby, tzn., že sloveso musí mít u sebe i další lexikální jednotky, které na něm závisejí;
- (4) lexikálně morfologický problém – složená a odvozená slova nespádají do ZSZ, přestože jsou díky své morfologické stavbě snadno naučitelná;
- (5) lexikálně pragmatický problém – vychází z teze, že nejčastější slova slovní zásoby nemusí nutně odpovídat komunikačně nejpotřebnějším slovům.

Poslední bod kritiky udává nový směr, kudy se ubírají další cesty určování ZSZ. Na počátku sedmdesátých let dvacátého století dochází v lingvistice ke zlomovému bodu, k tzv. pragmatickému obratu. „Tuto novou orientaci v lingvistice a potažmo i v didaktice cizích jazyků lze stručně charakterizovat konstatováním, že se těžiště pozornosti badatelů přesouvá od systémových a strukturních vlastností jazykového kódu (langue) k jeho řečovému fungování a užívání (parole) v měnících se podmínkách společenské komunikace.“ (Hrdlička, 2005) Odtud vychází i nový teoretický koncept v lexikografii ZSZ. Kühn (1984, s. 251) považuje nástup pragmatiky do lexikografie ZSZ za třetí fázi jejího vývoje. „Der Neuansatz besteht im Wesentlichen darin, '(a) die potentiellen Grundwortschatzbenutzer, (b) die Kommunikationssituationen, (c) die Handlungsmuster, (d) die Themen und (e) die verschiedenen Kommunikationsmodi als Faktoren einer zielorientierten Wortschatzbeschränkung' heranzuziehen.“ (Kühn, cit. podle Schnörch, 2002, s. 13) V koncepci základní slovní zásoby se podle Kühna (1984, s. 252) objevují dvě výrazné změny oproti tradičnímu frekvenčnímu pohledu na ZSZ: (1) Frekvenční výzkumy již netvoří výchozí bod pro určování ZSZ, ale měřítkem se stává komunikační využití; (2) Objektivita určování ZSZ byla nahlédnuta jako nedosažitelná a není už cílem, o který lingvisté usilují. Pragmaticky orientované ZSZ se proto pravděpodobně nevyhnou výtkám kvůli subjektivitě.

„Der kommunikativ-pragmatische Ansatz geht von in Sprachgemeinschaften typischen kommunikativen Situationen und Sprechintentionen aus, denen dann die sprachlichen Mittel – und somit auch der Wortschatz – zugeordnet werden können.“ (Bubenhofer a kol., 2015, s. 85) V komunikačně-pragmatickém přístupu je výběr slovní zásoby orientován na mluvčí a jejich komunikační záměr, čemuž je vše podřízeno.

Z toho vyplývá paradoxní situace: „Durch die pragmatische Grundwortschatzbestimmung kann die Wortauswahl zwar kommunikativ begründet, jedoch nicht quantitativ bestimmt und beschränkt werden. Dabei war die Begrenzung des Wortschatzes für das Erlernen einer Sprache gerade Ausgangspunkt und Legitimation für die Erstellung von Grundwortschätzen. Der Grundwortschatz wird somit zur lexikographischen Fiktion.“ (Kühn, 1984, s. 253) Kühn tu naráží na jeden z původních cílů sestavení seznamu základní slovní zásoby, a to redukovat celkovou slovní zásobu na ohraničené a naučitelné minimum.

Přehlednosti, kterou pragmatický přístup postrádá, bylo dosud dosaženo pomocí frekvenčního přístupu. Ten však zas postrádá komunikační užitečnost. Oba dva přístupy tedy narážejí na nějaké nedostatky. Lingvisté se proto znovu vrací k hlavnímu cíli pátrání po základní slovní zásobě, jímž je její užitečnost v praxi. Kühn (1981, s. 172–173) za tím účelem dokonce použije dotazníkové šetření, ze kterého vychází, že dotazovaní by ocenili určení ZSZ ve formě funkčního slovníku a ZSZ jako učebnici a cvičebnici.

V rámci komunikačně-pragmatického přístupu vychází v roce 1977 společně od německého sdružení lidových univerzit²² a Goethe-Institutu druhý, revidovaný seznam slov, který slouží jako zkušební seznam k získání certifikátu z němčiny jako cizího jazyka. Při zpracování tohoto seznamu se autoři v první řadě neorientovali podle jazykově statistických údajů, ale zohledňovali především komunikační záměr, témata a komunikační situace, o kterých předpokládali, že se budou každému německy se učícímu jedinci v každodenních situacích hodit (cit. podle Kühn, 1984, s. 251). Pomocí tohoto seznamu chtěli u studentů docílit toho, aby rozuměli rozhovorům o každodenním životě vedeným v přirozeném tempu řeči a dokázali se na nich spolupodílet (Zertifikat, 1977, s. 122). Skutečnost, že seznam obsahuje 2 000 slov, byla odůvodněna zkušenostmi z praxe učení cizích jazyků: jedná se o takové množství slov, „die in der zur Verfügung stehenden Unterrichtszeit erlernt werden kann und die einen funktionsfähigen Grundbestand an Ausdrucksmöglichkeiten in der

---

²² Deutscher Volkshochschul-Verband

Alltagskommunikation bietet“ (Zertifikat, 1977, s. 128). 2 000 slov obsahoval i anglický seznam nazvaný *Interim Report on Vocabulary Selection (for the Teaching of English as a Foreign Language)*, který vyšel v Londýně v roce 1936. Seznam vydala skupina britských lingvistů, kteří vzali jako základ 1500 slov s největší frekvencí a další slova doplnili podle jejich důležitosti, a to zejména dle vyjádření veřejnosti, které byl seznam předložen k posouzení a doplnění (Jelínek, Bečka, Těšitelová, 1961, s. 13–14).

V němčině slouží kromě certifikovaných zkoušek jako hlavní milníky komunikačně-pragmatického přístupu Profily (2005)²³, ve kterých jsou popsány jednotlivé jazykové úrovně podle SERR. Tento přístup je jasně srozumitelný, ale o to méně vědecký. Jako kritérium zde slouží pravděpodobnost, se kterou mluvčí přijde do kontaktu s jednotlivými slovy. Záleží tedy na míře objektivitu při volbě situací, ve kterých se cizinec může dennodenně nacházet (Bubenhofer a kol., 2015, s. 85).

Schnörch (2002, s. 23) kriticky pohlíží na celý vývoj hledání základní slovní zásoby. Centrální otázka na začátku celého hledání ZSZ byla, jak redukovat celkovou slovní zásobu na přehledné množství, které může být naučitelné. Hledání možných odpovědí probíhá ve třech významných fázích. Hlavní problém tradičního pátrání po ZSZ spočívá podle Schnörcha (2002, s. 23) v tom, že lingvisté příliš brzy ztratili ze zřetele hlavní cíl, tedy směřování ZSZ k její použitelnosti v praxi.

Schnörch (tamtéž, s. 24) říká, že základní slovní zásoba není homogenní útvar, který by se dal určit jednou provždy. Pojem ZSZ chápe jako relativní veličinu. Vysvětluje to tak, že jazyk není matematika, jež je přesně spočítatelná. Proto nemůže existovat ani jedna všeobecně závazná ZSZ, nýbrž základní slovní zásoba (z více možných), která je pro určitou definovanou oblast použití závazně platná. Z tohoto pohledu je kritika frekvenčního přístupu Kühna i dalších autorů příliš jednostranná.

Schnörch (tamtéž, s. 25) konstatuje, že metody zpracování základní slovní zásoby často zůstávají nereflektovány a lingvisté využívají postupů výběru, které původně sloužily k jiným účelům, a tudíž příliš nefungují. Právě proto je podle něj málo konstruktivní zcela zavrhnout frekvenční přístup.

Schnörch (tamtéž, s. 31) dále říká, že pokud si uvědomíme komplexní vztahy, které jsou pro požadavky a cíle učení charakteristické, je zřejmé, že jednodimenzionální metody těchto požadavků nemohou dosáhnout, z čehož vyplývá, že práce na základní slovní zásobě

---

²³ V češtině mluvíme o Popisech referenčních úrovní.

si zaslouží více pozornosti. Schnörch (2002, s. 33) je toho názoru, že právě na poli výzkumu (základní) slovní zásoby by měla být posílena interdisciplinarita, než aby se striktně dbalo na ohraničení a oddělení jednotlivých disciplín. Právě proto je ale téměř nutné si určit společný cíl a tomu pak podřídít jednotlivé kroky hledání.

Poté, co lingvisté došli k poznání, že ani komunikačně-pragmatický přístup výběru ZSZ není zcela spolehlivý a nevede ke kýženému cíli, přiklání se ke kompromisním názorům: „Es mag also durchaus stimmen, dass Frequenzerhebung nicht zu den erwünschten Ergebnissen für didaktische Anwendungszwecke führen, dennoch: Häufigkeitszählungen sollen als Grundvoraussetzung aufgefasst werden, auf deren Basis man ganz allgemeine Einblicke in ein Sprachsystem gewinnen kann.“ (Schnörch, 2002, s. 25) Podobného názoru je i Bubenhofer (2015, s. 86), který říká, že frekvenční seznamy mají tu výhodu, že stojí na empirickém základě a poskytují tak možnost s nimi nadále pracovat a přidávat k nim vlastní subjektivní kritéria výběru základní slovní zásoby.

Následně přicházejí další autoři, kteří se snaží aplikovat dosud nabyté poznatky o výběru ZSZ. Jako příklad explicitně frekvenčního přístupu nám slouží přístup k základní slovní zásobě Hoffmanna (cit. podle Krohn, 1992, s. 55). Nicméně i Hoffmann modifikoval frekvenci jako jediné kritérium výběru základní slovní zásoby pro potřeby moderní cizojazyčné výuky. Mluví o tzv. lexikálním minimu, které se podle něj skládá z nejpoužívanější slovní zásoby – základní slovní zásoby – a přidané slovní zásoby, která je pro danou cílovou skupinu a jejich učební cíl užitečná (Krohn, 1992, s. 58). Proti komunikačně-pragmatickému přístupu k základní slovní zásobě má Hoffmann argument, že výběr základní slovní zásoby je v tomto případě příliš subjektivní (tamtéž, s. 59). Problémem je, že vědecké nároky na výběr základní slovní zásoby nejsou kompatibilní s didaktickou užitečností seznamů slov. Jako jediné řešení vidí v tom, že se při výběru slov vezmou v potaz témata (tamtéž, s. 59). Bohužel tento výběr ale dále nevysvětluje, myslí ale podle všeho témata specifická pro daný okruh uživatelů jazyka.

I autoři jazykových učebnic pro cizince řeší, jaká slovní zásoba je ta základní. Z didaktického hlediska tvoří výběr slovní zásoby vedle gramatické a komunikačně-pragmatické kompetence jednu ze tří nejdůležitějších pilířů při psaní jazykových učebnic pro cizince (Bubenhofer a kol., 2015, s. 85). Nastává tedy otázka, jakou slovní zásobu je třeba zprostředkovat. Odpověď se zdá být snadná, přesto ale s sebou přináší množství problémů. Slovní zásoba, kterou by měly učebnice obsahovat, by měla studentům pomoci

dorozumět se pomocí cizího jazyka. Prostředky pro domluvení se v jazykovém společenství ale nezávisí pouze na společenství samotném, ale také na zájmech a životní situaci studenta. Z čeho tedy mají autoři učebnice vycházet? „Das Kriterium, das dabei häufig zur Begründung dient, ist die Wahrscheinlichkeit, mit der ein Lerner bzw. eine Lernerin mit einem Wort in Kontakt kommt.“ (Bubenhofner a kol., 2015, s. 85)

Oba popsané přístupy výběru ZSZ vycházejí z pravděpodobnosti, s jakými slovy přijdou mluvčí do kontaktu, každý k ní ale přistupuje jiným způsobem. Jak frekvenční přístup, tak komunikačně-pragmatický má svá pro a proti a ani němečtí lingvisté se nedostali k jednomu ideálnímu řešení pro celou situaci. Schnörch krásně shrnul hlavní myšlenku výběru základní slovní zásoby: „Wie der Wortschatz reduziert, wie er vermittelt und dargeboten werden soll, lässt sich letztendlich nur entscheiden, wenn man weiß, wozu und für wen das geschehen soll.“ (Schnörch, 2002, s. 38) Tady na sebe často naráží teorie a praxe. A je třeba, aby se začaly více doplňovat.

Jak uvidíme v další podkapitole, v českém prostředí není základní slovní zásoba zatím nijak konkrétně vymezená a ani o ní není napsáno tolik odborných publikací, jako je v Německu, kde se tímto tématem lingvisté zabývají už více jak jedno století.

3.2 Základní slovní zásoba češtiny

Při rešerši jsme nenalezli žádnou odbornou publikaci, v níž by byla kvantitativně a kvalitativně vymezena základní slovní zásoba češtiny. Ve všech publikacích se o slovní zásobě češtiny hovoří pouze obecně. Neklademe si za cíl základní slovní zásobu češtiny přesně „definovat“, spíše jde o to, vymežit ji pro účely této práce a podnítit tak další práce v tomto oboru. Jak jsme uvedli výše, jedna základní slovní zásoba totiž neexistuje, vždy je třeba se zaměřit na cíl, kterému má sloužit, a podle toho zvolit přístup jejího vymezení.

Při popisu slovní zásoby češtiny se autoři shodují na tom, že není přesně určitelná, celkový počet slov v českém jazyce se tedy pouze odhaduje:

Počet slov v živém jazyce, jakým je čeština, nemůžeme nikdy přesně stanovit. Jazyk se stále vyvíjí, slova se stále tvoří, zejména odvozováním nebo přejímáním. Proto počet slov v češtině pouze odhadujeme, a to na základě počtu slov, resp. hesel ve slovníku jazyka (Těšitelová a kol., 1987, s. 13).

„Slovní zásobu (lexikon) určitého jazyka tvoří souhrn všech jeho lexikálních jednotek, tj. jednovýznamových i vícevýznamových (polysémních) slov a ustálených

slovních spojení. Jejich počet není v žádném jazyce přesně zjistitelný a neustále se mění. Přibližnou představu o slovní zásobě podávají velké výkladové slovníky. Např. náš nejrozsáhlejší výkladový slovník (*Příruční slovník jazyka českého*, 1935–57) obsahuje zhruba 250 000 heslových slov, ani on však nezachycuje lexikální bohatství češtiny v úplnosti. Slovní zásoba jednotlivce je pochopitelně podstatně menší.“ (Karlík, Nekula, Rusínová, 2012, s. 92)

V české odborné literatuře se setkáváme s pojmem jádro slovní zásoby nebo tzv. základní slovní fond. „[...] k této části slovní zásoby patří především stará slova, označující nejzákladnější, životně důležité jevy. [...] (jádrová slova jsou např. *chléb, voda, den, země, pít, dát, brát, jeden*). Těchto slov není mnoho, ale jsou důležitá pro běžnou komunikaci a mají vysokou frekvenci (častý výskyt).“ (Čechová a kol., 2011, s. 81) „K jádru slovní zásoby většinou patří slova praslovanská a všeslovanská, tedy stará, která přešla z praslovanského jazyka do jednotlivých jazyků slovanských.“ (tamtéž, s. 81) Seznam základní všeslovanské slovní zásoby zpracoval ve své publikaci František Kopečný (1981). Z *Příruční mluvnice češtiny* (dále jen PMČ) ještě doplníme, že centrum slovní zásoby obsahuje slova, která jsou „nepostradatelná pro komunikaci“ (Karlík, Nekula, Rusínová, 2012, s. 92) a patří zároveň k „nejstabilnějším jednotkám v celém slovníku“ (tamtéž, s. 93). „Jádrová slova patří většinou k vývojově nejstarším a zároveň nejstabilnějším jednotkám v celém slovníku. Z hlediska synchronního jsou většinou nemotivovaná, ale sama se stávají základem pro vytváření slov odvozených. Bývají to pojmenování neutrální, bez citové a jiné příznakovosti. Jejich počet není v jazyce velký, mají však vysokou frekvenci výskytu.“ (tamtéž, s. 93)

Hauser (1980, s. 15) shrnuje základní kritéria, kterými je jádro slovní zásoby charakterizováno. Jsou jimi původ, trvalost, struktura, význam a užívání.

Protipólem jádra slovní zásoby jsou málo frekventované lexikální jednotky, které stojí na tzv. periférii (Karlík, Nekula, Rusínová, 2012, s. 93). Mohou sem patřit slova zastaralá nebo i termíny užívané jen malým spektrem mluvčích. Zmiňované je tu kritérium frekvence, které se zdá býti důležité.

Ač jsme v odborné české literatuře nenalezli žádné vymezení základní slovní zásoby, přesto nacházíme náznaky, které nás vedou k uvažování, zdali se za ni nedá považovat jádro slovní zásoby. Splňovalo by kritérium užitečnosti (už svým vymezením), časté frekvence i nezbytnosti. Je to však vymezení značně vágní a nedává nám žádnou konkrétní představu,

natož seznam slovní zásoby. Nicméně existují hlasy, že vymezení základní slovní zásoby by bylo užitečné, a to zejména pro učení se jazykům: „Zjištění aktivní slovní zásoby je důležité pro učení se cizím jazykům. Didaktikové se snaží stanovit optimální slovníkové minimum, tzv. lexikální standard. Představuje jej soubor lexikálních prostředků pro dorozumívání v základních oblastech společenského styku a užívaných celým společenstvím v dané etapě historického vývoje,“ říká Hauser (1980, s. 14) a předznamenává tak důležitost vymezení aktivní slovní zásoby mluvčího.

Kromě obecného rozdělení slovní zásoby na jádro a periferii ji tedy dělíme také na aktivní a pasivní. Toto rozdělení popíšeme v následující podkapitole.

3.2.1 Aktivní a pasivní slovní zásoba

Nejprve vymezíme aktivní a pasivní slovní zásobu z pohledu lingvistiky, vývoje jedince a poté z pohledu didaktiky. Následně srovnáme, co nám jednotlivé přístupy přináší a čím nám mohou pomoci pro následné vymezení základní slovní zásoby pro test k výzkumu.

V české odborné literatuře se k vymezení aktivní a pasivní slovní zásoby autoři vyjadřují takto: „Aktivní slovní zásoba obsahuje slova, jichž člověk sám při mluvení a psaní užívá, pasivní slovní zásoba pak slova, jimž rozumí. Aktivní slovní zásoba je vymezena z pohledu autora projevu, mluvčího/pisatele, pasivní z pohledu recipienta, posluchače/čtenáře. Pasivní slovní zásoba je rozsáhlejší než slovní zásoba aktivní. Rozsah individuální slovní zásoby záleží na vzdělání, prostředí, v němž se člověk pohybuje, na jeho povolání a jiných aktivitách, především četbě. Uvádí se, že k dorozumění stačí 1 500 slov, běžně člověk užívá 3 000 až 10 000 různých slov, průměrně asi 5 000.“ (Čechová a kol., 2011, s. 81) V určení rozsahu aktivní a pasivní slovní zásoby se však jednotliví autoři rozcházejí. Karlík, Nekula a Rusínová (2012, s. 92) píší, že se odhaduje, „že aktivní individuální slovník (tj. slovní zásoba, kterou jedinec aktivně užívá ve svých mluvených a písemných projevech) tvoří zhruba 5 000 – 10 000 slov (samozřejmě v závislosti na mentálních schopnostech, vzdělání, sociálním zařazení apod.; množství slov může být i menší nebo větší), pasivní slovník (tj. slovní zásoba, které jedinec rozumí, ale aktivně ji neužívá) u středoškolsky vzdělaného člověka představuje přibližně 40 000 slov (tomu zhruba odpovídá rozsah Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1992).“ Těšitelová (1987, s. 15) uvádí velmi stručně, že pasivní slovní zásoba dospělých je v češtině tři až šestkrát větší než slovní zásoba aktivní.

Pasivní slovní zásoba jednotlivce je rozsáhlejší než aktivní už od počátku vývoje řeči, říká Dvořák (2007). Aktivní i pasivní slovní zásobu vztahujeme na jednotlivce, protože je individuální. Každý člověk má jinou a jinak velkou svou slovní zásobu, aktivní i pasivní. Přesto se vědci snaží určit průměr aktivní a pasivní slovní zásoby všech mluvčích jazyka. I proto jsou také počty slov udávány v tak velkých rozpětích.

Slovní zásobu jednotlivce ovlivňuje mnoho faktorů. Již bylo zmíněno vzdělání, prostředí, v němž se člověk pohybuje, i povolání a volnočasové aktivity. Důležitou proměnou je ale především věk. Malé dítě má pochopitelně menší slovní zásobu (jak aktivní, tak pasivní) než dospělý člověk. Dvořák (2007) uvádí, že pasivní slovní zásoba se začíná rozvíjet okolo 10. měsíce života. Jedná se o slova, která člověk zná, ale aktivně je nepoužívá v komunikačním procesu. Aktivní slovní zásobu naopak tvoří slova, která jedinec zná a sám je ve svém komunikačním procesu využívá. Podle Klenkové (2000) se aktivní slovní zásoba začíná rozvíjet až kolem prvního roku života.

Mezi druhým a třetím rokem života nastupuje tzv. stadium rozvoje komunikační řeči, kdy se dítě pomocí řeči snaží dosáhnout různých drobných cílů. Dítě v této fázi typicky pokládá otázky „proč“ a „jak“, čímž si obohacuje svůj slovník a zlepšuje vyjadřovací schopnosti. V tomto období dítě začíná mluvit ve dvou a tříčlenných větách, což je spojeno s rozvojem morfologie, která vyznačuje syntaktickou funkci slov (Vágnerová, 2008, s. 194). Okolo třetího roku života pak následuje stadium logických pojmů, kdy se dítě pomocí abstrakce snaží zevšeobecňovat pojmy. V tomto období už dítě používá většinu slovních druhů i slovesných časů, zároveň se v této době tvoří gramatická skladba jazyka. Slovní zásoba dítěte obsahuje v tomto období přibližně 1 000 – 2 000 slov (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Posledním stadiem vývoje řeči u člověka je podle Lejska (2003) stadium intelektualizace řeči. V tomto stadiu se vyvíjí logická stránka řeči, dítěti se rozšiřuje chápání obsahu slov, rozlišuje konkrétní a abstraktní pojmy, zpřesňuje se mu gramatická stavba vět, rozšiřuje se mu také slovní zásoba a celkově se mu zlepšuje řečový projev. Toto řečové stadium pak přetrvává až do dospělosti.

Pokud bychom měli shrnout základní mezníky vývoje řeči, a tedy i slovní zásoby u člověka, musíme zmínit, že pasivní slovní zásoba je vždy rozsáhlejší a začíná se vyvíjet dříve. Nejvýraznější nárůst slovní zásoby pak nastává mezi druhým, třetím a čtvrtým rokem života. Dále pak s příchodem do školy, kdy se dítěti rozšiřují obzory a jeho slovní zásoba

rychle vzrůstá (Jelínek, Bečka, Těšitelová, 1961). V tu dobu může dítě ovládnout přibližně 2 000 slov. U dospělého člověka se lingvisté shodují na průměrné aktivní slovní zásobě kolem 5 000 slov.

Ještě krátce zmíníme, jak na aktivní a pasivní slovní zásobu pohlíží didaktici. Opět se vrátíme ke Kühnovi (1979, s. 23), který vymezuje aktivní a pasivní slovní zásobu z hlediska jazykových kompetencí. Z tohoto pohledu tvoří lexikum potřebné k mluvení a psaní minimální aktivní slovní zásobu a lexikum potřebné pro porozumění čteného textu a poslechu minimální pasivní slovní zásobu.

Hauser (1980, s. 15) ještě připomíná, že rozlišení aktivní a pasivní slovní zásoby vyplývá jen z užívání jazyka a netýká se jeho struktury.

Hendrich (1988, s. 133) ve své publikaci *Didaktika cizích jazyků* popisuje, že u nás byla problematika lexikálního minima důkladně zpracována na Katedře jazyků ČSAV (Československé akademie věd) na počátku šedesátých let. „Lexikální minimum se tam definuje jako účelně vybraný soubor lexikálních prostředků potřebných k dosažení vytčeného cíle v ovládnutí cizího jazyka.“ (tamtéž, s. 133) Rozlišují čtyři základní typy lexikálního minima (tamtéž, s. 133):

- (1) Elementární lexikální minimum, které je nutné pro komunikaci v základních hovorových situacích. Zahrnuje 800 – 1 000 slov a odpovídá stanovenému cíli při výuce západních jazyků na druhém stupni základní školy.
- (2) Základní lexikální minimum, které je nutné pro komunikaci v běžných životních situacích a pro četbu jednodušších textů. Udává se 1 400 – 2 000 slov a odpovídá cíli stanovenému pro západní jazyky na gymnáziích.
- (3) Souborné lexikální minimum je potřebné pro komunikaci v oblasti kultury, politiky, ekonomie a pro četbu obtížnějších textů (beletrie, noviny, vědecké texty). Zahrnuje 5 000 – 6 000 slov a odpovídá požadavkům na absolventy jazykových škol.
- (4) Odborné čtecí lexikální minimum zahrnuje obecně odbornou slovní zásobu (tedy ne terminologii) pro četbu odborné literatury jakéhokoli oboru a čítá přibližně 2 300 slov.

Jelikož početní vymezení slovní zásoby je vždy jen orientační, musíme se spokojit s tím, že i naše vymezení základní slovní zásoby bude přibližné. Mluvíme totiž o jazyce,

jenž se stále vyvíjí. Považujeme za důležité vymezit si pro účely výzkumu jak aktivní, tak i pasivní základní slovní zásobu. Na základě odborných publikací jsme nahlédli zásadní rozdíl jak mezi jejich rozsahem, tak i užitím. Aktivní slovní zásoba se odhaduje mezi třemi a deseti tisíci slov, kdežto pasivní slovní zásoba může čítat tři až šestkrát tolik slov (v PMCČ je uvedeno, že středoškolsky vzdělaný člověk má pasivní slovní zásobu až 40 000 slov).

Pro účely našeho výzkumu, jehož cílovou skupinou jsou mluvčí češtiny jako zděděného jazyka, se přikláníme k volbě nejnižší hranice určení základní slovní zásoby. Jelikož se jedná o rodilé mluvčí češtiny, ač jako zděděného jazyka, přikláníme se ke 3 000 slov jako minima aktivní slovní zásoby, jelikož se na tomto počtu shoduje většina autorů. Dalším důvodem je fakt, že se jedná o dospělé jedince, a proto mají rozvinutější slovní zásobu než tříleté dítě, které zná přibližně 2 000 slov. Počet 1 500 slov, který uvádí Čechová, je opravdové minimum, které bychom mohli vzít v potaz, pokud bychom mluvili o cizincích, to ale není náš případ.

Aktivní základní slovní zásobu jsme si tedy stanovili na 3 000 slov a zůstává otázkou, kolik by mělo být základních slov v pasivní slovní zásobě jedince. Odborná literatura nám v tomto ohledu velkou oporu neposkytuje, údaje zde uvedené jsou příliš obecné. Řešení vidíme v tvrzení Těšitelové (1987), která uvádí, že je pasivní slovní zásoba tři až šestkrát větší než aktivní slovní zásoba. Použijeme tedy nejnižší možnou hranici, kterou nám literatura umožňuje, a budeme v empirické části vycházet z toho, že za pasivní základní slovní zásobu si určíme 9 000 slov, tedy trojnásobek 3 000 slov.

V následujících dvou podkapitolách se podíváme na dva možné pohledy, podle kterých bychom mohli určit základní slovní zásobu pro naše účely. Je to zaprvé tradiční frekvenční pohled a zadruhé pohled *Společného evropského referenčního rámce pro jazyky*, tedy pohled komunikačně-pragmatický. Následně vyhodnotíme, který z předkládaných pohledů nejlépe vyhovuje našim účelům, a proč ho tedy zvolíme.

3.3 Základní slovní zásoba češtiny z frekvenčního pohledu

V první řadě se zaměříme na pohled frekvenční. Cílem této části zaměřené na frekvenci slov a frekvenční slovníky není podat podrobný přehled všech zpracovaných frekvenčních slovníků češtiny, ale zjistit, zdali by tento přístup k výběru základní slovní zásoby mohl být přínosný pro náš výzkum s mluvčími češtiny s migračním pozadím.

Jak jsme již popsali v podkapitole 3.1, frekvenčním přístupem k výběru základní slovní zásoby se začínalo i v německém prostředí, a to již na konci devatenáctého století. A tento přístup byl i v nadcházejících letech využíván poměrně často (viz např. Hoffmann, 1984). Na základě frekvence byla zpracována většina seznamů základní slovní zásoby všech jazyků (více viz Jelínek, Bečka, Těšitelová, 1961; Hendrich, 1988). Je to nejpřímochařejší kritérium, ze kterého se při hodnocení slovní zásoby jako základní dá vycházet.

Pro češtinu byl první frekvenční slovník, tj. *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*, zpracován v roce 1961 autory Jelínkem, Bečkou a Těšitelovou. Autoři sestavovali frekvenční seznamy celkem podle 1 623 527 výpisků ze 75 pramenů.

Významný mezník ve vývoji frekvenčních seznamů jednotlivých jazyků tvoří rozvoj digitální techniky na konci dvacátého století. Digitální korpusy jazyků, které v té době začínají vznikat, výrazně usnadňují nejen samotný sběr dat, ale především i jejich následné vyhledávání a zpracovávání. Pro český jazyk se elektronické korpusy začínají vytvářet od roku 1994, kdy byl založen projekt Český národní korpus (dále jen ČNK), aby zpřístupňoval „rozsáhlá jazyková data pro výuku a výzkum“ (Cvrček, Richterová, 2016a). ČNK je provozován zejména pracovníky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a tvořen několika subkorpusy psaných i mluvených textů.

Frekvenční slovníky vznikající později už vycházejí z digitálních korpusů ČNK. *Frekvenční slovník češtiny* (dále jen FSC) z roku 2004 má kromě tištěné i elektronickou podobu v off-line databázi (elektronický frekvenční slovník EFES). Obsahuje celkově 50 000 hesel (apelativ, proprií). Základnou i referenčním zdrojem FSC je korpus SYN2000 (přesněji řečeno jeho přepracovaná verze FSC2000), založený na pečlivě vyváženém a proporcčním záběru do všech žánrů psané češtiny. Pokrývá novodobý jazyk novin, krásné literatury i odborných publikací. Na základě několikanásobného výzkumu zachycuje jazyk všech podstatných oborů (Čermák, Křen, 2004). Druhým významným slovníkem je *Frekvenční slovník mluvené češtiny*, který je založený na Pražském mluveném korpusu.

Projekt ČNK celkem zpracoval a zpřístupnil přes 3,6 miliardy slov v českých jednojazyčných korpusech a 1,5 miliardy slov v cizojazyčných paralelních korpusech (Cvrček, Richterová, 2017). Nejvýznamnějším a zároveň nejobsáhlejším z korpusů je korpus psaného jazyka SYN, který už vyšel v několika verzích. Nejnovější je korpus SYN verze 5, který byl zveřejněn 24. 4. 2017 (tamtéž).

Pro účely výběru základní slovní zásoby shledáváme nejvhodnějším korpus SYN2010, což je synchronní reprezentativní korpus psané češtiny (Cvrček, Richterová, 2016b). Hesla v korpusu SYN2010 nejsou řazena podle absolutní frekvence (frequency, dále jen FRQ), „tedy prostého počtu výskytů všech tvarů daného slova v korpusu“ (Čermák, Křen, 2004, s. 11), ale podle průměrné redukované frekvence (average reduced frequency, dále jen ARF), která mnohem lépe odpovídá našemu intuitivnímu chápání běžnosti slov v daném jazyce (Čermák, Křen, 2004, s. 15). ARF lépe zobrazuje rovnoměrnost rozložení výskytu jednotlivých slov v jazyce. „Její číselná hodnota vychází z hodnoty frekvence absolutní, je však téměř vždy nižší. Čím jsou výskyty slova v korpusu rozloženy rovnoměrněji, tím více se její hodnota blíží hodnotě absolutní frekvence a naopak. Znamená to tedy, že například odborné termíny, vlastní jména, ale i básnická slova, která se vyskytují pouze v jenom nebo několika málo textech, mají hodnotu ARF výrazně nižší než hodnotu absolutní frekvence.“ (Čermák, Křen, 2004, s. 12) „Díky ARF se mj. zamezuje tomu, aby se ve frekvenčních seznamech dostala do popředí slova, která se vyskytují jen v jednom díle, avšak mnohokrát, zatímco obecně ve zbytku jazyka a korpusu se naopak vyskytují mnohem méně často.“ (Cvrček, Richterová, 2015a)

Vzhledem k výše uvedeným charakteristikám se při výběru slov pro základní slovní zásobu češtiny kloníme k frekvenci ARF (stejně jako SYN2010), protože lépe zobrazuje rovnoměrnost zastoupení jednotlivých slov v jazyce. Nemůže se tak stát, že se do základní slovní zásoby dostane slovo, které je sice velmi hojně zastoupené v několika málo textech, ale v kontextu celé slovní zásoby češtiny se téměř neužívá.

3.4 Základní slovní zásoba češtiny z pohledu SERR

„Společný evropský referenční rámec poskytuje obecný základ pro vypracovávání jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikul, zkoušek, učebnic atd. v celé Evropě. V úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je jazyk zasazen. Rámec také definuje úrovně ovládnutí jazyka, které umožňují měřit pokrok studentů v každém stadiu učení se jazyku a v průběhu celého života studenta.“ (SERR, 2001) SERR tedy poskytuje přehled jazykových kompetencí popsanych podle jednotlivých referenčních úrovní pro studenty cizího jazyka.

Vedle základních čtyř jazykových kompetencí – čtení a poslech s porozuměním, psaní a mluvení – se Rámec věnuje i lexikální, gramatické, sémantické, fonologické, ortografické a ortoepické kompetenci. Pro účely práce se zaměříme na kompetenci lexikální. SERR uvádí tabulku rozsahu slovní zásoby studenta podle referenčních úrovní (viz tabulka 4).

ROZSAH SLOVNÍ ZÁSoby	
C2	<i>Dobře zvládá velmi široký repertoár slovní zásoby včetně idiomatických a hovorových výrazů; je zřejmé, že si je vědom(a) konotativních úrovní významu.</i>
C1	<i>Dobře zvládá široký repertoár slovní zásoby, což mu/jí umožňuje pohotově nahrazovat chybějící lexikální jednotky opisnými prostředky; je jen málo zřejmé, že hledá určité výrazy nebo že se jim vyhýbá. Dobře ovládá idiomatické a hovorové výrazy.</i>
B2	<i>Má dobrý rozsah slovní zásoby, která se vztahuje k oboru jeho/jejího zájmu a nejobecnějším tématům. Umí pozměňovat formulace, aby se vyhnul(a) častým opakováním, ale nedostatky ve slovní zásobě mohou způsobit zaváhání či používání opisných prostředků.</i>
B1	<i>Má dostačující slovní zásobu k tomu, aby se vyjadřoval(a), do určité míry i s pomocí opisných prostředků, v rámci témat týkajících se každodenního života, jako jsou rodina, koníčky a zájmy, práce, cestování a aktuální události.</i>
A2	<i>Má dostačující slovní zásobu k tomu, aby fungoval(a) v běžném denním styku v rámci známých situací a témat.</i>
	<i>Má dostačující slovní zásobu k tomu, aby vyjadřoval(a) základní komunikační potřeby. Má dostačující slovní zásobu k tomu, aby se vypořádal(a) s nezákladnějšími jazykovými potřebami.</i>
A1	<i>Má základní repertoár slovní zásoby zahrnující izolované lexikální jednotky a fráze, které se vztahují ke konkrétním situacím.</i>

OVLÁDÁNÍ SLOVNÍ ZÁSoby	
C2	<i>Důsledně používá správnou a vhodnou slovní zásobu.</i>
C1	<i>Ojedinele udělá malou chybu, ale nedopouští se podstatných chyb ve slovní zásobě.</i>
B2	<i>Přesnost jeho/její slovní zásoby je všeobecně vysoká, ačkoliv v malé míře dochází k záměnám a nesprávnému výběru slov, které však nezpůsobují problémy v komunikaci.</i>
B1	<i>Prokazuje dobré ovládnutí základní slovní zásoby, ale přesto se objevují závažné chyby, když má vyjadřovat složitější myšlenky nebo má hovořit o neznámých tématech a situacích.</i>
A2	<i>Ovládá omezený repertoár slovní zásoby, která se vztahuje ke konkrétním každodenním potřebám.</i>
A1	<i>Deskriptor není k dispozici.</i>

Tabulka 4: Rozsah a ovládnutí slovní zásoby dle Rámce; zdroj: SERR, 2001, s. 114

Podle SERR bychom mohli říci, že na úrovni B2 student ovládá slovní zásobu daného jazyka na takové úrovni, že se dokáže domluvit v téměř jakékoliv situaci. Ovládá tedy jádro slovní zásoby. V Rámci se pracuje s pojmem základní slovní zásoba v deskriptoru referenční úrovně B1. V tomto případě ale základní slovní zásoba zahrnuje pouze lexika popisující každodenní život, rodinu, zájmy a práci studenta, jakož i cestování a aktuální události

(SERR, 2001, s. 114). Zároveň ale Rámec uvádí, že omezená slovní zásoba na úrovni B1 „způsobuje opakování a občas dokonce formulační potíže“ (SERR, 2001, s. 112).

V deskriptoru jazykové dovednosti čtení uvádí SERR (2001, s. 239) u referenční úrovně B2 následující: „Porozumění textu umožňuje rozsáhlá pasivní slovní zásoba, obtíže způsobují méně běžné fráze, idiomy a terminologie.“ Z této specifikace vyplývá, že to, co SERR považuje za základní slovní zásobu, kterou student pro porozumění většině textů potřebuje, již na úrovni B2 ovládá. Mohli bychom z toho tedy vyvozovat, že základní slovní zásoby student dosahuje až na úrovni B2.

Poslechneme-li si ale mluvčí češtiny z druhé generace imigrantů v Německu, jen těžko je můžeme zařadit do nějaké referenční úrovně podle SERR. Prvním důvodem je, že se jedná o rodilé mluvčí češtiny, ač jazyka zděděného, neřízeně osvojovaného, a tedy často nedokonale osvojeného. Druhým důvodem pak je, že u těchto mluvčích jsou často značné rozdíly mezi jejich jednotlivými jazykovými dovednostmi (viz podkapitoly 2.2 a 2.2.1). Většinou se setkáváme s tím, že jejich gramatická, ortografická a fonetická kompetence značně zaostává za kompetencí mluvení, čtení a poslechu.

Pokud bychom chtěli pomocí pojmu nedokonalé osvojení jazyka odlišit základní slovní zásobu standardní od základní slovní zásoby funkční, připadalo by v úvahu využít k tomu SERR, odkud bychom mohli čerpat jednotlivá témata. Nepřipadá však v úvahu přiřazení mluvčích češtiny jako zděděného jazyka k referenčním jazykovým úrovním. Ani pokud bychom se rozhodli, že za úroveň, kdy má student osvojenou základní slovní zásobu, považujeme referenční úroveň B2, neexistují pro češtinu seznamy slovní zásoby pro danou úroveň²⁴. Učebnice obsahují vždy vybranou slovní zásobu pro konkrétní jazykové texty, které autoři použili. Na úrovni B2 nemáme pro češtinu zatím až tak velký výběr učebnic. Jako hlavní reprezentant SERR může sloužit relativně nová učebnice Hlínové, Kestřánkové, Pečeného a Štěpánkové *Čeština pro cizince B2* (2013). Jako další uvedme *Basic Czech III* (Adamovičová, Hrdlička, 2010), *Čeština pro život 2* (Nekovářová, 2012). Na úrovni B2 najdeme na českém trhu ještě učebnici *Čeština pro středně a více pokročilé* (Bishofová, 2011), která se prezentuje jako učebnice pro úroveň B1 a vyšší, a konverzační příručku

---

²⁴ V Popisu úrovně B2, zpracovaného kolektivem autorů pod vedením Jana Holuba, najdeme jen seznam lexikálních exponentů specifických pojmů, „který mohou použít ti studenti, kteří mají zájem rozšířit svoje komunikativní schopnosti v oblasti „témat“ *Prahové úrovně až na úroveň B2*. Tyto exponenty zde nejsou míněny jako nějaký přesně definovaný slovník, dokonce ani ne jako „doporučené exponenty“. Představují podněty, které mohou být užitečné studentům snažícím se rozvinout tematicky orientovanou schopnost na úrovni B2.“ (Holub a kol., 2005, s. 215)

Nebojte se češtiny (Adamovičová, 2013), která doplňuje učebnici *Basic Czech III* a volně na ni navazuje. Nicméně učebnice jako metodický materiál vždy přináší subjektivní pohled autora – mimo jiné na výběr textů – a není proto možné texty použít jako výzkumný hodnověrný materiál.

Pokud bychom měli SERR přirovnat k lexikografickým přístupům výběru základní slovní zásoby popsanych v podkapitole 3.1, patřil by jistě k pragmatickému přístupu. Zaměření Rámce je pojato čistě komunikačně. Jsou zde vyjmenována témata, která mluvčí na jednotlivých úrovních ovládá.

3.5 Základní slovní zásoba pro výzkum

Na základě výše popsanych postupů výběru základní slovní zásoby jsme se rozhodli, že nejprínosnější pro námi zvolený výzkum, jehož cílovou skupinou jsou mluvčí češtiny jako zděděného jazyka, bude frekvenční kritérium. Na rozdíl od dřívějších frekvenčních seznamů základní slovní zásoby budeme ale vycházet z frekvence ARF, která nejlépe zobrazuje rozložení slovní zásoby v jazyce.

Frekvenci jako hlavní kritérium výběru jsme zvolili na základě následujících důvodů. Z popsanych přístupů v kapitole 3.1 můžeme pozorovat, že v německém prostředí byla frekvence jako hlavní kritérium výběru základní slovní zásoby nejdříve prosazována, následně kritizována pro své nedostatky a poté znovu přijata jako dobrý výchozí bod k určování ZSZ.

Dalším důvodem je, že v českém prostředí zatím neproběhl ani výzkum základní slovní zásoby na základě kritéria frekvence, a proto považujeme za důležité nejprve zaplnit toho volné místo v české odborné literatuře. Následně bude možné na tento výzkum navazovat a aplikovat na češtinu další možná kritéria výběru základní slovní zásoby.

Na základě popisu slovní zásoby češtiny jsme se rozhodli, že v testu k výzkumu bude třeba zohlednit aktivní i pasivní slovní zásobu, a proto výzkum bude obsahovat zvláštní testy na aktivní a na pasivní slovní zásobu. Speciální část bude tvořit test na synonyma. Tento test bude zjišťovat znalost synonymních výrazů mluvčích češtiny s migračním pozadím právě proto, že se jedná o potenciálně kritické místo, kde mohou právě u této cílové skupiny nastávat problémy.

Pro konkrétní výběr slov do jednotlivých testů bude přidáno kritérium slovních druhů, které lépe umožní zohlednit rovnoměrné zastoupení slovních druhů v testu a zároveň

zohlední nejdůležitější slovní druhy slovní zásoby a přikloní se tak k pragmatickému přístupu výběru ZSZ (více viz podkapitola 4.2 v empirické části práce).

Empirická část

4 Empirický výzkum

4.1 Metodologie

Pro účely práce byl proveden kvalitativní výzkum základní slovní zásoby mluvčích češtiny imigrantů druhé generace žijících v Řezně. Výzkum byl proveden formou testu, který byl rozdělen na tři části, a dotazníku. První část testu zjišťovala jazykové kompetence mluvčích češtiny jako zděděného jazyka v oblasti aktivní slovní zásoby, druhá část byla zaměřena na pasivní slovní zásobu a třetí část testu zjišťovala schopnost používat synonyma. Čtvrtou část tvořil dotazník, ve kterém respondenti odpovídali na otázky zaměřené na jejich jazykovou biografii.

Na základě kvótního výběru byla oslovena druhá generace českých imigrantů studujících na řezenské univerzitě. Test byl předložen celkem 9 mluvčím češtiny, kteří navštěvovali kurz českého jazyka přibližně jeden rok. Test byl studentům předložen tedy přibližně po roce jejich řízeného osvojování českého jazyka, což není ideální, ale prvotně souvisí s rytmem výuky a dobou autorčina pobytu v Řezně. Výzkum byl proveden celkem dvakrát, v roce 2016 a v roce 2017, na rozdílných mluvčích. Testování probíhalo ve dvou etapách z důvodu malého množství respondentů. Více informací o zadávání testu se nachází v podkapitole 4.5.

Výzkum byl nejprve pilotován na dvou mluvčích češtiny druhé generace imigrantů, kteří za sebou mají více let řízené akvizice českého jazyka než vybraní respondenti. Tyto dva mluvčí jsme použili proto, že sice také patří do heterogenní skupiny mluvčích češtiny s migračním pozadím, ale kvůli jejich dlouhodobější řízené akvizici českého jazyka je nebylo možné zařadit do samotného výzkumu. Je nám zřejmé, že pilotáž v tomto ohledu nemůže podat zcela přesné výsledky, zdali je test vhodně připraven. V tomto případě ale bohužel nebylo možné najít stejnou skupinu mluvčích, protože dosažitelný vzorek mluvčích je příliš malý.²⁵ Pokud bychom některé mluvčí z naší cílové skupiny použili na pilotáž, znemožnili bychom jejich účast v samotném výzkumu. Studenti účastníci se pilotáže ale v testu neměli stoprocentní výsledky, proto lze usuzovat, že testové úlohy jsou adekvátně těžké i pro vybrané respondenty.

---

²⁵ Viz kapitola 2.1.1 v teoretické části práce věnující se situaci druhé generace českých imigrantů v Bavorsku.

Při vytváření testu jsme vycházeli ze dvou hlavních kritérií výběru slovní zásoby, frekvence a poměru zastoupení jednotlivých slovních druhů. Tato kritéria jsou podrobněji popsána v následující podkapitole 4.2. Nástrojem k sestavení testu se stal korpus českého jazyka SYN2010 (podrobněji viz podkapitola 4.3).

4.2 Kritéria výběru základní slovní zásoby pro test

Jak již bylo zmíněno, pro výzkum osvojení základní standardní slovní zásoby byly použity dva hlavní testy – jeden zaměřený na aktivní a druhý na pasivní slovní zásobu – a kratší třetí test zaměřený na synonyma. K výběru slov do testu bylo nutno stanovit kritéria výběru, byly jimi frekvence a zastoupení slovních druhů. V následujících podkapitolách blíže popíšeme jednotlivá kritéria a zdůvodníme, proč jsme vycházeli právě z nich. Odůvodníme také rozhodnutí ohledně počtu slov obsažených v testech (viz podkapitola 4.2.3).

Jelikož respondenty výzkumu jsou studenti univerzity, mladí dospělí lidé, je možno vycházet při výběru slovní zásoby z dat Českého národního korpusu (dále jen ČNK) – konkrétně z korpusu SYN2010. Při osvojování jazyka v mateřské zemi mají totiž dospělí jedinci již plně rozšířenou slovní zásobu českého standardu. Protože jsou ale respondenti výzkumu jedinci s funkčním bilingvismem (viz podkapitola 2.2.1), kteří tvoří specifickou skupinu mezi rodilými mluvčími daného jazyka, dá se očekávat nedokonalé osvojení základní slovní zásoby standardní češtiny a spolu s tím přispět k vymezení, co a v jakém rozsahu ji ve skutečnosti tvoří.

4.2.1 Frekvence

Prvním a hlavním kritériem výběru základní slovní zásoby je frekvence. Jak bylo vyloženo v teoretické části, zvolili jsme frekvenci ARF, která nejlépe zohledňuje rovnoměrné rozložení slov v celé slovní zásobě, a nemůže se proto stát, že by se do ZSZ dostalo slovo, které je hojně zastoupené jen v několika málo typech textu.

Z korpusu SYN2010 jsme vybrali seznamy slovní zásoby češtiny řazené podle frekvence ARF. Pro účel testu základní slovní zásoby češtiny bylo ještě třeba ze seznamu slov vyřadit propria (vlastní jména, názvy států, měst a písmen) a zkratky, které podle našeho názoru nepatří do základní slovní zásoby češtiny. Užívá se jich sice hojně, ale netvoří jádro slovní zásoby (viz podkapitola 3.2).

Při výběru konkrétních slov jsme ještě zohlednili slovní druhy, na jejichž základě byla vybrána konkrétní slova. Toto kritérium a počet slov popíšeme v následujících podkapitolách.

4.2.2 Slovní druhy

Dalším kritériem výběru slovní zásoby do testu bylo zastoupení slovních druhů. Vycházeli jsme z funkčních vlastností jednotlivých slovních druhů a jejich četnosti ve slovní zásobě češtiny. Nejprve charakterizujeme slovní druhy a poté přejdeme k samotnému výběru podle četnosti zastoupení a uplatnitelnosti v komunikační výpovědi.

Referenčně konkrétní slova (též autosémantická nebo plnovýznamová slova), jako jsou podstatná jména, slovesa, přídavná jména a příslovce, která zastávají funkci větných členů, přímo odkazují k nějaké skutečnosti a jsou nejjednodušší na akvizici i na překlad. Nejvíce toto tvrzení o autosémantikách platí o podstatných jménech. Ta nutně nevyžadují kontext (kromě polysémních slov, homonym) a mluví si je lépe aktivně osvojí. I z hlediska výzkumu jsou proto snadněji uchopitelná, právě díky své diferenciaci. Vedle podstatných jmen tvoří další významnou skupinu autosémantik slovesa. Ve větě mají funkci přísudku a vyjadřují děj. Téměř žádná věta se bez nich neobejde (mimo expresivních vyjádření pomocí citoslovcí, které mohou fungovat ve výpovědi samostatně), musí tedy tvořit významnou část základní slovní zásoby. Přídavná jména mají menší četnost než podstatná jména, ale tvoří stejně významnou kategorii plnovýznamových slov. „Přídavná jména patří k druhému nejsilnějšímu druhu plnovýznamových slov v tzv. jmenné skupině [...]. Jak známo, přídavná jména jsou svým významem i svými tvary těsně vázána zejména na podstatná jména [...]. Také počet přídavných jmen, která v textu nacházíme, je do značné míry vázán na počet podstatných jmen [...]“ (Těšitelová a kol., 1987, s. 38)

U funkčních slov (též synsémantika neboli neplnovýznamová slova) naopak potřebujeme kontext, abychom je správně pochopili a přeložili. Tato slova „nejsou sama o sobě větnými členy, jsou jimi jen ve spojení se slovy jinými (předložky), plní úlohu spojovací (spojky) nebo hlavně modální (částice)“ (Čechová a kol., 2011, s. 78). Synsémantika proto představují riziko zejména v jazykovém kontaktu (více viz Matras, 2009). Pokud tato slova nejsou v kontextu, nastává při překladu v testu problém.

Následně jsme na základě dat z ČNK (SYN2010) provedli analýzu slovních druhů (part of speech, dále také jako pos) nejprve z celého objemu dat korpusu a poté z vybraného

počtu 3 000 lemmat (pro aktivní slovní zásobu) a 9 000 lemmat (pro pasivní slovní zásobu). Jelikož se zastoupení slovních druhů v jednotlivých výše zmiňovaných objemech dat lišilo jen minimálně, rozhodli jsme se při tvorbě testů vycházet pouze z četnosti zastoupení slovních druhů v seznamu o 3 000 lemmatech. Tabulka 5 podává přehled zkratk slovních druhů, které jsou použity v korpusu. Tabulka 6 uvádí četnost slovních druhů v seznamu 3 000 lemmat bez proprií. Při srovnání současné standardní slovní zásoby češtiny se staršími frekvenčními slovníky (viz Jelínek, Bečka, Těšitelová, 1961, s. 32) jsme došli k závěru, že četnost jednotlivých slovních druhů mezi hesly slovní zásoby se téměř nezměnila.

Značka	Význam
N	substantivum (podstatné jméno)
A	adjektivum (přídavné jméno)
P	pronomen (zájmeno)
C	numerál (číslovka, nebo číselný výraz s číslicemi)
V	verbum (sloveso)
D	adverbium (příslovce)
R	prepozice (předložka)
J	konjunkce (spojka)
T	partikule (částice)
I	interjekce (citoslovce)
X	neznámý, neurčený, neurčitelný slovní druh
Z	interpunkce, hranice věty

Tabulka 5: Zkratky slovní druhů použity v korpusu; zdroj: Cvrček, Richterová, 2015b

Tabulka 6 vedle počtu lemmat a jejich procentuálního zastoupení obsahuje i konkrétní počty slovních druhů použitých v jednotlivých testech – aktivní slovní zásoby, pasivní slovní zásoby a synonym.

pos	počet lemmat	%	počet slov v testu aktivní SZ	počet slov v testu pasivní SZ	počet slov v testu synonym
N	1 228	40,9%	33	16	6
V	775	25,8%	21	10	5
A	499	16,6%	13	7	4
D	267	8,9%	13	7	5
C	51	1,7%			
P	47	1,6%			
J	45	1,5%			
R	44	1,5%			
T	42	1,4%			
I	2	0,1%			
celkem	3 000	100,0%	80	40	20

Tabulka 6: Četnost slovních druhů v prvních 3 000 lemmatech (apelativech) korpusu SYN2010;
zdroj: vlastní

Na základě četnosti a charakteristik jednotlivých slovních druhů jsme dospěli k závěru, že autosémantika, jmenovitě substantiva, verba a adjektiva, hrají ve slovní zásobě tak důležitou roli, že vybraná slova v testu by měla zohledňovat toto jejich výsadní postavení. Proto jsme při výběru slov do testu dali hlavní důraz na tyto tři slovnědruhové kategorie. Adverbia jsme pro jejich nižší četnost a méně důležité postavení ve větě při výběru slov do testů přiřadili ke všem funkčním slovům a nerozlišovali konkrétní zastoupení zbylých slovních druhů.

Funkční slova nepředstavují ve slovní zásobě češtiny tak širokou kategorii, „jejich index opakování je velmi vysoký; jejich počet je velmi omezen, avšak každé z nich se průměrně mnohokrát opakuje“ (Jelínek; Bečka; Těšitelová, 1961). Nevyžadují tudíž vysoké procento zastoupení.

4.2.3 Počet slov

V této podkapitole zaprvé objasníme, z jakého počtu slov vycházíme při výběru aktivní a pasivní slovní zásoby, a zadruhé, jaký počet slov jsme zvolili pro jednotlivé části testu. Při výběru počtu slov bereme v potaz více hledisek, které následně objasníme.

Na základě kapitoly 3.2 o české slovní zásobě v teoretické části práce jsme vybrali právě počet 3 000 slov, jež je v české odborné literatuře na toto téma považován za spodní hranici aktivní slovní zásoby jedince (srov. s Těšitelová a kol., 1987; Čechová a kol., 2011; Karlík, Nekula, Rusínová, 2012 ad.). V německé odborné literatuře (viz kapitola 3.1) se

většinou autoři kloní k počtu 2 000. V oněch případech se ale jedná především o základní slovní zásobu pro účely výuky němčiny jako cizího jazyka. V našem případě počítáme s cílovou skupinou rodilých mluvčích češtiny s migračním pozadím, proto volíme 3 000 slov, jež jsou již považována za slovní zásobu, se kterou člověk uspěje téměř při všech komunikačních situacích.

Pro výběr slov na test pasivní slovní zásoby jsme vycházeli z 9 000 slov. Tento počet jsme odvodili od nejnižší hranice aktivní slovní zásoby jedince (3 000). V literatuře se uvádí, že minimální pasivní slovní zásoba je u dospělého člověka třikrát větší než aktivní slovní zásoba (srov. s Těšitelová a kol., 1987, s. 15).

Při výběru slov do testu synonym jsme vycházeli z prvních 100 slov ve frekvenčním seznamu podle frekvence ARF. Jedná se o slova v jazyce nejčastěji užívaná a našim záměrem bylo zjistit, znají-li respondenti synonyma k základním slovům české slovní zásoby, či zda si vystačí s jedním ekvivalentem (viz hypotézy výzkumu v podkapitole 4.4).

Po vzoru výzkumu Marie Polinské měla první část výzkumu, zaměřená na aktivní zásobu, obsahovat seznam 100 lemmat. Jelikož ale 100 slov už není malý objem a jeho překlad by zabral nemálo času, bylo čistě z praktického hlediska přistoupeno k redukci slov v testu. Pokud by test obsahoval příliš mnoho slov, ztratili by respondenti pozornost a jejich chuť dokončit test by se zmenšovala.

K účelům našeho výzkumu ale nebylo možné použít slova ze Swadeshova listu²⁶, který ve výzkumu užila Marie Polinská, protože se jedná o slova, která byla vybrána díky své univerzálnosti v co největším objemu jazyků. Jedná se především o slova vztahující se k základním životním potřebám člověka jako např. já, ty, my, kdo, člověk, jíst, krev; ale také o slova popisující bezprostřední okolí (hora, hvězda, slunce, list ad.). Stejnou slovní zásobu můžeme totiž najít i v nejprimitivnějších jazycích. Ač by výsledky výzkumu slovní zásoby pomocí Swadeshova listu u naší cílové skupiny mohly být též zajímavé, rozhodli jsme se pro větší objem slov vycházejících z frekvence, jak již bylo popsáno.

Pro test aktivní slovní zásoby jsme redukovali počet 100 slov na 80, což považujeme za dobrý kompromis. V testu pasivní slovní zásoby jsme zvolili polovinu slov oproti testu z aktivní slovní zásoby (40), protože tato část vyžadovala celé věty kvůli kontextu. Pokud bychom zařadili stejný počet na aktivní i pasivní slovní zásobu, byl by test neúnosně dlouhý.

---

²⁶ Finální verze Swadeshova listu byla publikována v roce 1972 v knize *The Origin and Diversification of Language* (Swadesh, Morris). Obsahuje 100 slov, která byla vybrána pro jejich univerzalitu a kulturní nezávislost v tolika jazycích, v kolika to bylo možné.

Pro přehlednost a jednoduchost jsme pro test synonym zvolili počet 20 slov. Náročnost této části testu je největší, jelikož mají respondenti za úkol napsat co nejvíce synonym k daným slovům, která znají.

4.3 Sestavení testu

Pro sestavení testu bylo potřeba nejprve v ČNK v rozhraní KonText (Křen, Bartoň a kol., 2010), synchronním korpusu SYN2010, vygenerovat seznam lemmat s příslušnými atributy (kritérii). Jelikož vycházíme (jak již bylo popsáno výše) z průměrné redukované frekvence (ARF), bylo nutné generovat „seznamy slov“²⁷ ve více fázích, protože korpus je schopný nám atribut slovního druhu podat pouze v kombinaci se základní (absolutní) frekvencí.

V prvním dotazu jsme hledali lemmata (atribut) s minimální frekvencí 10²⁸ a frekvenčním údajem ARF. Do pole „regulární výraz“ píšeme „.*“, protože nás zajímá seznam všech lemmat. Pomocí druhého dotazu jsme vyhledali více atributů – lemma a pos – s frekvenčními údaji „počty slov“ a min. frekvencí opět 10. Třetím dotazem jsme zjistili zastoupení jednotlivých slovních druhů. Tentokrát s minimální frekvencí 1 (protože šlo o celkové zastoupení slovních druhů v celém korpusu) jsme vyhledávali atribut „lemma“, frekvenční údaj „počty slov“ a více atributů „pos“.

Posledním krokem pro vytvoření samotného seznamu, se kterým jsme již mohli dále pracovat, bylo sestavit pomocí databáze jednotlivé seznamy do jednoho tak, abychom u každého lemmatu měli příslušné atributy – ARF i pos. Na sestavení finálního dotazu se po technické stránce podílel Jan Hrnčíř. Ukázka seznamu lemmat se všemi třemi atributy, ze kterého jsme vycházeli při tvorbě jednotlivých testů, se nachází v příloze A.

Před výběrem jednotlivých slov pro testy aktivní a pasivní zásoby byla ze seznamu odstraněna propria (jména států, měst, písmen, vlastní jména) a zkratky. Ačkoliv ve *Frekvenčním slovníku češtiny* jsou seznamy apelativ, proprií i zkratk zvlášť, v celém korpusu jsou dohromady a neexistuje v něm dotaz, kterým bychom dostali seznam pouze apelativ včetně všech atributů, které pro výzkum požadujeme, bez proprií. Propria a zkratky

---

²⁷ Odkaz na samotný korpus, kdy v panelu „Dotaz“ vybíráme „Seznam slov“. Ve skutečnosti ale hledáme lemmata.

²⁸ Jelikož potřebujeme vybrat základní slovní zásobu, nepotřebujeme pracovat s celým korpusem. Vybrali jsme proto min. frekvenci 10, abychom nemuseli pracovat s příliš velkým objemem dat, ale zároveň jsme měli jistotu, že jich bude dostatečné množství pro náš účel.

obsahující velká písmena vyřešila funkce v programu Excel, avšak zkratky neobsahující velká písmena (aj., např., apod., tj., ...) bylo nutné z vybraného počtu 9 000 lemmat vyřadit ručně.

Test základní slovní zásoby splňuje kritérium reliability i validity. Pomocí překladů z němčiny do češtiny (aktivní) a z češtiny do němčiny (pasivní) zkoumá kompetence mluvčích v základní slovní zásobě češtiny. Jednotlivé položky v testu jsme vybrali náhodným výběrem, abychom zamezili subjektivnímu pohledu autora testu na kritérium důležitosti položek. Pro co největší eliminaci vnějších vlivů jsme vytvořili více variant testu, které se liší jen pořadím slov v testu. Každý student proto dostal originální test. Tato skutečnost by měla například zabránit tomu, aby na výsledcích testů byla vidět únava studentů v konkrétních částech testu a jiné podobné vlivy.

4.3.1 Zpracování dat pro test aktivní slovní zásoby

Pro účel testu aktivní slovní zásoby bylo z korpusu SYN2010 vybráno podle frekvence ARF prvních 3 000 lemmat s požadovanými atributy (ARF, pos). Na základě dat jsme spočítali četnost jednotlivých slovních druhů mezi těmito vybranými lemmaty (viz tabulka 6). Pro účel testu jsme náhodně vybrali 80 lemmat (z 3 000 lemmat) podle následujícího postupu.

Česká slova jsme přeložili do němčiny a poté už jsme pracovali se základními německými ekvivalenty. Jednotlivá slova jsme vybrali podle náhodného systematického výběru. Každému lemmatu jsme přiřadili náhodné číslo pomocí funkce „NÁHČÍSLO“ v Excelu. Tato funkce vrací náhodná čísla z intervalu $<0, 1)$ v rovnoměrném rozložení. Po přiřazení náhodných čísel jsme lemmata nechali seřadit od nejmenšího k největšímu náhodnému číslu. Poté jsme použili filtr slovních druhů a postupně vybrali určitý počet jednotlivých slovních druhů dle údajů v tabulce 6. Celkem jsme vybrali 80 lemmat (33 podstatných jmen, 21 sloves, 13 přídavných jmen a 13 lemmat zbylých slovních druhů). Takto nám vznikl seznam 80 lemmat s rozložením slovních druhů identickým s jejich rozložením v prvních 3 000 slovech slovní zásoby češtiny podle frekvence ARF.

Jednotlivé varianty testu byly vytvořeny taktéž přiřazením náhodného čísla a následným seřazením podle velikosti. Před každým novým testem jsme nechali přepočítat náhodná čísla u jednotlivých lemmat.

Přikládáme zde ukázkou testu aktivní slovní zásoby (obrázek 2). V příloze B je vložen seznam lemmat, ze kterého jsme vycházeli při tvoření jednotlivých testů aktivní slovní zásoby.

Část první

Uvedte základní český ekvivalent nebo ekvivalenty:

das Gefängnis	scheinbar
der Dank	beschränken
Auffordern	sofort
der Vorzug	die Angabe

Obrázek 2: Ukázka testu aktivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

4.3.2 Zpracování dat pro test pasivní slovní zásoby

K výběru pro test pasivní slovní zásoby byl stanoven počet lemmat na 9 000 (viz podkapitola 4.2.3). Podobně jako u testu aktivní slovní zásoby jsme vybrali ze seznamu – tentokrát 9 000 lemmat – příslušný počet jednotlivých slovních druhů (viz tabulka 6) náhodným systematickým výběrem pomocí funkce „NÁHČÍSLO“ (viz popsany postup výběru slov do testu aktivní slovní zásoby).

Rozdílem oproti testu aktivní slovní zásoby bylo, že jsme pracovali s paralelními korpusy. Jednotlivá slova vybraná pro test pasivní slovní zásoby jsme našli v paralelním korpusu InterCorp verze 8 (Dovalil, Zbytovský, 2015). Vyhledali jsme lemma zároveň v českém i v německém korpusu a získali tak překlad celé věty, ze které dané lemma pochází. Podle systematického náhodného výběru jsme vybrali konkrétní věty do testu. Záměrem bylo vybrat co nejkratší větu, aby test nezabíral příliš mnoho místa a neodradil tak respondenty hned na začátku, ale zároveň aby věta dávala smysl a z kontextu bylo jasné, o jaké slovo se jedná.

Oproti ostatním testovým částem jsme v testu pasivní slovní zásoby dali důraz na tzv. zrádná slova (srov. Höppnerová: *Zrádná slova v němčině*, 2006). Počítáme mezi ně např. tzv. „faux amis“²⁹ nebo polysémní výrazy (jednomu českému slovu mohou odpovídat

²⁹ Fenomén „faux amis“ (termín z fran. se užívá asi nejčastěji; česky „falešní přátelé“; německy „falsche Freunde“), nazýván někdy i „interlingvální homonymie“ se prolíná napříč více disciplínami. Z lingvistického

dvě i více slov v němčině). Zrádná slova tvořila při výběru lemmat do testu pasivní slovní zásoby zvláštní kritérium. Do konečného testu o 40 lemmatech se nakonec dostala 4 slova z tzv. „faux amis“ (např. sud – das Fass vs. der Sud – vývar) a 10 polysémních výrazů (např. prst – der Finger vs. der Zehe). Slova řadící se do tzv. „faux amis“ jsou v testu zastoupena pouze substantivy (není nám známo, že by se vyskytovala i mezi jinými slovními druhy), zatímco polysémní slova jsou zastoupena rovnoměrně téměř všemi slovními druhy (převládají substantiva a verba).

Celkem bylo do testu vybráno 16 podstatných jmen, 10 sloves, 7 přídavných jmen a 7 lemmat ze zbylých slovních druhů. Test obsahuje celé věty v češtině, aby z nich byl znát kontext. Respondenti tak mohou daný výraz lépe přeložit do němčiny. Slova určená k přeložení jsou v testu vyznačena tučně. Stejně jako u testu aktivní slovní zásoby byl pro každého respondenta vytvořen originální test s jiným pořadím vět za pomoci funkce „NÁHČÍSLO“.

Na obrázku 3 následuje ukázka testu pasivní slovní zásoby. V příloze C je vložen seznam lemmat včetně příkladových vět, ze kterého jsme vycházeli při tvoření jednotlivých testů pasivní slovní zásoby.

Část druhá

Tučně vyznačená slova přeložte do němčiny:

Konečným přezkoumáním k 1. lednu 1991 byl součet opraven na 1306,05 milionu.	
A co když, zeptal se teď, dostanu chřipku ?	
Měl tlusté vlněné podkolenky, ale za tu dobu mu prsty pomalu začínaly tuhnout.	
Matematika je pak nástroj myšlení přírodních věd, zejména fyziky – jakoby zpevňovala jádro novodobé kultury.	

Obrázek 3: Ukázka testu pasivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

hlediska se jedná o homonymní výrazy, z frazeologického hlediska se jedná o ustálená slovní spojení s idiomatickým charakterem a z pohledu didaktiky se jedná o problematické jevy v osvojování si cizích jazyků, tzv. interferenci (Prskavcová, 2014, s. 3).

4.3.3 Zpracování dat pro test synonym

„Vyjdeme-li od skutečnosti (denotátu) a postupujeme k pojmenování, to znamená uplatněním přístupu onomaziologického, objevíme synonymii. Zjistíme totiž, že neplatí poměr denotát = slovo, ale že k jednomu denotátu existuje více slov.“ (Hauser, 1980, s. 85)
Synonymita slouží k odstínění jednotlivých pojmenování jednoho jevu.

Tato část testu má za cíl zjistit, zdali mluvčí druhé generace imigrantů mají širokou paletu synonymních výrazů na úrovni nejméně používaných českých slov či nikoliv.

Respondenti mají za úkol napsat tolik synonym, kolik k jednotlivým slovům znají. Test obsahuje celkem 20 slov. Byly vybrány náhodným výběrem z prvního sta nejméně používaných slov s přihlédnutím k jejich možným synonymům vyskytujícím se též v první stovce slov. Při procházení slov jsme vybírali slova, která v rámci prvního sta slov měla nejvíce synonym. Výběr slov je čistě subjektivní.

Na obrázku 4 následuje ukázka testu synonym. V příloze D je vložen seznam lemmat k testu synonym.

Část třetí

Uveďte synonyma k daným slovům:

muž	
běžný	
konečný	
mluvit	

Obrázek 4: Ukázka testu na synonyma; zdroj: vlastní

4.4 Výzkumné otázky a hypotézy

Cílem výzkumu je zjistit rozdíl mezi přirozeně osvojenou základní slovní zásobou mluvčích češtiny s migračním pozadím a základní slovní zásobou standardní češtiny, která byla určena pro účely práce na 3 000 slov v případě aktivní slovní zásoby a 9 000 slov v případě pasivní slovní zásoby.

Základní otázkou výzkumu je, zdali vůbec tito mluvčí mají nějaké nedostatky v základní slovní zásobě češtiny či nikoliv. Hypotézy, které chceme pomocí výzkumu s mluvčími češtiny s migračním pozadím ověřit, zní takto:

- H1: Mluvčí, kteří užívají češtinu v běžném kontaktu (denně), budou mít lepší výsledky v testu aktivní slovní zásoby než mluvčí, kteří mluví česky pouze v rámci kurzu češtiny.
- H2: Mluvčí, jejichž matka pochází ze SRN a otec z ČR či jiné slovansky mluvící země, budou mít celkově s testy větší potíže než mluvčí, jejichž matka pochází z ČR a otec ze SRN.
- H3: Mluvčí, kteří absolvovali několik let české povinné školní docházky, budou v testu pasivní slovní zásoby dosahovat nejlepších výsledků.
- H4: Mluvčí, kteří v češtině čtou pouze jednou týdně a méně, budou mít větší problémy s testem pasivní slovní zásoby než ostatní mluvčí.
- H5: Mezi nejobtížnější slova v testu pasivní slovní zásoby budou patřit tzv. „faux amix“ a česká slova, která mají v němčině více rozdílných významů.
- H6: Tzv. funkční slova budou obtížnější na překlad v testu aktivní slovní zásoby, protože tato slova vyžadují kontext. Substantiva, tzv. referenčně konkrétní slova, budou na rozdíl od nich nejjednodušší na překlad, a to v obou testech.
- H7: Největší problém bude představovat vymýšlení synonym ve třetí části testu. Naše hypotéza je taková, že mluvčí s migračním pozadím si většinou vystačí s jedním ekvivalentem slova, který znají z domova, a často se nedostanou do kontaktu s dalšími synonymy, přestože se jedná o slova i jejich synonyma, která se vyskytují v první stovce podle frekvence AFR.

Jednotlivé hypotézy ověříme v rámci vyhodnocení jednotlivých částí testu v následujících podkapitolách.

4.5 Zadávání testu

V této podkapitole jsou popsány všechny důležité údaje vztahující se k zadání testu a k cílové skupině výzkumu.

Cílovou skupinu výzkumu k této práci tvoří druhá generace českých imigrantů, a to konkrétně studenti češtiny z řezenské univerzity. Právě díky kurzům češtiny, které vede Dr. phil. Kateřina Šichová, B.A., bylo možné zmiňované studenty oslovit s žádostí o účast na výzkumu. Z důvodu malého množství studentů s migračním pozadím byl výzkum proveden celkem ve dvou kurzech ve dvou po sobě jdoucích letech.

K výzkumu byla vybrána dle možností co možná nejhomogennější skupina respondentů. Jedná se o studenty s migračním pozadím navštěvující jazykový kurz češtiny přibližně jeden rok.³⁰ To je hodnota, která všechny mluvčí spojuje. V rodině mohli mít různé jazykové vlivy, ale všichni do doby před jedním rokem neměli v českém jazyce řízenou akvizici (až na dva respondenty, kteří absolvovali v České republice několik let povinné školní docházky).³¹ Vycházíme z předpokladu, že základní slovní zásobu němčiny mluvčí ovládají, jelikož vyrůstají v německém prostředí.

V prvním roce výzkumu byl test zadáván studentům jednotlivě, podle jejich časových možností, v první polovině července 2016. Studenti test vyplňovali cca 30 – 50 minut v prostorech univerzitní knihovny v Řezně. V prvním roce test vyplnilo celkem 7 studentů, z toho první dva test pilotovali. Ve druhém roce test vyplnili 4 studenti v rámci studijního výjezdu do Českých Budějovic. Test byl zadán v dubnu 2017 Kateřinou Šichovou.

Rozdíl několika měsíců, který byl mezi zadáním testů v jednotlivých letech, nehraje podle našeho názoru nijak významnou roli, protože v kurzech češtiny si studenti osvojují převážně českou gramatiku a většinou ne explicitně jen slovní zásobu. To dokládá i Hoberg (cit. podle Schnörch, 2002, s. 28), který říká, že ve výuce cizích jazyků není osvojení si správného významu a užívání slov příliš důležité. Konkrétně říká: „Unterrichtsinhalte sind vor allem Rechtschreibung, Aussprache, Grammatik, Textlektüre, Konversation und verschiedene Formen der schriftlichen Übungen. Freilich spielt bei all diesen Übungsformen der Wortschatz eine Rolle, aber seine Ausweitung und Differenzierung geschieht sehr

---

³⁰ S ohledem na dobu pobytu autorky v Řezně a kvůli časovým možnostem studentů byl první výzkum uskutečněn v průběhu července. S ohledem na malý počet respondentů bylo třeba výzkum druhý rok rozšířit, přičemž doba konání se řídila prvním výzkumem s tím, že druhý výzkum proběhl v průběhu dubna. Druhý rok tedy měli studenti za sebou o něco méně hodin řízené výuky češtiny na univerzitě.

³¹ Jelikož ale výsledky výzkumu ukázaly, že délka jejich povinné školní docházky v ČR není zárukou lepších výsledků v testu ZSZ češtiny, rozhodli jsme se je z výzkumu nevyřadit, i když jde v jejich případě o kombinaci nedokonalé akvizice a vyhasínání osvojených znalostí.

unsystematisch: Wörter werden gelernt, weil sie in Aussprache- und Grammatikübungen oder in bestimmten Texten vorkommen.“ (Hoberg, cit. podle Schnörch, 2002, s. 28)

Při zadávání testu byli studenti ujištěni, že je celý výzkum zcela anonymní. Zároveň byli informováni o neomezeném čase na vyplnění a požádáni, aby vyplnili všechny části testu včetně závěrečného dotazníku.

V úvodu test obsahuje ještě krátký dopis:

Dobrý den,

ráda bych vám poděkovala, že jste si našli čas na vyplnění tohoto testu. Výrazně tak přispějete k realizaci mé diplomové práce.

Celý dotazník je zcela anonymní. Výsledky výzkumu budou použity výhradně pro účely zpracování diplomové práce a nebudou předány žádné třetí osobě. Pokud by Vás výsledky výzkumu zajímaly, ráda Vám je po dokončení zašlu.

Předem moc děkuji za vyplnění všech částí testu.

Anna Panochová

Každý student dostal svůj jedinečný test, který se od ostatních lišil v pořadí jednotlivých slov, jak již bylo uvedeno výše. Účelem bylo dosáhnout co možná největší objektivnosti a eliminovat tak vnitřní faktory jako je např. únava studentů.

4.6 Vyhodnocení testu

Výzkumný soubor obsahoval úvodní dopis, 3 testové části a poslední čtvrtou část tvořil dotazník obsahující sociologické údaje o respondentech a jejich jazykový úzus. První část testu je zaměřena na aktivní slovní zásobu a obsahuje 80 slovních jednotek v německém jazyce, které mají respondenti za úkol přeložit do češtiny. Druhou část tvoří test pasivní slovní zásoby češtiny, který obsahuje 40 slovních jednotek. Ty se ale tentokrát vyskytují ve větách v českém jazyce a respondenti mají za úkol označené slovo přeložit do němčiny. Třetí část je doplňková. Respondenti tu mají 20 slovních jednotek v češtině, ke kterým mají za úkol napsat co nejvíce synonym, která znají. Čtvrtá dotazníková část je tvořena pěti uzavřenými otázkami se dvěma uzavřenými podotázkami, 11 polootevřenými otázkami a 10 otevřenými otázkami.

Text dotazníku k testu:

Část čtvrtá

Vyplňte prosím.

1. Pohlaví: žena muž
2. Věk: _____
3. Místo narození (země, město): _____
4. Místo bydliště (město): _____
5. Studijní obor: _____
6. Státní občanství: české německé jiné: _____
7. Státní občanství matky: české německé jiné: _____
8. Státní občanství otce: české německé jiné: _____
9. Místo narození matky (země, město): _____
10. Místo narození otce (země, město): _____
11. Místo bydliště rodičů před odchodem do Německa: _____
12. Kdy přišli Vaši rodiče do Německa? _____
13. Kolik Vám bylo, když jste se přestěhovali do Německa? _____
14. Nejvyšší dosažené vzdělání vaší matky: ZŠ SŠ VŠ jiné
V jaké zemi? ČR Německo jinde
15. Nejvyšší dosažené vzdělání vašeho otce: ZŠ SŠ VŠ jiné
V jaké zemi? ČR Německo jinde

16. Jakým jazykem mluví rodiče mezi sebou?
17. Jakým jazykem mluvíte s matkou?
18. Jakým jazykem mluvíte s otcem?
19. Jakým jazykem mluvíte se sourozenci?
20. Jakým jazykem mluvíte s prarodiči (od matky)?
21. Jakým jazykem mluvíte s prarodiči (od otce)?
22. Mateřský jazyk matky:
23. Mateřský jazyk otce:

čeština	němčina	jiný jazyk (jaký?)

24. Jak dlouho navštěvujete hodiny češtiny? _____

25. Jak často mluvíte česky (kromě jazykových kurzů)? denně

několikrát týdně

jednou týdně / několikrát za měsíc

jednou měsíčně nebo méně

nikdy

26. Jak často čtete v češtině?

denně

několikrát týdně

jednou týdně / několikrát za měsíc

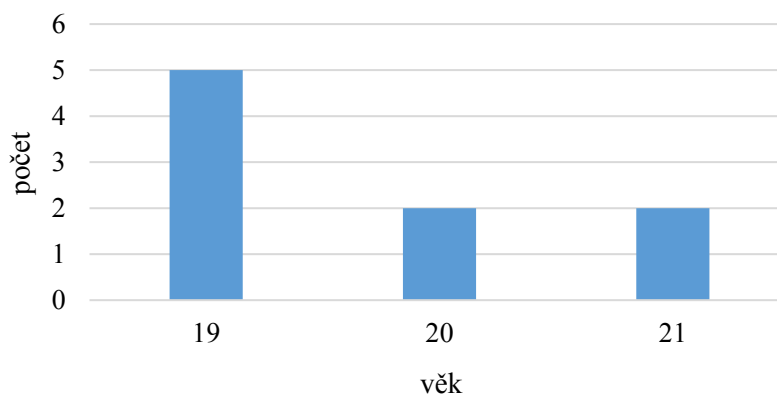
jednou měsíčně nebo méně

nikdy

Ukázka celého prázdného výzkumného testu se nachází v příloze E a ukázka vyplněného výzkumného testu včetně dotazníku je vložena v příloze F.

4.6.1 Respondenti

Vyhodnocujeme celkem dotazníky od 9 respondentů – 2 mladí muži a 7 mladých žen. V průběhu vyhodnocování označujeme jednotlivé respondenty zkratkami R1 – R9. V době výzkumu jsou všichni respondenti studenty Universität Regensburg. Všichni studenti se narodili na území SRN, většina v Bavorsku (Oberviechtach, Mnichov, Regensburg, Deggendorf, Cham), jeden v Bádensko-Württembersku (Stuttgart), jeden v Durynsku (Jena), jeden v Hesensku (Dieburg) a jeden v Porýní-Falci (Bad Kreuznach). Jejich bydlištěm je v 8 případech město Regensburg, kde i studují, jen jedna studentka bydlí v Schönsee blízko česko-německých hranic. Věkové rozmezí studentů se pohybuje mezi 19 a 21 lety (viz graf 2). Většina z nich tedy začala navštěvovat kurzy češtiny hned zpočátku univerzitního studia.

Graf 2: Věk respondentů; zdroj: vlastní

Téměř polovina studentů (4) studuje česko-německá studia. Studijními obory ostatních respondentů jsou práva, ekonomika, pedagogika³² (2) a srovnávací kulturní věda.³³

Většina respondentů má dvojí státní občanství – jak německé, tak české. Pouze jedna respondentka má jen německé státní občanství. Jedna respondentka má dokonce trojí státní občanství, protože její otec pochází ze Slovinska. Obecně převažuje německé státní občanství u otců respondentů a české nebo dvojí u matek respondentů (srov. s tabulkou 7). Pro větší přehlednost je české občanství vyznačeno modře a jiná státní občanství kromě německého zeleně.

³² Jedna studentka uvedla vedle pedagogiky i název Věda výchovy a vzdělávání.

³³ Vergleichende Kulturwissenschaft (překlad autorky práce).

respondenti	státní občanství	státní občanství matky	státní občanství otce
R1	české + německé	německé	české
R2	české + německé	české + německé	české + německé
R3	české + německé	české	německé
R4	německé	slovenské + německé	německé
R5	české + německé + slovinské	české	slovinské
R6	německé	české + německé	české
R7	české + německé	české + německé	německé
R8	české + německé	české + německé	německé
R9	německé	české	německé

Tabulka 7: Státní občanství respondentů a jejich rodičů; zdroj: vlastní

Rodiče respondentů přišli do Německa v 90. letech (viz tabulka 8). Výjimku tvoří respondentka, jejíž rodiče přišli do SRN již na konci 60. let. U jednoho respondenta tento údaj bohužel chybí. V této chvíli bychom chtěli poukázat na R6, jehož oba rodiče pocházejí z Ostravy. Jedná se o jediného respondenta, který má oba rodiče Čechy. Další dvě respondentky (R2 a R5) nemají ani jednoho z rodičů z Německa, ale jednoho z rodičů mají z ČR a druhého z jiné slovanské země (Slovensko, Slovinsko).

R	místo narození matky	místo narození otce	místo bydliště rodičů před odchodem do SRN	kdy přišli rodiče do SRN
R1	SRN	ČR	Praha	
R2	Slovensko	ČR	Horní Blatná, Lučiny	1994/1995
R3	ČR, Brno	SRN, Stuttgart	Praha	na zač. 90. let (asi 1991)
R4	Slovensko, Skalica	SRN, Dieburg	matka: Halič, SK	matka: 1995
R5	ČR, Česká Lípa	Slovinsko, Maribor	matka: ČR otec: Slovinsko	matka: 1969 otec: 1967
R6	ČR, Ostrava	ČR, Ostrava	Ostrava	1990
R7	ČR, Karviná	SRN, Roding	–	matka: před 23 roky
R8	ČR, Karlovy Vary	SRN	Karlovy Vary	asi 1992
R9	ČR, Praha	Polsko, Rybnik	Praha, Rybnik	matka: 1996 otec: 1990

Tabulka 8: Místa narození a bydliště rodičů respondentů před odchodem do SRN; zdroj: vlastní

Více jak polovina rodičů všech respondentů má vysokoškolské vzdělání (viz tabulky 9 a 10). Jedna respondentka se během vyplňování dotazníku ptala, co to znamená

ZŠ, SŠ a VŠ („nemůžu to vyplnit, nevím, co to znamená“). Více matek studovalo v ČR a naopak více otců v SRN. To koresponduje s jejich místem narození.

vzdělání matky	VŠ	SŠ	jiné	bez specifikace
ČR	3	2		1
SRN	1		1	
jinde		1		

Tabulka 9: Vzdelání matky; zdroj: vlastní

vzdělání otce	VŠ	SŠ	jiné	bez specifikace
ČR	2			
SRN	3	1	1	1
jinde		1		

Tabulka 10: Vzdelání otce; zdroj: vlastní

Důležitou část dotazníku tvořily polootevřené otázky na dorozumivací jazyk v rámci rodiny (viz tabulka 11). Pro přehlednější orientaci v tabulce je čeština vyznačena modře a jiné slovanské jazyky zeleně. Tučně označená slova znamenají převahu daného jazyka v komunikaci. Z dotazníků vyplynulo, že ve většině domácností spolu rodiče mluví německy nebo česky i německy. S matkou mluví většina respondentů jak česky, tak německy, ačkoliv většina matek pochází z České republiky. Jednu z výjimek tvoří respondent R5, která hovoří se svou matkou jen česky a s otcem zase jen slovinsky. Jedná se o trilingvního mluvčího.

Překvapující bylo, že většina respondentů napsala, že mluví se sourozenci česky i německy a dva mluví se sourozenci dokonce pouze česky. V obou případech se tu jedná o respondenty, jejichž matky pochází z České republiky a mluví s dětmi česky (příp. česky i německy). Komunikační jazyk s prarodiči koresponduje s komunikačním jazykem toho kterého rodiče.

R	Jakým jazykem mluví/te ...?					
	rodiče spolu	s matkou	s otcem	se sourozenci	s prarodiči (od matky)	s prarodiči (od otce)
R1	česky/německy	německy	česky	česky/německy	německy	česky
R2	česky/německy	česky/německy	česky/německy	česky/německy	česky	–
R3	česky/německy	česky/německy	česky/německy	–	česky	německy
R4	německy	česky/německy	německy	česky/německy	česky	německy
R5	německy	česky	slovinsky	–	česky	slovinsky
R6	česky	česky	česky	česky	česky	česky
R7	německy	česky/německy	česky/německy	česky	–	–
R8	německy	česky/německy	německy	německy	česky	německy
R9	česky/německy/ polsky	česky/německy	německy	česky/německy	česky	–

Tabulka 11: Jakým jazykem s kým respondenti mluví; zdroj: vlastní

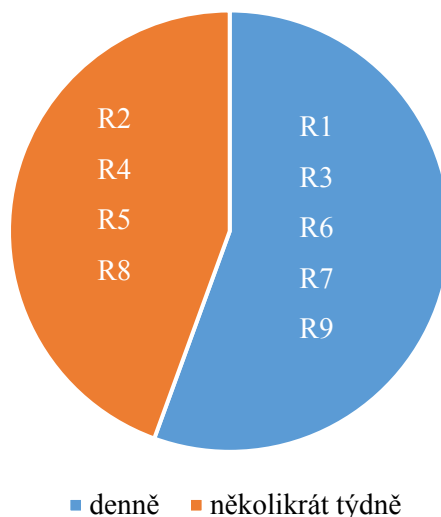
Mateřský jazyk rodičů respondentů nám ukazuje tabulka 12. Pouze jedna matka má za mateřský jazyk němčinu. Mateřský jazyk všech ostatních matek je čeština (v jednom případě společně se slovenštinou). 5 otců má jako mateřský jazyk němčinu, 2 češtinu a 2 jiný slovanský jazyk (polštinu, slovinštinu).

R	mateřský jazyk matky	mateřský jazyk otce
R1	němčina	čeština
R2	čeština	němčina
R3	čeština	němčina
R4	čeština/slovenština	němčina
R5	čeština	slovinština
R6	čeština	čeština
R7	čeština	němčina
R8	čeština	němčina
R9	čeština	polština

Tabulka 12: Mateřský jazyk rodičů; zdroj: vlastní

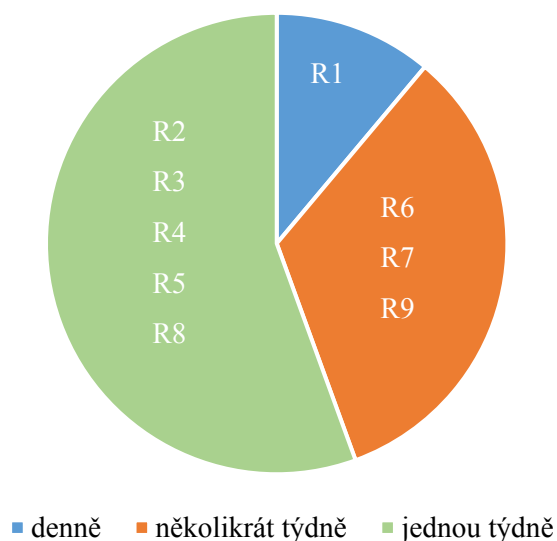
Všichni studenti navštěvují kurz češtiny přibližně jeden rok. Výjimku tvoří dva studenti, kteří se na začátku povinné školní docházky s rodiči přestěhovali zpět do České republiky a navštěvovali tam několik let základní školu (R1 1. – 8. třídu a R3 1. – 6. třídu).

Následující dva grafy nám odhalují, jak často respondenti užívají češtinu ve dvou řečových dovednostech – jednak v produktivní řečové dovednosti mluvení (graf 3) a jednak receptivní řečové dovednosti čtení (graf 4). První otázka zněla „Jak často mluvíte česky (kromě jazykových kurzů)?“ Záměrem tak bylo zjistit, jestli respondenti užívají češtinu běžně k dorozumívání mimo prostředí řízené výuky. Více jak polovina respondentů odpověděla, že mluví česky denně, ostatní pak několikrát týdně. Všichni totiž mluví česky alespoň částečně minimálně s jedním z rodičů (viz tabulka 11). Možným vysvětlením by bylo, že někteří studenti již nebydlí s rodiči (přestože většina žije v Řezně) a jezdí za nimi jen na víkendy. Je to však pouze domněnka, tato data nemáme.

Graf 3: Jak často mluvíte česky (kromě jazykových kurzů)?; zdroj vlastní

Z grafu 4 vidíme, že nadpoloviční většina studentů čte v češtině pouze jednou týdně, třetina respondentů čte české texty několikrát týdně a pouze jeden student čte v češtině denně. Jedná se zrovna o respondenta R1, který absolvoval několik ročníků české základní školy. Je tudíž více zvyklý číst české texty než ostatní respondenti.

Graf 4: Jak často čtete v češtině?; zdroj: vlastní

4.6.2 Test aktivní slovní zásoby

V této podkapitole vyhodnotíme výsledky testu aktivní slovní zásoby, jenž obsahoval 80 slov. Vyplnilo ho všech devět studentů.

Nejprve je nutné vyřešit metodologické problémy, jak vyhodnocovat slova v testech. Jelikož jsme se rozhodli testovat slovní zásobu pomocí překladu z jednoho jazyka do druhého, nemůžeme očekávat, že respondenti napíší konkrétní slova, která jsme vybrali z korpusu do testu základní slovní zásoby. Zákonitě tu dochází k posunu významu, k volbě synonymních výrazů atd. Kvůli tomu jsme se rozhodli vycházet primárně ze dvou elektronických slovníků – *Německo-českého praktického slovníku* od Lingei (2016) a německého slovníku Duden (2017). Překlady, které uvádí *Německo-český praktický slovník*, a případně i synonyma, která uvádí slovník Duden³⁴, počítáme jako správná. Rozlišujeme slova správná, slova správně přeložená, ale foneticky napsaná – tato slova neobsahují pouze chybu v diakritice či pravopise, ale jsou celá psaná foneticky, takže je občas těžko rozpoznatelné, které slovo měl respondent na mysli. Dále odlišujeme slova, která jsou sice správně pochopená, ale nesou jiný slovní druh než originální slovo. Dále rozlišujeme slova, u kterých je posunutý význam – nedají se počítat za synonyma překládaných slov z korpusu, ale jejich význam není natolik odchýlený od původního slova, abychom je počítali jako špatně přeložená. Nakonec jsou slova chybná, která není možné uznat jako ekvivalentní k německým slovům, nebo se jedná o novotvary a neexistující slova, např. slovo „podík“. Zbytek slov nebyl vyplněný, respondenti daná slova neznají.

Dále jsme značkovali chyby objevující se ve slovech, abychom zjistili, jaké procento slov je správně napsané a jaké jsou nejčastější chyby, objevující se u mluvčích češtiny jako zděděného jazyka. Při značkování slov z testů jsme postupovali podle následující chybové anotace:

- p – pravopisná chyba (kromě diakritiky)
- d – chyba v diakritice³⁵
- t – chyba v tvarosloví/slovotvorbě³⁶

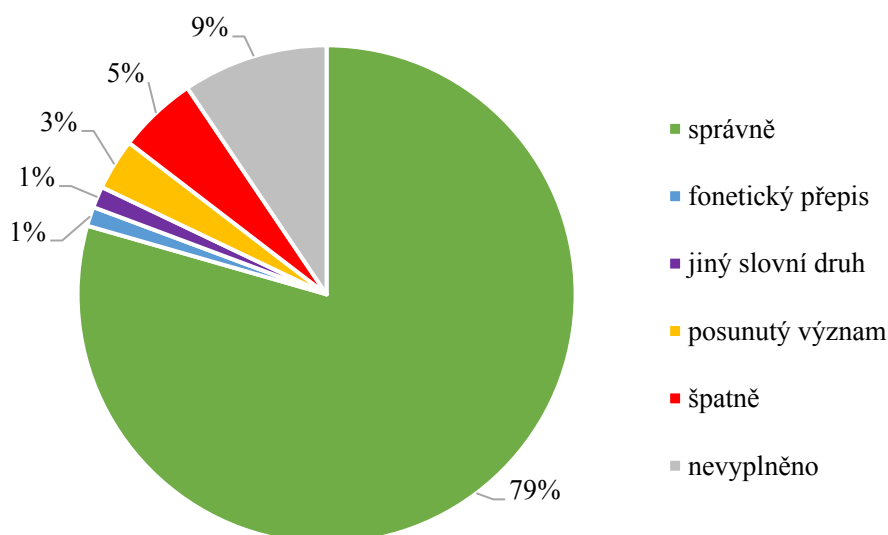
---

³⁴ Z toho jsme vycházeli převážně při vyhodnocování testu pasivní slovní zásoby.

³⁵ Pro značnou míru výskytu chyb v diakritice nám připadá důležité oddělit je od ostatních pravopisných chyb.

³⁶ Do této kategorie zahrnujeme i chybějící či přebývající písmena.

Celkovou úspěšnost respondentů v testu nám ukazuje graf 5. Celková úspěšnost v testu aktivní slovní zásoby všech respondentů je 79 %. Jen 5 % slov měli respondenti špatně a 9 % slov nevyplnili. Zbýlých 5 % zaujala slova, u kterých byl posunutý význam, jiný slovní druh než v zadání nebo byla foneticky přepsána.

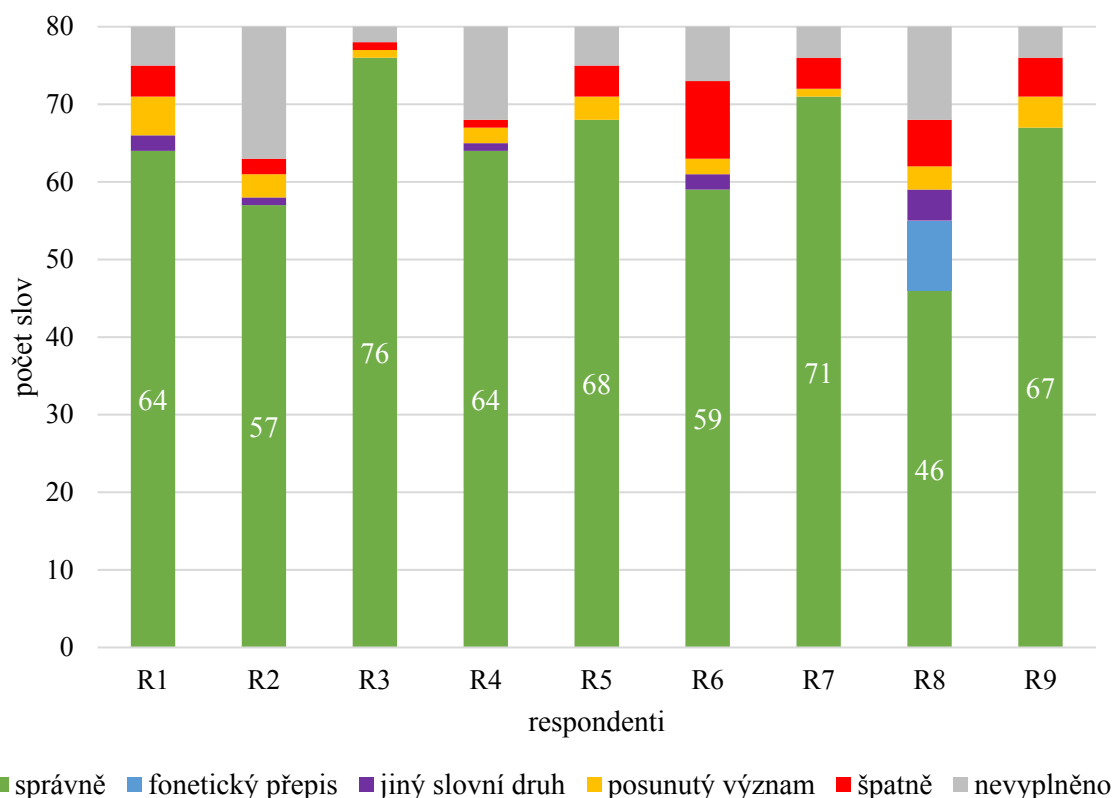

Graf 5: Průměrná úspěšnost v testu aktivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

Graf 6 nám ukazuje úspěšnost jednotlivých studentů. Svislé sloupce zobrazují počet slov, která jsou správně/špatně/ad. Nejvíce správně přeložených slov měl R3, který měl z 80 slov 76 správně. Jedná se zrovna o respondentku, která absolvovala několik let české povinné školní docházky. Nejméně správně přeložených slov měl R8, jenž měl zároveň jako jediný respondent 9 slov napsaných foneticky. Jedná se o respondenta, který mluví česky pouze někdy s matkou (uvedl jako komunikační jazyk s matkou češtinu i němčinu), několikrát týdně a čte česky pouze jednou týdně.

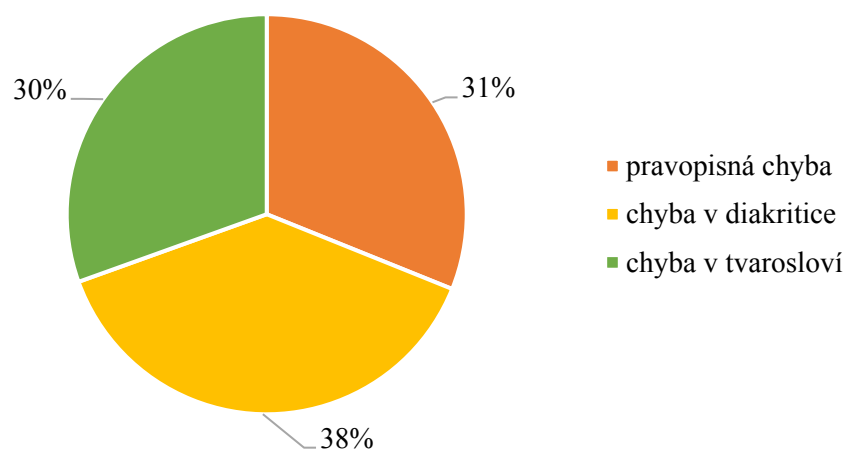
U všech respondentů se vyskytuje slovo s posunutým významem (pro příklad uveďme „potvrzení“, „účetka“, „stvrzenka“, „důkaz“ jako překlady slova „der Beleg“ – „doklad“). Pouze čtyři respondenti neměli u žádného slova napsaný špatný slovní druh. Nejčastější chyba se vyskytovala u přídavných jmen – „dortig“, „gestrig“, „pflichtig“.

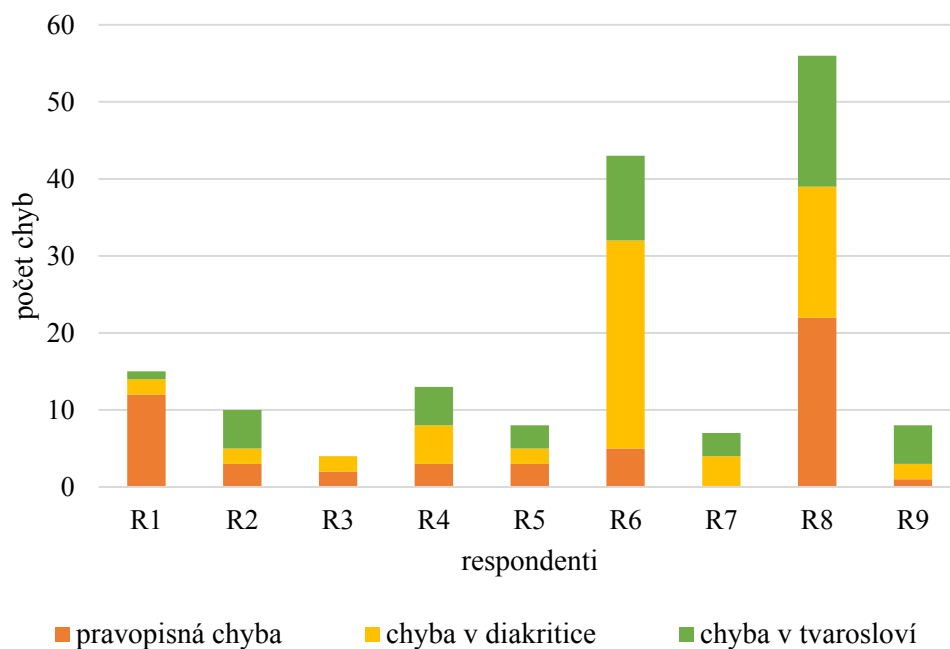
Graf 6: Výsledky testu aktivní slovní zásoby všech respondentů; zdroj: vlastní

Graf 7 nám ukazuje, které chyby dělali respondenti nejčastěji. Téměř vyrovnané je procentuální zastoupení chyb v diakritice, pravopisných chyb a chyb v tvarosloví. Mírně však převažují chyby v diakritice. Tento znak bývá typický pro mluvčí nepohybující se v českém prostředí, protože nemají možnost naposlouchat přesné znění slov z každodenního kontaktu. Nejčastější chybou byla chybějící čárka nebo její špatné umístění ve slově (např. ve slovech „ta vyhrá“, „vyjímka“, „podel“). Výjimkou nebyla ani slova s kombinací chyb (např. „zvišit“, „ta novinná“, „nasájem“). Vyskytovaly se i pravopisné chyby interferenční, které pramení z jejich dominantního jazyka – němčiny. Nejvýraznějšími interferenčními chybami byly psaní velkého písmena na začátku podstatných jmen a zdvojení souhlásek uprostřed slov (např. „Posádka“, „Realita“, „Halla“, „kommentovat“).

Graf 7: Procentuální zastoupení druhů chyb v testu aktivní slovní zásoby všech respondentů; zdroj: vlastní

V grafu 8 vidíme rozložení typů chyb u jednotlivých mluvčích. Pokud se u některých mluvčích vyskytovaly kombinované chyby, mají jich ve výsledcích započítaných o to více, jelikož jsme každou chybu počítali zvlášť. U slova „sasrak“ tak například počítáme dvě chyby, pravopisnou i chybu v diakritice.

Graf 8: Typy chyb u jednotlivých respondentů; zdroj: vlastní

Suverénně nejvíce chyb se vyskytovalo u respondentů R6 a R8. U R6 převažují chyby v diakritice, kdežto R8 má jednotlivé typy chyb vyvážené. Zajímavé je, že přestože R6 mluví se všemi rodinnými příslušníky pouze česky, vyskytuje se u něj téměř nejvíce chyb. Jedním možným vysvětlením by byl ostravský původ jeho rodičů. Pokud doma mluví ostravským dialektem, který je známý zkracováním samohlásek, nejsou až tak pozoruhodná slova jako „říkat“, „navštívit“, „ta píšně“, „zvladnout“ a „házet“. Zvláštní jsou však slova, kde se mluvčí snaží pomocí délky přesunout přízvuk na poslední slabiku (např. „ta vyhrá“, „ta zimá“, „ty vztahý“, „ta novinná“, „hlazít“, „stříbrnít“).

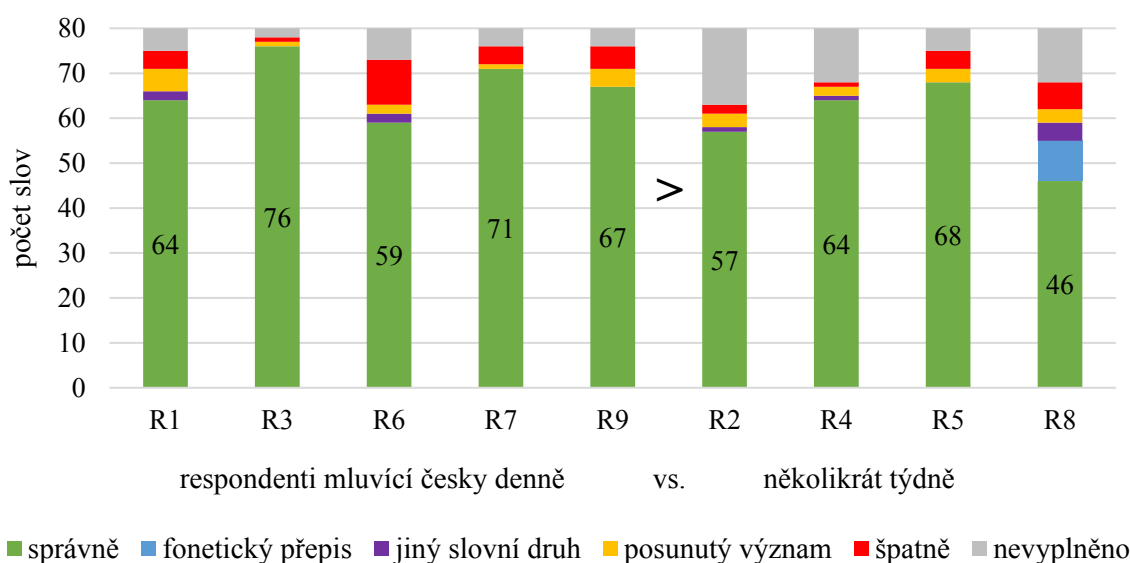
Ačkoli respondenti R1 a R3 absolvovali několik let české povinné školní docházky, nepotvrzuje se, že by měli nejméně problémů s českou ortografií (tato hypotéza platí pouze u R3, nikoliv však u R1).

Nejvíce problematická slova pro respondenty, vyskytující se v testu aktivní slovní zásoby, zobrazuje tabulka 13. Čísla v pravém sloupečku představují počet respondentů, kteří dané slovo přeložili chybně (včetně slov s posunutým významem a jiným slovním druhem) nebo ho vůbec nevyplnili z celkového počtu 9. Slova jsou seřazená od nejproblematictějších k méně problematickým. Zobrazujeme pouze slova, se kterými měla problém více jak polovina respondentů. Jedná se hlavně o podstatná jména vyskytující se v kontextu úředních odborných textů (např. doklad, přednost, údaj, poměry) nebo o abstraktnější slovesa s předponami (odvolat, vyzvat, vytvářet, upravit).

německy	česky	počet respondentů s chybou
der Beleg	doklad	8
die Besatzung	posádka	8
der Vorzug	přednost	7
die Angabe	údaj	7
dortig	tamní	7
widerrufen	odvolat	7
heftig	prudce	6
mittels	prostřednictvím	6
auffordern	vyzvat	5
bilden	vytvářet	5
die Verhältnisse	poměry	5
herrichten	upravit	5
herrlich	nádherný	5

Tabulka 13: Nejproblematictější slova testu aktivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

Nyní přejdeme k vyhodnocení konkrétních výzkumných hypotéz, které jsme uvedli. První hypotéza (H1), která se vztahuje pouze k testu aktivní slovní zásoby, je, že mluvčí, kteří užívají češtinu v běžném kontaktu (denně), budou mít lepší výsledky v testu aktivní slovní zásoby než mluvčí, kteří mluví česky pouze v rámci kurzu češtiny. Z grafu 9 vyplývá, že hypotéza je správná. Ačkoliv ne všichni respondenti tuto hypotézu plně potvrzují, průměry obou skupin ano. Průměr správně přeložených slov respondentů, kteří mluví denně česky je 67,4 slov z 80 možných, kdežto průměr správných slov respondentů mluvících pouze několikrát týdně česky je 58,8 slov.

Graf 9: Respondenti mluvící česky denně vs. několikrát týdně; zdroj: vlastní

Úskalí této hypotézy spočívá ve faktu, že žádný z respondentů nevyužívá češtinu pouze v kurzech češtiny, ale většina z nich mluví česky i v domácím prostředí, v závislosti na počtech osob, se kterými mluví česky. Kvůli tomu také není rozdíl mezi oběma skupinami tak výrazný, ale pouze necelých 10 slov.

Další hypotézou (H2), vztahující se k testu aktivní slovní zásoby, je, že mluvčí, jejichž matka pochází ze SRN a otec z ČR či jiné slovansky mluvící země, budou mít celkově s testy větší potíže než mluvčí, jejichž matka pochází z ČR a otec ze SRN. Tato hypotéza se na našem výzkumném vzorku nepotvrdila. Důvodem je ale fakt, že z vybraných respondentů má pouze jeden respondent matku narozenou v SRN a matky zbylých respondentů pocházejí z České republiky, či jiných slovanských zemí.

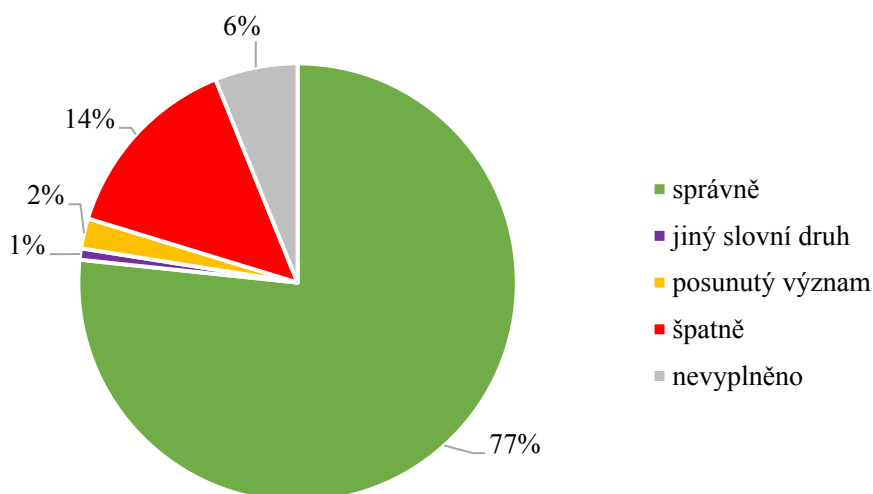
4.6.3 Test pasivní slovní zásoby

Test pasivní slovní zásoby obsahoval 40 slov a vyplnilo ho též všech 9 respondentů. V této podkapitole vyhodnotíme jejich výsledky.

Stejně jako u testu aktivní slovní zásoby jsme při vyhodnocování vycházeli z elektronického *Německo-českého praktického slovníku* Lingea a převážně pak z německého slovníku Duden, ve kterém jsou uvedena i synonyma jednotlivých slov.

Slova v testu pasivní slovní zásoby překládali respondenti z češtiny do němčiny. Díky kontextu věty bylo jednodušší pochopit dané slovo a najít tak správný překlad. Slova jsme vyhodnocovali stejným způsobem jako u testu aktivní slovní zásoby, tedy jako správně, jiný slovní druh, posunutý význam, špatně a nevyplněno. Odpadlo pouze kritérium „fonetický přepis“, protože většina respondentů ovládá němčinu na tak vysoké úrovni, že nebylo toto kritérium potřeba.

Graf 10 zobrazuje celkovou úspěšnost všech respondentů v testu pasivní slovní zásoby. Celkové procento správně přeložených slov je téměř identické s výsledkem testu aktivní slovní zásoby. Oproti prvnímu testu je v tomto méně nevyplněných slov. Což může být vysvětleno právě faktem, že se jedná o pasivní slovní zásobu a kontext o daném slově hodně napoví. Téměř třikrát větší je zde ale procento špatných odpovědí. Příčinou může být jak skutečnost, že kontext dává větší prostor k tipování odpovědí, tak přítomnost tzv. „faux amis“ a polysémních výrazů, které vyhodnotíme níže.

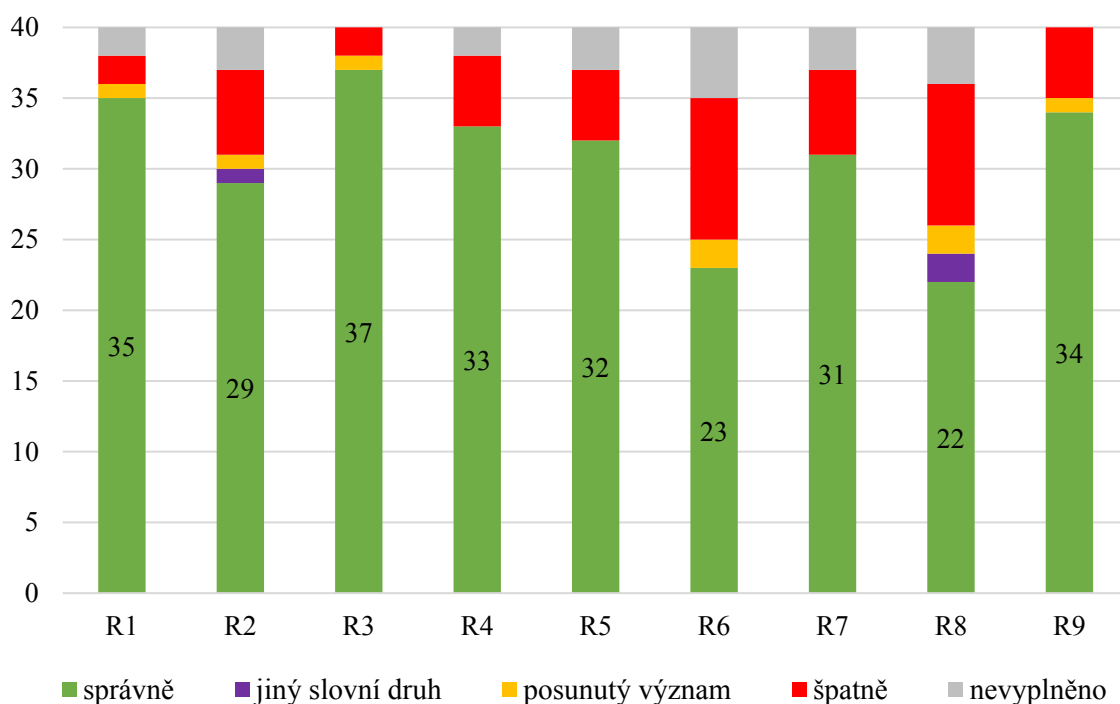

Graf 10: Průměrná úspěšnost v testu pasivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

V grafu 11 pozorujeme výsledky testu pasivní zásoby jednotlivých respondentů. Dá se říci, že výsledky testu pasivní slovní zásoby téměř kopírují výsledky testu aktivní slovní zásoby. R6 a R8 mají stejně jako v předchozím testu nejslabší výsledky ze všech respondentů. Ale díky dobré znalosti němčiny, dominantního jazyka, odpadá kritérium fonetického přepisu.

Dále je v tomto testu potvrzená hypotéza (H3), že nejlepších výsledků budou dosahovat respondenti, kteří absolvovali několik let české povinné školní docházky. Respondenti R1 a R3 mají v testu pasivní slovní zásoby nejvíce správně přeložených slov. Právě díky dobré znalosti němčiny v tomto testu nevyhodnocujeme pravopisné a jiné chyby v jednotlivých slovech, kvůli jejich nízkému zastoupení. Za zmínku ale stojí, že právě respondent R1 měl v testu pasivní slovní zásoby nejvíce pravopisných chyb ze všech respondentů (sedm chyb oproti max. jedné až dvěma chybám u ostatních respondentů). Jednalo se především o vynechání zdvojené souhlásky, případně o malé počáteční písmeno u podstatného jména (např. „Waserleitung“, „schüteln“ nebo „geländer“). Důvodem může být právě období, které trávil v české a ne v německé základní škole a neosvojil si tak plně některá pravidla německé ortografie.

Pouze dva respondenti ze všech vyplnili všechna pole, ač ne všechna správně.

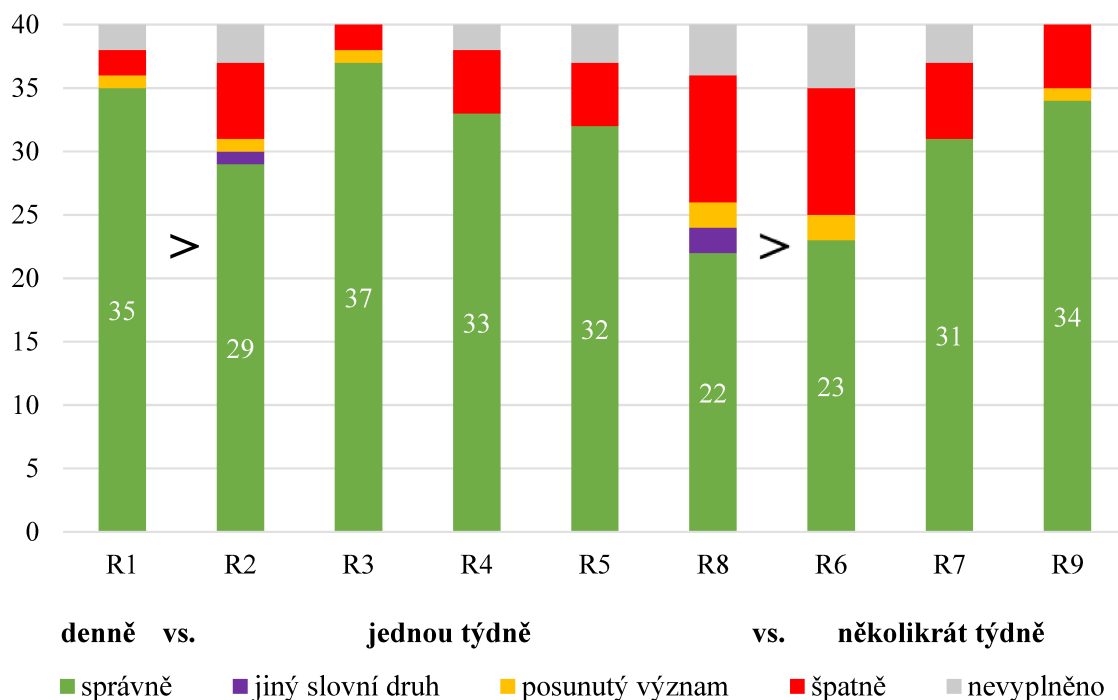
Graf 11: Výsledky testu pasivní slovní zásoby všech respondentů; zdroj: vlastní

V testu pasivní slovní zásoby se vyskytovalo celkově méně slov, se kterými by měli respondenti velké potíže. Slova, která více jak polovina respondentů nedokázala přeložit nebo přeložila špatně, byla pouze čtyři. Tato slova zobrazuje tabulka 14. Jako nejproblematictějším slovem testu se ukázalo slovo „počít“, ve významu otěhotnět. Mezi problematickými slovy testu neexistuje žádná tematická podobnost, která by je mohla charakterizovat. Pouze lze říci, že jedna z nejproblematictějších slov byla slova polysémní. Slova, která mají v češtině více významů a dají se do němčiny přeložit různými způsoby. K těmto slovům patří i sloveso „počít“ a podstatné jméno „raketa“.

česky	německy	počet respondentů s chybou
počít	gezeugt	7
raketa	Schläger	6
pozvolna	allmählich	5
předsudek	Vorurteilen	5

Tabulka 14: Nejproblematictější slova testu pasivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

Další hypotézou (H4), vztahující se k testu pasivní slovní zásoby je, že mluvčí češtiny s migračním pozadím, kteří v češtině čtou pouze jednou týdně a méně, budou mít větší problémy s testem pasivní slovní zásoby než ostatní mluvčí. Tato hypotéza se na takto malém vzorku nepotvrdila. Graf 12 nám ukazuje přehled správných slov jednotlivých skupin respondentů podle intenzity čtení v češtině. Dle našich respondentů se hypotéza zcela nepotvrzuje. Průměrně nejvíce správně přeložených slov má sice mluvčí čtoucí česky denně, avšak u mluvčích, kteří čtou několikrát týdně a jednou týdně je to přesně naopak. Mluvčí, kteří čtou v češtině několikrát týdně, mají průměrně 27,7 správně přeložených slov, kdežto mluvčí, kteří čtou česky pouze jednou týdně, mají průměrně 30,6 správně přeložených slov.

Graf 12: Respondenti, kteří čtou česky denně vs. několikrát týdně vs. jednou týdně; zdroj: vlastní

Další hypotéza (H5), vztahující se k testu pasivní slovní zásoby, říká, že mezi nejobtížnější slova v tomto testu budou patřit tzv. „faux amis“ a česká slova, která mají v němčině více rozdílných významů, tzv. polysémní výrazy. Tabulka 15 podává přehled všech tzv. „faux amis“ (zeleně) i polysémních výrazů (oranžově), které byly použity v testu, včetně jejich slovních druhů.

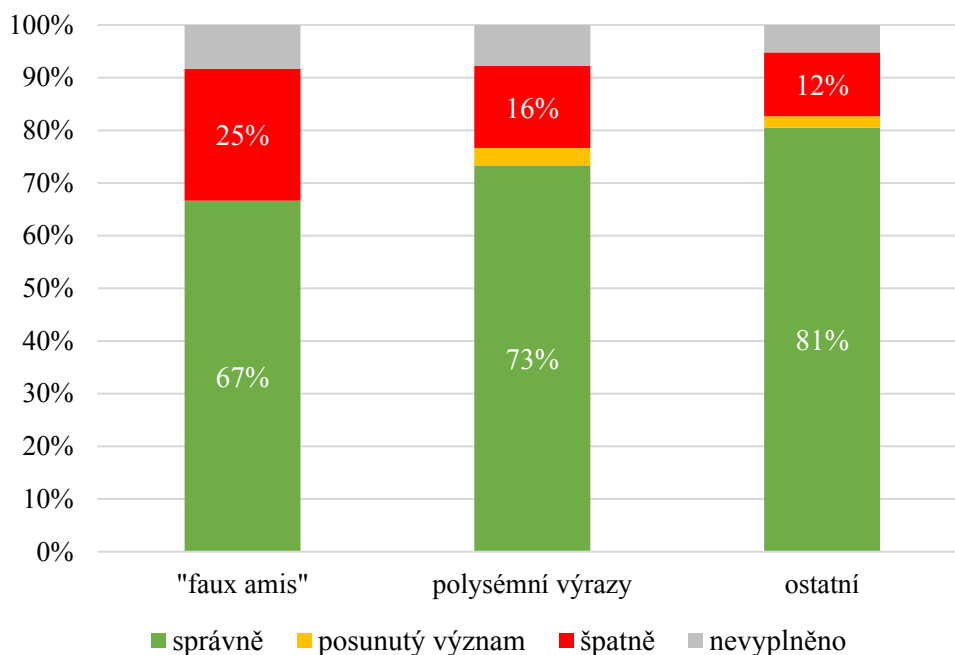
tank	N
sud	N
mapa	N
fronta	N
aby	J
zapojit	V
brzy	D

přijmout	V
raketa	N
představení	N
prst	N
počít	V
řád	A
do	R

Tabulka 15: Přehled tzv. „faux amis“ a polysémních výrazů z testu pasivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

Graf 13 nám potvrzuje hypotézu, že převážně tzv. „faux amis“, ale i polysémní výrazy, představují (nejen) pro mluvčí češtiny s migračním pozadím největší problém. Průměrná úspěšnost všech respondentů v překladu tzv. „faux amis“ tvořila 67 % a polysémních výrazů 73 %, oproti 81 % správně přeložených ostatních slov. Hypotézu potvrzuje i velké procento špatných odpovědí u tzv. „faux amis“, které činí 25 % proti 12 % špatných odpovědí u ostatních slov.

Graf 13: Výsledky překladu tzv. „faux amis“ a polysémních výrazů; zdroj: vlastní

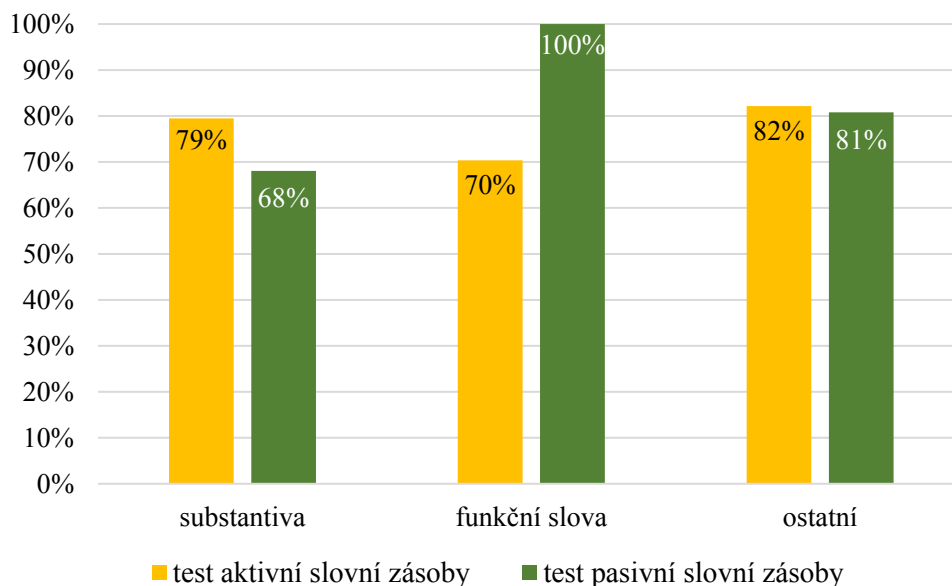
Tabulka 16 zobrazuje slova z tzv. „faux amis“ (zeleně) a polysémních výrazů (oranžově), která činila respondentům největší problémy. Jedná se o tzv. „chytáky“, kde se ukázalo, zdali respondenti opravdu rozumí významu věty, či nikoliv. Například česky prst se dá říci německy dvěma různými způsoby podle toho, zdali se jedná o prst na noze – der Zeh (jako v příkladové větě v testu – „Měl tlusté vlněné podkolenky, ale za tu dobu mu prsty pomalu začínaly tuhnut.“), nebo o prst na ruce – der Finger.

v testu	řešení	správně	špatně	nevyplněno	
tank	Panzer	5x Panzer	3x Tank	1x LKW	
počít	gezeugt	2x gezeugt	1x bestaten (Beerdigung)	1x aufgegeben	5x
prst	Zehen	4x Zehen	3x Finger	1x Finger/Zehen	
raketa	Schläger	3x Tennisschläger	5x Rakete		1x

Tabulka 16: Přehled nejproblematičtějších „faux amis“ a polysémních slov; zdroj: vlastní

Poslední hypotézou (H6), vztahující se k oběma testům – aktivní i pasivní slovní zásoby, je, že tzv. funkční slova budou obtížnější na překlad v testu aktivní slovní zásoby, protože vyžadují kontext. Zatímco substantiva, tzv. referenčně konkrétní slova budou naopak na překlad nejjednodušší, a to v obou testech.

Ač bylo celkem funkčních slov v obou testech hodně málo (3 slova v testu aktivní slovní zásoby a 2 slova v testu pasivní slovní zásoby), z grafu 14 vyplývá, že je tato hypotéza pravdivá. Graf zobrazuje vždy jen procentuálně zastoupená správně přeložená slova v průměru od všech respondentů. V testu pasivní slovní zásoby byli respondenti v případě překladu funkčních slov stoprocentně úspěšní, kdežto v testu aktivní slovní zásoby byli úspěšní jen ze 70 %.

Graf 14: Funkční slova a substantiva v testech aktivní vs. pasivní slovní zásoby; zdroj: vlastní

Z testu aktivní slovní zásoby vychází, že byl překlad substantiv pro mluvčí s migračním pozadím jednodušší než překlad funkčních slov, čímž se částečně potvrzuje

i druhá část hypotézy. V případě pasivní slovní zásoby však toto tvrzení není pravdivé, což podle našeho názoru zapříčiňuje několik faktorů. Zaprvé skutečnost, že funkčních slov bylo tak málo, že tyto hodnoty nelze jednoduše porovnávat a zadruhé skutečnost, že se v testu pasivní slovní zásoby vyskytovalo hodně tzv. „faux amis“ a polysémních slov, která nebyla jednoduchá na překlad.

Ostatní slova – tedy všechna slova bez substantiv a funkčních slov – měla v testech aktivní i pasivní slovní zásoby srovnatelné výsledky.

4.6.4 Test synonym

Poslední část tvořil test na synonyma. Do celkových výsledků testu synonym jsme nezapočítali výsledky R6, jelikož místo synonym napsal německé překlady. Protože se jedná pouze o jednoho studenta, usuzujeme, že jde spíše o pochybení na straně respondenta a ne na straně zadání. Ani z pilotáže testu toto pochybení nevyplývalo. Předpokládáme, že si respondent nepozorně přečetl zadání nebo ho zcela vynechal. Jedná se totiž o studenta, jehož oba rodiče pocházejí z České republiky a doma mluví pouze česky. Je tudíž vysoce nepravděpodobné, že by mohlo dojít k nepochopení zadání. Student všechna slova přeložil správně až na jedno – „konat“. To přeložil jako „geschehen“, což by bylo jedním z překladů zvrátneho sloveso „konat se“, nikoliv však aktivního slovesa „konat“.

Vyhodnocujeme tedy pouze 8 testů. Při vyhodnocování vycházíme ze *Slovníku českých synonym a antonym* (2012) a vlastního jazykového citu.

Slova, u kterých nenapsala nebo případně chybně napsala, polovina a více respondentů žádná, resp. chybná, synonyma, zobrazuje tabulka 17. Pravý sloupec tabulky zobrazuje počet chybných a nevyplněných synonym u jednotlivých slov z celkového počtu vyhodnocovaných 8 respondentů. Jde většinou o slova, která jsou příliš konkrétní na to, aby se k nim jednoduše dala vymyslet synonyma.

konat	5
vážně	5
výraz	5
konečný	4
malý	4
předmět	4
zeď	4

Tabulka 17: Nejproblematičtější slova v testu synonym; zdroj: vlastní

Celkový průměr synonym na jedno slovo ode všech respondentů je 0,97, tzn. necelé jedno synonymum. Tabulka 18 nám ukazuje, která slova měla průměrně nejvíce synonym a jaký počet synonym se u nich vyskytoval (od nejmenšího možného k největšímu počtu). Nejvíce synonym se vykytovalo u slov „mluvit“, „muž“, „okamžitě“, „osoba“, „pak“ a „zase“. U žádného slova průměr synonym nedosáhl ani dvou. To znamená, že celkově nemají mluvčí češtiny jako zděděného jazyka tak rozsáhlý individuální aktivní slovník v oblasti synonym. U poloviny slov nedosáhl průměrný počet synonym ani na jedno. Největší problém při psaní synonym měli respondenti se slovy „kdysi“, „výraz“, „zed“ a „běžný“.

	počet	průměr	počet druhů slov
běžný	0 – 2	0,62	5
dát	0 – 4	1	4
kdysi	0 – 1	0,37	4
konat	0 – 2	0,87	5
konečný	0 – 2	0,75	5
malý	0 – 3	1,5	6
mluvit	1 – 4	1,85	8
muž	1 – 2	1,37	3
okamžitě	1 – 3	1,5	2
osoba	1 – 2	1,12	2
otočit	0 – 1	0,87	3
pak	1 – 3	1,37	4
prosit	0 – 1	0,75	3
předmět	0 – 2	0,62	3
příští	0 – 2	1	3
šance	0 – 2	1	2
vážně	0 – 2	0,75	2
výraz	0 – 2	0,5	3
zase	0 – 2	1,12	6
zed'	0 – 1	0,62	1

Tabulka 18: Celkový počet a průměr jednotlivých synonym od všech respondentů; zdroj: vlastní

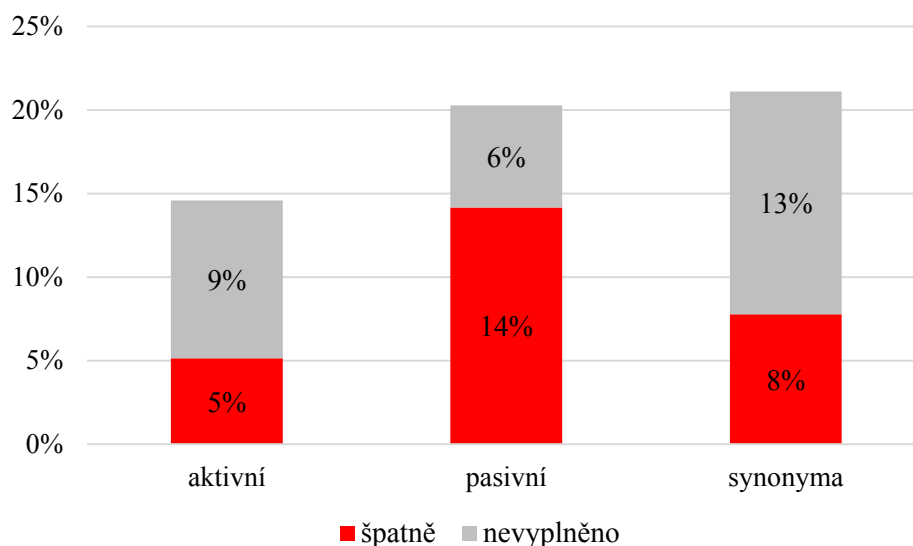
Naše hypotéza (H7), vztahující se k testu synonym, říká, že mluvčí s migračním pozadím si většinou vystačí s jedním ekvivalentem slova, který znají z domova a často se nedostanou do kontaktu s dalšími synonymy, přestože se jedná o slova i jejich synonyma, která se vyskytují v první stovce podle frekvence AFR. Tabulka 19 nám zobrazuje, jak si jednotliví respondenti vedli při psaní synonym. U většiny respondentů se tato hypotéza potvrzuje. Nemají průměrný počet správných synonym na slovo ani jedna. Vymykají se dva respondenti, R3 a R7. Pouze jeden respondent vyplnil synonyma u všech předložených slov, konkrétně R3, který navštěvoval částečně školní docházku v ČR. Dva respondenti nevyplnili synonyma téměř u poloviny slov. Chybných synonym se celkově nevyskytovalo tolik. Objevila se především u slov „konat“ (chybná synonyma: „dávat“, „svadnout“, „pobíhat“), „malý“ (chybná synonyma: „mladý“, „menší“) a „vážně“ („upřímě“, „přísný“).

	R1	R2	R3	R4	R5	R7	R8	R9
správně	18	15	38	13	18	21	13	13
špatně	1	4	1	1	3	2	5	1
celkem	19	19	39	14	21	23	18	14
počet synonym na slovo	0 – 2	0 – 2	1 – 4	0 – 2	0 – 2	0 – 3	0 – 1	0 – 1
průměrný počet správných synonym	0,9	0,75	1,9	0,65	0,9	1,05	0,65	0,65
nevyplněno	5	8	0	7	2	2	2	6

Tabulka 19: Počet synonym u jednotlivých mluvčích; zdroj: vlastní

Zajímavé je zmínit, u kterých slov se objevilo stejné synonymum u všech respondentů. První zmiňujeme dané slovo a druhé synonymum, které napsali všichni respondenti: okamžitě – hned; osoba – člověk; pak – potom. Jedná se o slova používaná v každodenním kontaktu. Z výzkumu vyplývá, že tato slova denně využívají i mluvčí češtiny jako zděděného jazyka.

Poslední hypotézou je, že test synonym bude pro mluvčí češtiny jako zděděného jazyka nejtěžším ze všech tří testů. Tuto hypotézu potvrzuje graf 15, který zobrazuje průměrné procentuální zastoupení špatně přeložená a nevyplněná slova z jednotlivých testů všech respondentů.

Graf 15: Porovnání obtížnosti jednotlivých testů; zdroj: vlastní

V testu synonym se celkově vyskytuje největší procento nevyplněných slov. Zároveň zde je nejvíce i v součtu nevyplněných a špatně přeložených slov. V testu pasivní slovní zásoby převažují špatně přeložená slova, což je ale pravděpodobně způsobeno zastoupení tzv. „faux amis“ a polysémních slov, která jsou problematická na překlad.

4.7 Shrnutí výsledků výzkumu a jejich vyhodnocení

Výzkumu se celkem zúčastnilo devět respondentů, kteří vyplnili celkem tři části testu – test aktivní slovní zásoby, test pasivní slovní zásoby a test synonym.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, zdali mají mluvčí češtiny jako zděděného jazyka osvojenou námi vymezenou základní slovní zásobu standardní češtiny či nikoliv, a která slova těmto mluvčím činí největší problémy. Z výsledků výzkumu vychází, že tito mluvčí mají osvojených přibližně 79 % aktivní slovní zásoby testu vybrané z prvních 3 000 slov seřazených dle frekvence ARF a přibližně 77 % pasivní slovní zásoby testu vybrané z prvních 9 000 slov. Fakt, že výsledky obou testů vyšly podobně, potvrzuje, že nastavený poměr aktivní a pasivní slovní zásoby standardní češtiny je odpovídající.

V oblasti aktivní slovní zásoby činila respondentům největší problémy podstatná jména vyskytující se nejvíce v kontextu úředních odborných textů (doklad, přednost, údaj, poměry) a abstraktnější slovesa s předponami (odvolat, vyzvat, vytvářet, upravit). V testu pasivní slovní zásoby respondentům činila největší potíže polysémní slova, jako je sloveso „počít“ a podstatné jméno „raketa“. Z testu synonym byla pro respondenty nejnáročnější

slova příliš konkrétní, ke kterým nevěděli další ekvivalent (např. zeď, předmět, výraz, konečný, malý).

V empirickém výzkumu se potvrdily hypotézy H1, H3, H5 a H7, částečně se potvrdila hypotéza H6 a nepotvrdily se hypotézy H2 a H4. Respondenti, kteří denně mluví česky, mají opravdu lepší výsledky v testu aktivní slovní zásoby než ostatní respondenti, kteří nepoužívají češtinu v denním kontaktu (H1).

Potvrdila se i hypotéza H3. Dva mluvčí z vybraných respondentů, kteří v České republice absolvovali část povinné školní docházky, mají lepší pasivní slovní zásobu než ostatní mluvčí češtiny jako zděděného jazyka. V testu aktivní slovní zásoby už oba lepší výsledky než ostatní neměli. Zůstala jim v některých případech jen pasivní znalost češtiny. Jeden z těchto respondentů dokonce říkal, že je mu to trapné, ale že si nepamatuje české měsíce.

Dále se potvrdila hypotéza H5, že v testu pasivní slovní zásoby jsou nejobtížnějšími slovy tzv. „faux amis“ a polysémní slova, která mají v němčině více možných překladů odlišujících se svým významem. Nejproblematictějšími slovy z vybraných výrazů pro test se ukázaly „tank“, „počít“, „prst“ a „raketa“. Tato část testu se ukázala jako nejzajímavější z pohledu tematicky zaměřeného, který nám může ukázat, jaká témata dělají mluvčím češtiny jako zděděného jazyka největší problémy. Dozvídáme se, že tato slova nedělají problémy jen Čechům, učícím se němčinu (více viz Höppnerová, 2006), ale také mluvčím češtiny jako zděděného jazyka. Tato oblast osvojování by mohla být zajímavá pro lektory cílící na tuto skupinu mluvčích. Zaměření na konkrétní „faux amis“ a polysémní slova může být na druhou stranu i nevýhodou, protože jejich specifčnost snižuje celkové výsledky respondentů v testu pasivní slovní zásoby. V porovnání s ostatními testy pak mohou být zkreslené výsledky právě díky zapojení těchto výrazů do testu.

Další hypotéza, kterou provedený výzkum potvrdil, je H7. Výzkum potvrzuje, že mluvčí s migračním pozadím si většinou vystačí s jedním ekvivalentem slova, občas se dvěma, které znají z domova a často se nedostanou do kontaktu s dalšími synonymy. Celkový průměr synonym na jedno slovo ode všech respondentů z provedeného výzkumu činí 0,97, tzn. necelé jedno synonymum na slovo. Největší problém na vymýšlení synonym představovala velmi konkrétní substantiva jako např. zeď, výraz ad.

Částečně se potvrdila hypotéza H6. Funkční slova (předložky, spojky, částice) jsou obtížnější na překlad v testu aktivní slovní zásoby než v testu pasivní slovní zásoby

(100 % správných odpovědí v testu pasivní slovní zásoby oproti 70 % v testu aktivní slovní zásoby), jelikož tato slova vyžadují kontext. Nedá se ale stoprocentně tvrdit, že se jedná o pravidlo, protože vybraný vzorek slov byl příliš malý na to, aby se nemohlo jednat o náhodu. Druhá část hypotézy H6, že substantiva jsou nejjednodušší na překlad v obou testech – aktivní i pasivní slovní zásoby – se zcela nepotvrdila. U testu pasivní slovní zásoby toto tvrzení neplatilo, protože tento test obsahoval mimo jiné i polysémní slova a tzv. „faux amis“, která byla pro respondenty náročná na překlad a dělali v nich proto chyby.

Následující hypotézy se v provedeném výzkumu stoprocentně nepotvrdily. Domníváme se však, že příčina leží především v nedostatečnosti dat k výzkumu a jejich malým objemem. Hypotéza H4 se nepotvrdila. Z nasbíraných dat vychází, že mluvčí, čtoucí v češtině několikrát týdně mají horší výsledky v testu pasivní slovní zásoby než mluvčí čtoucí v češtině jen jednou týdně. Myslíme si, že tento výsledek mohly ovlivnit především individuální dispozice konkrétních mluvčích.

Poslední hypotéza, která se na našem výzkumném vzorku nepotvrdila, je hypotéza H2. V cílové skupině se nachází pouze jeden mluvčí, jehož matka pochází ze SRN a otec z ČR. Předpokládáme, že především proto, že se jedná o respondenta R1, který absolvoval několik let na české základní škole, a proto má širší slovní zásobu právě z této doby, přestože češtinu jako komunikační jazyk používá pouze s otcem.

Z výsledků výzkumu pozorujeme, že mluvčí češtiny jako zděděného jazyka měli často problém psát česká slova ortograficky správně. Hojně se vyskytovaly především pravopisné chyby a chyby v diakritice. V němčině tento problém téměř žádný z respondentů neměl. Důvodem je s největší pravděpodobností právě neřízená akvizice češtiny oproti řízené akvizici němčiny v německých školách. Konkrétně respondent R6 psal často celá slova pouze foneticky, tak jak je slyší. Podrobná anotace chyb mluvčích češtiny jako zděděného jazyka nebyla předmětem výzkumu této práce, proto je více nerozvádíme. Na toto téma by se dal zpracovat další výzkum v tomto oboru.

Přestože vycházíme jen z frekvenčního slovníku psané češtiny, což naráží na praxi studentů, kteří naopak znají většinou převážně jen mluvenou formu češtiny, výsledky výzkumu ukazují, že respondenti mají osvojené přibližně čtyři pětiny (77 % v testu pasivní slovní zásoby a 79 % v testu aktivní slovní zásoby) vybrané základní slovní zásoby standardní češtiny.

Považujeme za přínosné zjištění, že mluvčí češtiny jako zděděného jazyka mají zhruba čtyřpětinovou základní slovní zásobu standardní češtiny oproti mluvčím češtiny vyrůstajícím v českém prostředí. Zjistili jsme též, že hlavními nedostatky této cílové skupiny jsou především polysémní slova a tzv. „faux amis“ a základní synonymní výrazy.

Nedostatkem frekvenčního přístupu je, jak bylo už popsáno v teoretické části práce, nezaměřenost na konkrétní témata, která dělají mluvčím problémy. Je tedy nasnadě provést další výzkum právě komunikačně-pragmatickým způsobem výběru základní slovní zásoby. Bude jistě zajímavé vidět následné porovnání výsledků obou výzkumů.

5 Návrhy na aplikaci výzkumu

V práci jsme sledovali základní slovní zásobu češtiny z frekvenčního pohledu s přidaným kritériem slovních druhů. Naskytá se tu možnost dalších výzkumů, ve kterých by se dalo nahlížet na ZSZ češtiny z výše popsaných hledisek v teoretické části (například z komunikačně-pragmatického pohledu). Jistě by se dal provedený výzkum aplikovat na více mluvčích dané cílové skupiny, případně na mluvčí češtiny jako zděděného jazyka bez jakékoliv zkušenosti s její řízenou výukou. Tady ale znovu narážíme na problém, jak získat kontakt na tyto mluvčí.

Provedený výzkum může být přínosný například pro tvůrce učebnic, kteří by se chtěli zaměřit na skupinu mluvčích češtiny jako zděděného jazyka. Nejen jejich gramatická kompetence, ale po provedeném výzkumu můžeme říct, že i jejich slovní zásoba podléhá určitým specifikům, která by případný tvůrce učebnic měl při své tvorbě zohlednit. Nejedná se totiž o skupinu mluvčích, kterou bychom mohli podle standardizovaných testů zařadit do příslušné jazykové úrovně podle SERR (viz kapitola 3.4). Na základě provedeného výzkumu by bylo dobré, kdyby se tvůrci učebnic pro mluvčí češtiny jako zděděného jazyka zaměřili na tzv. „faux amis“ a polysémní výrazy, které činí této cílové skupině mluvčích potíže. Dále by mohli zaměřit pozornost na rozšíření slovní zásoby základních synonym a výrazů týkajících se například úředních textů (viz kapitola 4.6.2), se kterými se mluvčí v domácím prostředí často nesečkají. Poznatky z výzkumu mohou sloužit i jako pomoc při přípravě pracovních listů pro výuku mluvčích češtiny jako zděděného jazyka.

Ačkoliv to nebylo cílem této práce, je z výzkumu patrné, jaké problémy mají mluvčí češtiny s migračním pozadím při psaní a obecně při osvojování češtiny. Z výzkumných dat by se dala provést detailnější chybová emendace a následná anotace. To by pak mohlo sloužit jako pomoc lektorům, kteří se zabývají výukou této cílové skupiny. I jen na základě výsledků této práce se mohou lektoři více zaměřit na procvičování určitých jevů – především diakritiky, pravopisných jevů (s/z, bě/bje, d/t, zdvojené souhlásky viz např. „drahocenný“, „povinný“) nebo odlišnou reflexivnost sloves mezi češtinou a němčinou (viz např. „poděkovat“ vs. „poděkovat se“, které se u respondentů často vyskytovalo).

V neposlední řadě může výzkum posloužit samotným respondentům, kteří se na jeho základě mohou více zaměřit na kritická slova, která jim činí problémy (viz „faux amis“ a polysémní slova).

6 Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali problematikou základní slovní zásoby standardní češtiny s ohledem na mluvčí češtiny jako zděděného jazyka. Cílem teoretické části práce bylo vymezit základní slovní zásobu standardní češtiny pro účely našeho výzkumu. V empirické části je pak popsán výzkum provedený pomocí vlastních testů zjišťujících slovní zásobu naší cílové skupiny.

Teoretická část práce vysvětluje v první řadě pojmy zděděný jazyk, mluvčí s migračním pozadím a nedokonalé osvojení jazyka. Zděděný jazyk se pojí s mluvčími, kteří mají tento jazyk osvojený pouze neřízeně z domácího prostředí od rodiče nebo od rodičů, takzvaně „zděděný“. Nevyrůstají v prostředí, kde se tímto jazykem mluví, ani si ho neosvojují řízeně ve škole. Pojem zděděný jazyk není zatím v české odborné literatuře příliš hojně užívaný. Jedním z přínosů této práce vidíme zavedení slovního spojení „mluvčí češtiny jako zděděného jazyka“, se kterým jsme se do této doby v literatuře nikde neseťkali. Pojem „zděděný mluvčí“, který by byl doslovným překladem anglického i německého pojmu (angl.: heritage speaker, něm.: Herkunftssprecher), nevyjadřuje žádoucí skutečnost.

Nedokonalé osvojení jazyka (incomplete acquisition) jde zachytit právě na pozadí standardní podoby jazyka, v této práci češtiny. V případě naší cílové skupiny, mluvčích češtiny s migračním pozadím, se funkční bilingvismus projevuje takovým způsobem, že češtinu mají osvojenou neřízeně a disponují v ní primárně v domácím prostředí, kdežto němčinu si mluvčí osvojují řízeně ve škole a zaujímá u nich místo dominantního jazyka.

Pojem mluvčí s migračním pozadím zahrnuje kromě osob s vlastní migrační zkušeností i jejich potomky, tedy druhou generaci imigrantů, na které cílí náš výzkum.

Vymezení základní slovní zásoby jazyka slouží především studentům druhého a cizího jazyka, kterým usnadňuje výběr slovní zásoby nutný k ovládnutí jazykových základů. Pro češtinu nebyla tato oblast dosud příliš prozkoumána. Podle našeho názoru je to především z pragmatických důvodů, protože nebyla dosud taková poptávka po češtině jako druhém/cizím jazyku, a tudíž ani potřeba vymezovat její základní slovní zásobu.

Na základě odborné, především německy psané, literatury jsme dále v teoretické části práce popsali hlavní lingvistické přístupy k výběru základní slovní zásoby, jsou jimi dva hlavní přístupy – frekvenční a komunikačně-pragmatický. Tyto se pak během svého vývoje dále modifikovaly a navzájem se doplňovaly. V následujících kapitolách tyto přístupy aplikujeme na češtinu. Těžiště teoretické části práce pak tvoří vymezení aktivní

a pasivní slovní zásoby češtiny, které jsme stanovili na 3 000 slov v případě aktivní slovní zásoby a na 9 000 slov v případě pasivní slovní zásoby. K výzkumu jsme zvolili pro výběr základní slovní zásoby standardní češtiny frekvenční přístup, protože lépe vyhovuje našemu záměru porovnávat ZSZ standardní češtiny se ZSZ mluvčích češtiny jako zděděného jazyka. K výběru jsme použili korpus SYN2010. Další kritérium výběru slovní zásoby do konkrétních testů tvořilo vedle frekvence ještě procentuální zastoupení slovních druhů.

Výzkumné šetření bylo provedeno na bázi experimentálních testů na aktivní i pasivní slovní zásobu a česká synonyma. Výzkum probíhal se studenty na Univerzitě v Řezně, se kterými vznikl kontakt v souvislosti s jejich zájmem o osvojení standardní češtiny. První část tvořil test aktivní slovní zásoby, který se skládal z osmdesáti německých slov, která měli respondenti za úkol přeložit do češtiny. V testu pasivní slovní zásoby se vyskytovalo čtyřicet vět z paralelních korpusů InterCorp, v nichž bylo vyznačené vždy jedno slovo, které naopak překládali do němčiny. Třetí část tvořil seznam dvaceti slov, ke kterým měli respondenti napsat co nejvíce synonym, která znají.

Z výzkumu jsme zjistili, že mluvčí češtiny jako zděděného jazyka mají neřízenou akvizicí osvojené přibližně čtyři pětiny základní slovní zásoby standardní češtiny, a to jak aktivní (79 %), tak pasivní (77 %) slovní zásoby. Vyhodnocovali jsme celkem sedm hypotéz. Čtyři z nich se potvrdily, jedna pouze částečně a dvě hypotézy se nepotvrdily. Z výzkumu vyplynulo, že mezi nejobtížnější slova pro tyto mluvčí patří tzv. „faux amis“ a polysémní výrazy. Dále můžeme na základě provedeného výzkumu říci, že enumerace synonym představuje pro mluvčí češtiny jako zděděného jazyka nejobtížnější úkol.

Nepotvrzené hypotézy však nemusí být nutně špatné, ale jejich selhání může být způsobeno i nedostatky výzkumu, např. malým vzorkem respondentů.

Výsledky výzkumu mohou přispět lektorům češtiny, kteří se zaměřují na mluvčí češtiny jako zděděného jazyka. Mohou jim usnadnit pochopení specifik této cílové skupiny a tvořit oporu při přípravě materiálů pro výuku, zejména materiálů týkajících se slovní zásoby. Vedle toho mohou výsledky pomoci autorům učebnic cílícím na tuto skupinu mluvčích s výběrem slovní zásoby. A v neposlední řadě poslouží výsledky samotným respondentům, kterým se tak objasní, na které oblasti slovní zásoby by se při svém studiu měli zaměřit.

Jak již bylo zmíněno dříve, vzorek dat z výzkumu byl omezený. Jako možné rozšíření práce se proto nabízí tato data doplnit či provést obdobný výzkum s použitím jiného kritéria

výběru základní slovní zásoby. Dala by se například vymezit základní slovní zásoba standardní češtiny z komunikačně-pragmatického pohledu a poté provést podobný výzkum tomu našemu, porovnat výsledky a uvést, jak by se lišily. Dále by bylo zajímavé dát stejný test i rodilým mluvčím češtiny učícím se němčinu jako druhý/cílový jazyk a porovnat výsledky s mluvčími češtiny jako zděděného jazyka vyrůstajícími v německém prostředí.

Co se týče samotných respondentů, určitě by bylo vhodné, aby respondentů bylo více a aby se jednalo o vyrovnanější skupinu (např. aby se mezi respondenty nevyskytovali mluvčí, kterých se týká nejen nedokonalá akvizice, ale také vyhasínání jazykových znalostí) a nejlépe, aby za sebou neměli vůbec žádnou řízenou akvizici českého jazyka. V tomto ohledu se však dotýkáme problematické otázky, jak tyto respondenty kontaktovat, protože mluvčích češtiny jako zděděného jazyka není celkově v SRN tak výrazné množství (konkrétní data bohužel neexistují) a tím, že Češi v zahraničí spíše nevytvářejí komunity, není jednoduché se o nich vůbec dozvědět.

Z výše zmíněných odstavců je zřejmé, že by bylo možné práci mnoha způsoby dále rozvíjet. Jako hlavní přínos této diplomové práce vidíme především vymezení základní slovní zásoby standardní češtiny a na ni navazující provedený výzkum. Na mluvčí češtiny jako zděděného jazyka zatím nebylo zaměřeno mnoho výzkumů a jejich kombinace se základní slovní zásobou češtiny je zcela unikátní.

7 Seznam použité literatury a zdrojů

7.1 Slovníky

ČERMÁK, František; KŘEN, Michal (ed.) (2004): *Frekvenční slovník češtiny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-676-1.

ČERMÁK, František (2007): *Frekvenční slovník mluvené češtiny*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 9788024614250.

DVOŘÁK, Josef (2007): *Logopedický slovník*. 3., dopl. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum. ISBN 9788090253667.

Lingea (2012): *Slovník českých synonym a antonym*. 2. vyd. Brno: Lingea. ISBN 978-80-87471-40-1.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří (2009): *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŠEBESTA, Karel a kol. (2014): *Druhý a cizí jazyk : osvojování a vyučování: Terminologický slovník*. 1. vyd. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-554-4.

7.2 Odborné články

ANSTATT, Tanja (2008): Russisch in Deutschland: Entwicklungsperspektiven. *Bulletin der deutschen Slavistik* 14, S. 67–74.

BANAZ, Halime (2002): *Bilingualismus und Code-switching bei der zweiten türkischen Generation in der Bundesrepublik Deutschland: Sprachverhalten und Identitätsentwicklung*. Essen: Redaktion LINSE. Dostupné z WWW: <http://www.linse.uni-due.de/linse/esel/pdf/banaz_codeswitching.pdf>.

BERMEL, Neil (2010): O tzv. české diglosii v současném světě. In: *Slovo a slovesnost*, 71. Dostupné také z WWW: <https://www.shef.ac.uk/polopoly_fs/1.126618!/file/Bermel-SaS-diglosie-separat.pdf>.

BREHMER, Bernhard (2007): Sprechen Sie Qwelja? Formen und Folgen russisch-deutscher Zweisprachigkeit in Deutschland. In: Anstatt, T. (Hg.) *Mehrsprachigkeit bei Kindern und Erwachsenen: Erwerb, Formen, Förderung*. Tübingen: Attempo, S. 163–185.

BREHMER, Bernhard; USANOVA, Irina (2015): Let's fix it? Cross-linguistic influence in word order patterns of Russian heritage speakers in Germany. In: Peukert, H. (Hg.). *Transfer effects in multilingual language development*. Amsterdam: Benjamins, p. 159–186.

BUBENHOFER, Noah; LANGE, Willi; OKAMURA, Saburo; SCHARLOTH, Joachim (2015): Wortschätze in Lehrbüchern für Deutsch als Fremdsprache – Möglichkeiten und Grenzen frequenzorientierter Ansätze. In: Kiesendahl, J.; Ott, C. (Hg.). *Linguistik und Schulbuchforschung: Gegenstände – Methoden – Perspektiven*. Bd. 137. Göttingen: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, S. 85–110.

FISHMAN, Joshua (2001): 300-plus years of heritage language education in the United States. In: Peyton, J. K.; Ranard, D. A.; McGinnis, S. (Eds.). *Heritage languages in America: Preserving a national resource*. Washington: DC & McHenry, p. 81–89.

HÄMMERLE, Verena (2009): Soziolinguistischer Kontext des Zweitspracherwerbs bei Migranten: das Tschechische in Bayern. In: *Brücken: Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakei. Neue Folge*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 17, č. 1–2, s. 305–344. Dostupné také z WWW: <<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=99867#>>.

HOFFMANN, Lothar (1984): Fachwortschatz – Grundwortschatz – Minimum. In: *Deutsch als Fremdsprache* 21, 4. Leipzig, S. 224–228.

HRDLIČKA, Milan (2005): K otázce komunikační metody a komunikativnosti. In: *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2003–2005*. Praha: Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, Arkopolis, s. 17–20.

KELLEHER, Ann (2010): *What is a heritage language?* Heritage Languages in America. Center for Applied Linguistics. Dostupné z WWW: <<http://www.cal.org/heritage/pdfs/briefs/What-is-a-Heritage-Language.pdf>>.

KÜHN, Peter (1980): Pragmatische Aspekte der Grundwortschatzbestimmung. In: *Neuphilosophische Mitteilungen*, 81, S. 230–239.

- KÜHN, Peter (1981): Notwendigkeit, Verwendung und Gebrauchswert von Grundwortschatzbüchern. In: *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 9, S. 164–179.
- KÜHN, Peter (1984): *Primär- und sekundärsprachliche Grundwortschatzlexikographie : Probleme, Ergebnisse, Perspektiven*. In: Wiegand (Hg.), S. 239–306.
- LÜDI, Georges (2008): Mehrsprachigkeit. In: Goebel, H.; Nelde, P. H.; Starý, Z.; Wölck, W. (Hg.): *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Bd. 1. Berlin: Walter de Gruyter, S. 233–245.
- MEHLHORN, Grit (2015): Die Herkunftssprache Polnisch aus der Sicht von mehrsprachigen Jugendlichen, ihren Eltern und Lehrenden. In: *Fremdsprachen lehren und lernen* 44/2.
- MONTRUL, Silvina (2012): Is the heritage language like a second language? In: *EUROSLA Yearbook*, Volume 12, Issue 1, p. 1–29.
- NERLICH, Lenka (2007): K jazyku českých emigrantů druhé generace v Německu. Sociolingvistická studie – demografické a sociologické údaje, jazykové dovednosti a úzus. In *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2006–2007*. Praha, s. 153–167.
- POLINSKY, Maria (2006): Incomplete acquisition: American Russian. In: *Journal of Slavic Linguistics*. 14(2), p. 191–262.
- RAECKE, Jochen (2007): Wenn Migrantenkinder als Studierende die Sprache ihrer Eltern sprechen – was können sie dann? In: Gutschmidt, K. et al. (Hg.). *Zeitschrift für Slawistik* 52, 4/2007. Berlin: Akademie Verlag, S. 375–398.
- SCHAUFELI, Anneli (1992): A Domain Approach to Turkish Vocabulary of Bilingual Turkish Children in the Netherlands. In: Fase, W.; Jaspaert, K.; Kroon, S. (eds.). *Maintenance and Loss of Minority Languages*. Amsterdam: John Benjamins B.V. p. 117–137.

ŠICHOVÁ, Kateřina (2016): Untertitelung Tschechisch-Deutsch im Hochschulunterricht für Herkunftssprecher: Ein Projektbericht. In: *Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation*. Band 9, Nummer 2, S. 227–253.

Zertifikat (1977): Wortliste für das Zertifikat „Deutsch als Fremdsprache“. In: Deutschen Volkshochschul-Verband e. V. und Goethe-Institut e. V. (Hg.): *Das Zertifikat Deutsch als Fremdsprache*. 2. neubearbeitete und erweiterte Aufl. München: Bonn-Bad-Godesberg, S. 121–511.

7.3 Knižní publikace

ACHTERBERG, Jörn (2005): *Zur Vitalität slavischer Idiome in Deutschland. Eine empirische Studie zum Sprachverhalten slavophoner Immigranten*. München: Sagner. Dostupné také z WWW: <<https://download.digitale-sammlungen.de/pdf/1494700300bsb00056168.pdf>>.

BŁASZCZYK, Izabela Maria (2015a): *Ausdruck von (In)definitheit bei polnisch-deutschen Bilingualen: eine Analyse am Beispiel des Demonstrativums ten und des Zahlwortes jeden*. Saarbrücken: Akademikerverlag. ISBN 9783639808414.

BLOOMFIELD, Leonard (1933): *Language*. New York: Henry Holt. ISBN 0-226-06067-5.

ČECHOVÁ, Marie a kol. (2011): *Čeština – řeč a jazyk*. 3., uprav. a rozš. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 978-80-7235-413-9.

FELDMEIER, Beate (2014): *Anrede im Sprachkontakt. Reflexion und Gebrauch von Anredestrategien durch tschechische Migranten in deutschsprachigen Umfeld*. Slavistische Beiträge, Band 498. München: Verlag Otto Sagner. ISBN 978-3-86688-470-0.

GOLDBACH, Alexandra (2005): *Deutsch-russischer Sprachkontakt Deutsche Transferenzen und Code-switching in der Rede Russischsprachiger in Berlin*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

GUAGNANO, Delia (2009): *Bilingualism and Cognitive Development: A Study on the Acquisition of Number Skills*. Trento. PhD. thesis. Università degli Studi di Trento, Centro

interdipartimentale *Mente/Cervello* (CIMEC). Dostupné z WWW: <<http://eprints-phd.biblio.unitn.it/203/>>.

HAUSER, Přemysl (1980): *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

HOLUB, Jan a kol. (2005): *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň B2*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Dostupné také z WWW: <www.msmt.cz>.

HÖPPNEROVÁ, Věra (2006): *Zrádná slova v němčině*. Praha: Ekopress. ISBN 80-86119-68-8.

JELÍNEK, Jaroslav; BEČKA, Josef V.; TĚŠITELOVÁ, Marie (1961): *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Dostupné také z WWW: <<http://www.ujc.cas.cz/miranda2/export/sites/vcr/ujc/infoz/Frekvence-slov-1961/Frekvence-slov-1961.pdf>>.

KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; RUSÍNOVÁ, Zdenka (ed.) (2012): *Příruční mluvnice češtiny*. 2., oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-624-8.

KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (ed.) (2016): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2 svazky. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dostupné také z WWW: <<http://www.czechency.org/>>. ISBN 978-80-7422-480-5.

KLENKOVÁ, Jiřina (2000): *Kapitoly z logopedie*. 2. vyd. Brno: Paido. ISBN 8085931885.

KOPEČNÝ, František (1981): *Základní všeslovenská slovní zásoba*. Praha: Academia.

KROHN, Dieter (1992): *Grundwortschätze und Auswahlkriterien: Metalexikographische und fremdsprachendidaktische Studien zur Struktur und Funktion deutscher Grundwortschätze*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. ISBN 91-7346-252-7.

KÜHN, Peter (1979): *Der Grundwortschatz: Bestimmung und Systematisierung*. Reihe germanistische Linguistik, Bd. 17. Tübingen: Niemeyer. ISBN 3-484-10335-3.

LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana (2006): *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 8024712849.

LEJSKA, Mojmir (2003): *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido. ISBN 8073150387.

MATRAS, Yaron (2009): *Language contact*. 1. published. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-53221-1.

MENG, Katharina (2001): *Russlanddeutsche Sprachbiografien: Untersuchungen zur sprachlichen Integration von Aussiedlerfamilien*. Tübingen: Narr. ISBN 3-8233-5151-6.

SCHNÖRCH, Ulrich (2002): *Der zentrale Wortschatz des Deutschen: Strategien zu seiner Ermittlung, Analyse und lexikographischen Aufarbeitung*. Bd. 26. Tübingen: Gunter Narr Verlag. ISBN 3-8233-5156-7.

SWADESH, Morris (1972): *The Origin and Diversification of Language*. London: Routledge & Kegan Paul. ISBN 0-7100-7195-7.

TĚŠITELOVÁ, Marie a kol. (1987): *O češtině v číslech*. Malá jazyková knižnice, sv. 4. Praha: Academia, nakl. Československé akademie věd.

VÁGNEROVÁ, Marie (2008): *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0956-0.

7.4 Absolventské práce

BRANDL, Jasmin (2008): *Grenzerfahrungen. Von der Sprachbiographie zur Sprachsituation am Beispiel einer tschechischen Arbeitsmigrantin im bayerischen Grenzgebiet*. Regensburg. Bachelorarbeit. Tschechische Philologie. Universität Regensburg.

FELDMEIER, Beate (2009): *Anrede bei Migranten mit tschechischem Hintergrund auf der Basis von teilstrukturierten Interviews*. Regensburg. Bachelorarbeit. Tschechische Philologie. Universität Regensburg.

MEIER, Marius Felix (2017): *Sprachideologien und Sprachmanagement beim Spracherhalt im Ausland: Tschechische Schule Regensburg*. Regensburg. Bachelorarbeit. Deutsch-Tschechische Studien. Universität Regensburg.

PRSKAVCOVÁ, Zdeňka (2014): *Phänomen „Falsche Freunde“ aus der Sicht der kontrastiven Phraseologie*. Plzeň. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, Katedra německého jazyka. Dostupné z WWW: <<http://theses.cz/id/55zk5l/>>.

ROMIĆ, Daniel (2007): *Stereotype und nicht-stereotype sekundäre Bedeutungen von Nationalitäts- und Länderbezeichnungen im Kroatischen und Polnischen*. Regensburg. Masterarbeit. Universität Regensburg.

SEIDLMEYER, Katarina (2010): *Spracherwerb und Sprachverlust bei tschechischen Migranten in Bayern: Analyse von zwei Sprachbiographien*. Regensburg. Bachelorarbeit. Deutsch-Tschechische Studien. Universität Regensburg.

SEIDLMEYER, Katarina (2013): *Verbvalenz im deutsch-tschechischen Sprachkontakt bei Bilingualen*. Regensburg. Masterarbeit. Universität Regensburg.

WALD, Veronika (2009): *Valenzstrukturen im russisch-deutschen Sprachkontakt*. Regensburg. Masterarbeit. Universität Regensburg.

7.5 Učebnice

ADAMOVIČOVÁ, Ana (2013): *Nebojte se češtiny: konverzace pro středně pokročilé*. 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2270-5.

ADAMOVIČOVÁ, Ana; HRDLIČKA, Milan (2010): *Basic Czech III*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1796-1.

BISHOFOVÁ, Jana (2011): *Čeština pro středně a více pokročilé*. 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1793-0.

HLÍNOVÁ, Kateřina; KESTŘÁNKOVÁ, Marie; PEČENÝ, Pavel; ŠTĚPÁNKOVÁ, Dagmar (2013): *Čeština pro cizince B2: učebnice a cvičebnice*. Praha: Edika. ISBN 978-80-266-0178-4.

NEKOVÁŘOVÁ, Alena (2012): *Čeština pro život 2 / Czech for Life 2 / Tschechisch fürs Leben 2*. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-87481-52-3.

7.6 Elektronické zdroje

BAMF (2017): *Spätaussiedler*. Bundesamt für Migranten und Flüchtlinge. Poslední úprava: 2017-02-17. [cit. 2017-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.bamf.de/DE/Migration/Spaetaussiedler/spaetaussiedler-node.html>>.

BŁASZCZYK, Izabela Maria (2015b): *Herkunftssprachen und Herkunftssprecher - eine Einführung*. Universität Regensburg, Studieren mit Migrationshintergrund, Poslední úprava: 2015-10-13. [cit. 2017-03-25] Dostupné z WWW: <<http://www.uni-regensburg.de/sprache-literatur-kultur/slavistik/studieren-mit-migrationshintergrund/index.html>>.

CVRČEK, Václav; RICHTEROVÁ, Olga (ed.) (2015a): "pojmy:arf". *Příručka ČNK*. Poslední úprava: 2015-04-08. [cit. 2016-06-16]. Dostupné z WWW: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:arf>>.

CVRČEK, Václav; RICHTEROVÁ, Olga (ed.) (2015b): "seznamy:tagy". *Příručka ČNK*. Poslední úprava: 2015-12-17. [cit. 2016-07-07]. Dostupné na WWW: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/seznamy:tagy>>.

CVRČEK, Václav; RICHTEROVÁ, Olga (ed.) (2016a): "start" *Příručka ČNK*. Poslední úprava: 2016-09-26. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/start>>.

CVRČEK, Václav; RICHTEROVÁ, Olga (ed.) (2016b): "cnk:uvod". *Příručka ČNK*. Poslední úprava: 2016-06-22. [cit. 2016-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>>.

CVRČEK, Václav; RICHTEROVÁ, Olga (ed.) (2017): "cnk:uvod". *Příručka ČNK*. Poslední úprava: 2017-04-26. [cit. 2017-04-29]. Dostupné z WWW:

<<http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>>.

DOVALIL, Vít; ZBYTOVSKÝ, Štěpán (2015): *Korpus InterCorp – němčina*, verze 8 ze 4. 6. 2015. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupný z WWW:

<<http://www.korpus.cz>>.

Destatis (2010): *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit – Ergebnisse des Mikrozensus 2010*. Erschienen 2011-09-26, Statistisches Bundesamt Wiesbaden 2011, Fachserie 1, Reihe 2.2.

Dostupné z WWW: <<https://www.destatis.de/DE/Startseite.html>>.

Destatis (2015): *Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2015*. Erschienen 2016-09-16, Statistisches Bundesamt Wiesbaden 2017. Fachserie 1, Reihe 2.2. Dostupné z WWW:

<<https://www.destatis.de/DE/Startseite.html>>.

Duden (2017): Bibliographisches Institut GmbH. [cit. 2017-04-28]. Dostupné z WWW:

<<http://www.duden.de/>>.

KŘEN, Michal; BARTOŇ, Tomáš; CVRČEK, Václav; HNÁTKOVÁ, Milena; JELÍNEK, Tomáš; KOCEK, Jan; NOVOTNÁ, Renata; PETKEVIČ, Vladimír; PROCHÁZKA, Pavel; SCHMIEDTOVÁ, Věra; SKOUMALOVÁ, Hana (2010): *SYN2010: žánrově vyvážený korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. [cit. 2016-06-16].

Dostupné z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Lingea (2016) *Německo-český praktický slovník*. Verze 6.0. Lingea s.r.o. [cit. 2017-04-28].

Dostupné z WWW: <<https://slovniky.lingea.cz/Nemecko-cesky>>.

8 Seznam tabulek, grafů a obrázků

8.1 Seznam tabulek

Tabulka 1: Čeští migranti a příslušníci českého státního občanství v SRN	19
Tabulka 2: Čeští státní příslušníci v Německu a Bavorsku podle věku a pohlaví.....	22
Tabulka 3: Mluvčí češtiny s migračním pozadím v SRN podle věku v roce 2015	23
Tabulka 4: Rozsah a ovládání slovní zásoby dle Rámce	45
Tabulka 5: Zkratky slovní druhů použity v korpusu.....	53
Tabulka 6: Četnost slovních druhů v prvních 3 000 lemmatech (apelativech)	54
Tabulka 7: Státní občanství respondentů a jejich rodičů	67
Tabulka 8: Místa narození a bydliště rodičů respondentů před odchodem do SRN.....	67
Tabulka 9: Vzdělání matky	68
Tabulka 10: Vzdělání otce	68
Tabulka 11: Jakým jazykem s kým respondenti mluví.....	68
Tabulka 12: Mateřský jazyk rodičů	69
Tabulka 13: Nejproblematičtější slova testu aktivní slovní zásoby.....	75
Tabulka 14: Nejproblematičtější slova testu pasivní slovní zásoby	79
Tabulka 15: Přehled tzv. „faux amis“ a polysémních výrazů.....	80
Tabulka 16: Přehled nejproblematičtějších „faux amis“ a polysémních slov	82
Tabulka 17: Nejproblematičtější slova v testu synonym	83
Tabulka 18: Celkový počet a průměr jednotlivých synonym od všech respondentů	84
Tabulka 19: Počet synonym u jednotlivých mluvčích.....	85

8.2 Seznam grafů

Graf 1: Čeští státní příslušníci v SRN podle věku v roce 2015	18
Graf 2: Věk respondentů.....	66
Graf 3: Jak často mluvíte česky (kromě jazykových kurzů)?.....	70
Graf 4: Jak často čtete v češtině?	70
Graf 5: Průměrná úspěšnost v testu aktivní slovní zásoby	72
Graf 6: Výsledky testu aktivní slovní zásoby všech respondentů	73
Graf 7: Procentuální zastoupení druhů chyb v testu aktivní slovní zásoby	74

Graf 8: Typy chyb u jednotlivých respondentů	74
Graf 9: Respondenti mluvící česky denně vs. několikrát týdně	76
Graf 10: Průměrná úspěšnost v testu pasivní slovní zásoby	77
Graf 11: Výsledky testu pasivní slovní zásoby všech respondentů	78
Graf 12: Respondenti, kteří čtou česky denně vs. několikrát týdně vs. jednou týdně	80
Graf 13: Výsledky překladu tzv. „faux amis“ a polysémních výrazů	81
Graf 14: Funkční slova a substantiva v testech aktivní vs. pasivní slovní zásoby	82
Graf 15: Porovnání obtížnosti jednotlivých testů	86

8.3 Seznam obrázků

Obrázek 1: Znázornění tří funkčně odlišných skupiny lexémů	30
Obrázek 2: Ukázka testu aktivní slovní zásoby	58
Obrázek 3: Ukázka testu pasivní slovní zásoby	59
Obrázek 4: Ukázka testu na synonyma	60

9 Přílohy

9.1 Seznam příloh

Příloha A: Ukázka seznamu slovní zásoby se všemi třemi atributy (lemma, pos, ARF) seřazeného podle frekvence ARF

Příloha B: Seznam lemmat k testu aktivní slovní zásoby

Příloha C: Seznam lemmat k testu pasivní slovní zásoby

Příloha D: Seznam lemmat k testu synonym

Příloha E: Ukázka prázdného výzkumného testu

Příloha F: Ukázka vyplněného výzkumného testu

Příloha A: Ukázka seznamu slovní zásoby se všemi třemi atributy (lemma, pos, ARF) seřazeného podle frekvence ARF

lemma	pos	ARF	rand
být	V	2 486 089,3	0,422446
a	J	2 031 771,0	0,04979
se	P	1 910 135,3	0,111839
v	R	1 414 856,3	0,093146
na	R	1 135 758,8	0,511787
ten	P	965 296,0	0,960582
s	R	564 608,1	0,763184
že	J	552 836,9	0,227208
z	R	517 926,0	0,281024
který	P	468 513,2	0,425429
on	P	450 762,8	0,340405
mít	V	430 138,8	0,890983
do	R	401 687,9	0,864661
o	R	342 589,7	0,270407
k	R	324 989,3	0,747591
ale	J	323 383,3	0,663855
i	J	309 864,1	0,902025
moci	V	234 201,0	0,529562
jako	J	230 837,1	0,039501
za	R	230 347,1	0,887781
svůj	P	226 508,6	0,705276
tak	D	204 365,3	0,290361
pro	R	199 375,3	0,842861
po	R	197 350,0	0,686902
co	P	180 665,8	0,776193
oni	P	178 865,1	0,465385
já	P	174 800,6	0,360561
všechen	P	161 205,1	0,331847
když	J	158 127,0	0,914853
už	D	155 421,4	0,556823
tento	P	153 929,1	0,479682
jak	D	153 608,7	0,420503
rok	N	152 561,7	0,157396

od	R	150 429,2	0,069736
aby	J	139 813,6	0,18457
jen	T	129 159,9	0,832566
jeho	P	127 871,4	0,965747
jeden	C	123 393,7	0,777171
nebo	J	119 910,0	0,524912
muset	V	114 320,9	0,325717
člověk	N	106 645,7	0,93674
stát	V	105 301,0	0,645543
u	R	105 135,9	0,563205
velký	A	102 335,4	0,884821
až	T	100 880,5	0,72734
než	J	100 228,5	0,042976
chtít	V	99 751,6	0,284049
řící	V	98 788,4	0,914944
jenž	P	97 537,8	0,478552
ještě	D	96 968,2	0,743703
pak	D	89 902,3	0,419931
před	R	88 718,3	0,58891
dva	C	87 332,7	0,079457
jít	V	85 047,9	0,220539
my	P	83 437,3	0,106655
další	A	82 498,3	0,863047
ani	J	81 458,3	0,682592
při	R	79 963,7	0,845362
také	D	79 437,7	0,123987
celý	A	77 953,6	0,40609
vědět	V	72 720,3	0,587018
jiný	A	72 188,1	0,350114
však	J	67 416,0	0,911701
podle	R	67 190,4	0,912503
hodně	D	67 047,4	0,372244
první	C	66 955,5	0,202493
nový	A	66 477,0	0,205117
kde	D	64 951,3	0,201115
mezi	R	64 802,5	0,262955
jejich	P	64 216,6	0,318077
dát	V	64 175,5	0,058859

Příloha B: Seznam lemmat k testu aktivní slovní zásoby

německy	lemma	pos	rand
silbern	stříbrný	A	0,112585
widerrufen	odvolat	V	0,703690
das Zeichen	znak	N	0,312428
das Gefängnis	vězení	N	0,860080
die Literatur	literatura	N	0,663080
der Dank	dík	N	0,617316
kämpfen	bojovat	V	0,407063
heftig	prudce	D	0,180259
die Angabe	údaj	N	0,089861
sportlich	sportovní	A	0,359588
die Realität	realita	N	0,774464
entlang	podél	R	0,997661
das Wunder	div	N	0,510056
der Bildschirm	obrazovka	N	0,708183
der Jurist	právník	N	0,840110
das Lied	píseň	N	0,970934
der Hals	krk	N	0,512964
dünn	tenký	A	0,977587
erhöhen	zvýšit	V	0,598873
auffordern	vyzvat	V	0,215741
pflichtig	povinný	A	0,766730
besuchen	navštívit	V	0,623390
kaufen	kupovat	V	0,368247
scheinbar	zdánlivě	D	0,447246
die Zusammensetzung	složení	N	0,581665
hinauf	nahoru	D	0,929496
herrlich	nádherný	A	0,923870
wertvoll	cenný	A	0,686661
schrecklich	strašně	D	0,070331
kostenlos	zdarma	D	0,172734
der Winter	zima	N	0,393060
brechen	porušit	V	0,960515
bilden	vytvářet	V	0,222753
die Zeitung	noviny	N	0,896125
werfen	házet	V	0,760506
das Gefühl	cit	N	0,511293
siegreich	vítězný	A	0,779792
der Sack	pytel	N	0,488768
das Radio	rádio	N	0,853276
scharf	ostře	D	0,972556

ermöglichen	umožňovat	V	0,068775
der Vorzug	přednost	N	0,966951
beweisen	dokazovat	V	0,258147
der Juni	červen	N	0,280012
schaffen	zvládnout	V	0,920479
derselbe	tentýž	P	0,582993
der Beleg	doklad	N	0,184427
komentieren	komentovat	V	0,456237
Schul-	školní	A	0,846808
die Ausnahme	výjimka	N	0,796426
die Halle	hala	N	0,819686
die Band	kapela	N	0,078301
dortig	tamní	A	0,753888
herrichten	upravit	V	0,105535
sofort	ihned	D	0,640475
knapp	těsný	A	0,898240
der Professor	profesor	N	0,212923
die Besatzung	posádka	N	0,408433
betreten	vstupovat	V	0,236770
die Feier	oslava	N	0,545130
das Schiff	lod'	N	0,566171
gegenseitig	vzájemný	A	0,337084
zuerst	nejprve	D	0,079288
die Kirche	církev	N	0,306999
schön	hezký	A	0,924325
schwer	těžko	D	0,672686
der Durchschnitt	průměr	N	0,840089
stören	rušit	V	0,113425
die Sicherheit	bezpečí	N	0,313979
bestellen	objednat	V	0,635957
melden	hlásit	V	0,426171
der Gewinn	zisk	N	0,493138
sich bedanken	poděkovat	V	0,932597
mittels	prostřednictvím	R	0,571827
die Verhältnisse	poměry	N	0,245524
beschränken	omezit	V	0,820285
sagen	povědět	V	0,347410
gestrig	včerejší	A	0,077285
nötig	zapotřebí	D	0,256694
der April	duben	N	0,010204

Příloha C: Seznam lemmat k testu pasivní slovní zásoby³⁷

lemma	pos	rand	česká věta	německý překlad
aby	J	0,168021	Myslím, že bychom je měli požádat, aby nám každý vyprávěl nějaký příběh.	<i>Kommt, wir wollen sie bitten, daß jeder von ihnen eine Geschichte zum besten gebe, [...]</i>
osamocený	A	0,610594	Přede dveřmi stál u chodníku osamocený taxík.	<i>Ein einsames Taxi stand mit laufendem Motor am Bordstein.</i>
zapojit	V	0,995713	Jared přikývl, vzal dívku za ruku a zamířil s ní k tlakové komoře. „Uzavřete přílby, zapojte přívody.“	<i>Helme schließen, Versorgung einschalten.</i>
snesitelný	A	0,456244	Protože snesitelným jej činí jenom tajemství a zapomnění.	<i>Weil nur Geheimnis und Vergessen es erträglich machten.</i>
tank	N	0,568328	Zdálo se, že jeden tank má defekt, kdosi ležel na břiše pod ním a jiný svítil karbidovou lampou.	<i>Ein Panzer schien defekt zu sein, jemand lag auf dem Bauch unter ihm, und ein anderer leuchtete mit einer Karbidlampe daran herum.</i>
byznys	N	0,033021	Vybíjení psů je také výnosný byznys pro mafii.	<i>Auch ist das Töten von Hunden ein lukratives Geschäft für die Mafia.</i>
součet	N	0,171510	Konečným přezkoumáním k 1. lednu 1991 byl součet opraven na 1306,05 milionu.	<i>Die endgültige Prüfung zum 1. Januar 1991 korrigierte die Summe auf 1306,05 Mio.</i>
osvětlovat	V	0,376900	Televizní reflektory osvětlovaly jeho rozpraskaný povrch počmáraný grafitti.	<i>Fernsehscheinwerfer beleuchteten ihre zerbrochene, graffitibeschierte Oberfläche.</i>
uškodit	V	0,396285	Dokonce ani válka pokroku příliš neuškodila .	<i>Selbst der Krieg hatte dem Fortschritt nicht allzuviel geschadet.</i>
hanba	N	0,382599	ale nemohl se smířit s hanbou , které se dostalo jeho jménu.	<i>er konnte sich aber nicht mit der Schande abfinden, die seinem Namen angetan worden war</i>
předsudek	N	0,024142	Sklony k různým předsudkům se v jednotlivých zemích liší.	<i>Während die Sensibilität gegenüber den unterschiedlichen Vorurteilen nach Land variiert, [...]</i>
speciálně	D	0,111140	„Jsou to zbytky ze včerejška,“ řekla, ale Alex tušil, že to připravila speciálně pro něj.	<i>»Die Reste von gestern«, sagte sie, aber Alex konnte sich denken, dass sie das Essen extra für ihn gemacht hatte.</i>

³⁷ V případě oranžově označených slov se jedná o polysémní výrazy, v případě zeleně označených slov o tzv. „faux amis“.

chodec	N	0,714088	Když sestupoval po schodech před průčelím banky, pozoroval bedlivě všechny chodce na ulici, ale široko daleko nebylo vidět dívku, která by na někoho čekala.	<i>Als er die Freitreppe der Bank hinunterging, beobachtete er sorgfältig alle Passanten, aber selbst in der weiteren Umgebung war kein Mädchen zu sehen, das auf jemanden gewartet hätte.</i>
příště	D	0,644273	„ Příště bych si chtěla sednout dolů.“ Brett se napila absintu.	« Nächstes Mal will ich unten sitzen. » Brett trank aus ihrem Absinthglas.
vypsat	V	0,751867	Vrchní zastupitelství v Karlsruhe vypsalo odměnu 10. 000 marek.	Die Oberstaatsanwaltschaft Karlsruhe setzte 10.000 Mark Belohnung aus .
průběžný	A	0,899136	Mám na mysli kvalifikovaný personál a potažmo i průběžné školicí kurzy pro tento personál.	Ich beziehe mich hierbei auf qualifizierte Mitarbeiter und darüber hinaus auf laufende Schulungen für diese.
odsunout	V	0,979557	" Narkomafie," řekl Reiber a odsunul půllitr.	"Eine Drogenmafia," sagte Reiber und schob seine Maß Bier weg .
brzy	D	0,962346	Brzy se spustí déšť.	Bald wird Regen fallen.
chřipka	N	0,685352	A co když, zeptal se teď, dostanu chřipku ?	Und was geschieht, fragte er nun, wenn ich Grippe bekomme?
časně	D	0,034217	Je ještě časně , ale je tu nováček, kterého Pán přijal do služby.	Es ist noch früh , aber hier ist ein Neuer, den der Herr in seinen Dienst genommen hat.
zábradlí	N	0,073537	Třídy jsou vděčné – lepší než utírat prach ze zábradlí .	Die Klassen sind dankbar – es ist besser als den Staub vom Geländer zu wischen.
přijmout	V	0,180456	Příslušné vnitrostátní orgány přijmou vhodná opatření s cílem zajistit, aby plavidla, která obdrží podporu z fondu podle tohoto odstavce, nezačala znovu provozovat rybolov.	Die nationalen Behörden treffen die erforderlichen Maßnahmen, um zu gewährleisten, dass Schiffe, die gemäß diesem Absatz eine Unterstützung aus dem EFF erhalten, den Fischfang nicht wieder aufnehmen.
sud	N	0,297432	Kdyby někdo do sudu spad, tak se pořádně zmáčí.	Wenn jemand in das Faß fiel, dann würde er tüchtig naß
raketa	N	0,199616	A na kurtu muže v jeho věku, který se s raketou v ruce rozběhl k mladé ženě.	Auf dem Tennisplatz nun ein Mann seines Alters, der, den Schläger in der Hand, einer jungen Frau nachrannte.
představení	N	0,384828	Později, jako členka baletního souboru, se setkávala spíš s lesbickými ženami než mužskými ctiteli, kteří by po představení čekali před	Später in der Ballett-Truppe waren die Lesben zahlreicher als die männlichen Verehrer, die nach einer Aufführung meist vor der Tür des Künstlereinganges des Theaters

			vchodem pro účinkující a lákali baletky na drahé sportáky a zlaté hodinky osázené brilianty.	<i>warteten und mit schicken Sportwagen und brillantenbesetzten goldenen Uhren lockten.</i>
mapa	N	0,276224	Byla to myšlenka vycházející z fyzické mapy, nikoli z mapy politické s její stále vitální hrou sil, a z demokratické solidarity už vůbec ne.	<i>Es war ein Gedanke, der nur der physischen Landkarte abgelesen worden war, aber nicht der politischen mit ihrem stets lebendigen Kräftespiel, und der demokratischen Solidarität schon gar nicht.</i>
novodobý	A	0,399738	Matematika je pak nástroj myšlení přírodních věd, zejména fyziky – jakoby zpevňovala jádro novodobé kultury.	<i>Mathematik ist dann das gedankliche Instrument der Naturwissenschaften, zumal der Physik – so schien sie uns den Kern der neuzeitlichen Kultur zu härten.</i>
domovní	A	0,038539	Vtom se rozcinkal domovní zvonek a drnčel, jako by se jednalo o požár.	<i>Da schlug die Hausglocke an, und sie schrillte los, als handelte es sich um einen Brand.</i>
potřást	V	0,383939	Chtěl bych ti jen potřást rukou.	<i>Ich möchte dir nur die Hand schütteln.</i>
prst	N	0,883304	Měl tlusté vlněné podkolenky, ale za tu dobu mu prsty pomalu začínaly tuhnout.	<i>Er trug dicke Wollstrümpfe, aber nach all der Zeit begannen seine Zehen zu erstarren.</i>
počít	V	0,303656	Měl jsem tři rodiny – tři manželky, které přivedly na svět celkem sedm dětí. Šest z nich dosud žije. Dělají, co mohou, aby mne trápily. Pokud vím, všech sedm jsem počal a jedno pohřbil.	<i>Soweit ich weiß, habe ich sie alle sieben selbst gezeugt, und einen Sohn habe ich beerdigt.</i>
pozvolna	D	0,178225	Skupina se pozvolna rozcházela a A. a B. se ocitli sami.	<i>Allmählich zerstreute sich die Gruppe. A. und B. blieben allein.</i>
strážný	N	0,844677	Strážní drželi dav v patřičné vzdálenosti od Troyova těla, ležícího v kaluži krve.	<i>Wachmänner hatten die Menge abgedrängt.</i>
zbořit	V	0,211755	Na místech, kde se zbořily staré sklady a kanceláře, staví věže a obytné komplexy, kde má být více než 2 500 bytů.	<i>Dort, wo ehemalige Lagerhäuser und Büros abgerissen wurden, errichtete er Türme und Wohnviertel mit über 2.500 Wohnungen.</i>
vodovod	N	0,427779	Na amerických kontinentech se za nezbytnost pokládá vodovod , kanalizace a elektřina, ale v Indii to neplatí.	<i>Leitungswasser, Kanalisation und ein Stromanschluss gelten auf dem amerikanischen Doppelkontinent als unverzichtbar, nicht aber in Indien.</i>

bodovat	V	0,955444	Clegg boduje díky zdání naprosté upřímnosti.	Clegg punktet , weil er absolut aufrichtig wirkt.
kyselý	A	0,658444	Trpké a kyselé je víno stáří, a nejjemnější medový koláč nestojí za okoralou skývu mé chudoby.	Bitter und sauer ist der Wein des Alters, und der feinste Honigkuchen vermag das rauhe Brot meiner Armut nicht aufzuwägen.
rád	A	0,492003	"Jsem rád , že jsem se nedopustil chyby," řekl prostě, „aspoň v tomhle.“	"Ich bin froh , daß ich mich nicht geirrt habe," sagte er dann langsam, "in diesem Fall wenigstens nicht ..."
fronta	N	0,950218	Vůbec jsem nemyslel, že asi bude revoluce a že zažijem frontu .	Daß es zu einer Revolution käme oder daß wir die Front erleben könnten, kam mir überhaupt nicht in den Sinn.
do	R	0,447759	Mina se vrátila do kuchyně a rozložila je na kameny u ohniště.	Mina kehrte in die Küche zurück und breitete die Ärmel auf die Steine des Wärmeofens.

Příloha D: Seznam lemmat k testu synonym

lemma	pos	rand
mluvit	V	0,511349
muž	N	0,839788
okamžitě	D	0,895153
zase	D	0,558539
dát	V	0,215206
zed'	N	0,170242
malý	A	0,228793
konat	V	0,704574
vážně	D	0,727374
běžný	A	0,819442
výraz	N	0,238751
prosit	V	0,025902
konečný	A	0,836062
osoba	N	0,597258
pak	D	0,051070
šance	N	0,984274
kdysi	D	0,545125
otočit	V	0,572658
předmět	N	0,107175
příští	A	0,417880

Příloha E: Ukázka prázdného výzkumného testu

Výzkum k diplomové práci na téma „Zděděný jazyk a základní slovní zásoba češtiny“

Řešitelka: Bc. Anna Panochová

Vedoucí práce: Prof. Dr. Marek Nekula

Dobrý den,

ráda bych vám poděkovala, že jste si našli čas na vyplnění tohoto testu. Výrazně tak přispějete k realizaci mé diplomové práce.

Celý dotazník je zcela anonymní. Výsledky výzkumu budou použity výhradně pro účely zpracování diplomové práce a nebudou předány žádné třetí osobě. Pokud by Vás výsledky výzkumu zajímaly, ráda Vám je po dokončení zašlu.

Předem moc děkuji za vyplnění všech částí testu.

Anna Panochová

Část první

Uved'te základní český ekvivalent nebo ekvivalenty:

sportlich

der Jurist

schwer

die Zeitung

die Literatur

kostenlos

der Bildschirm

der Gewinn

knapp

die Halle

heftig

schrecklich

die Kirche

betreten

silbern

das Gefängnis

kommentieren

hinauf

besuchen

die Ausnahme

nötig

das Radio

zuerst

scharf

der Vorzug

das Schiff

gegenseitig

sofort

wertvoll

bestellen

die Realität

pflichtig

die Besatzung

Schul-

dortig

der Dank

der Hals

erhöhen

der Durchschnitt

das Gefühl

herrichten

sagen

auffordern

beschränken

entlang

mittels

das Zeichen

die Feier

brechen

bilden

die Sicherheit

kämpfen

werfen

derselbe

die Angabe

die Band

der Juni

gestrig

der April

der Sack

widerrufen

stören

das Lied

melden

das Wunder

siegreich

sich bedanken

dünn

scheinbar

die Zusammensetzung

die Verhältnisse

kaufen

ermöglichen

schön

der Beleg

schaffen

der Winter

herrlich

der Professor

beweisen

Část druhá

Tučně vyznačená slova přeložte do němčiny:

Vtom se rozcinkal **domovní** zvonek a drnčel, jako by se jednalo o požár.

Matematika je pak nástroj myšlení přírodních věd, zejména fyziky - jakoby zpevňovala jádro **novodobé** kultury.

Skupina se **pozvolna** rozcházela a A. a B. se ocitli sami.

Sklony k různým **předsudkům** se v jednotlivých zemích liší.

Myslím, že bychom je měli požádat, **aby** nám každý vyprávěl nějaký příběh.

Přede dveřmi stál u chodníku **osamocený** taxík.

Brzy se spustí déšť.

Kdyby někdo do **sudu** spad, tak se pořádně zmáčí.

"Jsem **rád**, že jsem se nedopustil chyby," řekl prostě, „aspoň v tomhle.“

„Jsou to zbytky ze včerejška,“ řekla, ale Alex tušil, že to připravila **speciálně** pro něj.

Třídy jsou vděčné - lepší než utírat prach ze **zábradlí**.

Vůbec jsem nemyslel, že asi bude revoluce a že zažijem **frontu**.

Protože **snesitelným** jej činí jenom tajemství a zapomnění.

Vrchní zastupitelství v Karlsruhe **vypsalo** odměnu 10. 000 marek.

A co kdy, zeptal se teď, dostanu **chřipku**?

Chtěl bych ti jen potřást rukou.	
A na kurtu muže v jeho věku, který se s raketou v ruce rozběhl k mladé ženě.	
Konečným přezkoumáním k 1. lednu 1991 byl součet opraven na 1306,05 milionu.	
Měl jsem tři rodiny - tři manželky, které přivedly na svět celkem sedm dětí. Šest z nich dosud žije. Dělají, co mohou, aby mne trápily. Pokud vím, všech sedm jsem počal a jedno pohřbil.	
Později, jako členka baletního souboru, se setkávala spíš s lesbickými ženami než mužskými ctiteli, kteří by po představení čekali před vchodem pro účinkující a lákali baletky na drahé sportáky a zlaté hodinky osázené brilianty.	
Příslušné vnitrostátní orgány přijmou vhodná opatření s cílem zajistit, aby plavidla, která obdrží podporu z fondu podle tohoto odstavce, nezačala znovu provozovat rybolov.	
Vybíjení psů je také výnosný byznys pro mafii.	
Je ještě časně , ale je tu nováček, kterého Pán přijal do služby.	
Trpké a kyselé je víno stáří, a nejjemnější medový koláč nestojí za okoralou skývu mé chudoby.	
Jared přikývl, vzal dívku za ruku a zamířil s ní k tlakové komoře. „Uzavřete přílby, zapojte přívody.“	
Když sestupoval po schodech před průčelím banky, pozoroval bedlivě všechny chodce na ulici, ale široko daleko nebylo vidět dívku, která by na někoho čekala.	
Mina se vrátila do kuchyně a rozložila je na kameny u ohniště.	
" Narkomafie," řekl Reiber a odsunul půllitr.	
Dokonce ani válka pokroku příliš neuškodila .	
Pak muž v okénku opět delší dobu neviděl nic, až jeli kolem stojící kolony tanků. Zdálo se, že jeden tank má defekt, kdosi ležel na břiše pod ním a jiný svítil karbidovou lampou.	
Na amerických kontinentech se za nezbytnost pokládá vodovod , kanalizace a elektřina, ale v Indii to neplatí.	
Mám na mysli kvalifikovaný personál a potažmo i průběžné školicí kurzy pro tento personál.	

„ Příště bych si chtěla sednout dolů.“ Brett se napila absintu.	
Měl tlusté vlněné podkolenky, ale za tu dobu mu prsty pomalu začínaly tuhnout.	
Strážní drželi dav v patričné vzdálenosti od Troyova těla, ležícího v kaluži krve.	
Televizní reflektory osvětlovaly jeho rozpraskaný povrch počmáraný grafitti.	
Na místech, kde se zbořily staré sklady a kanceláře, staví věže a obytné komplexy, kde má být více než 2 500 bytů.	
ale nemohl se smířit s hanbou , které se dostalo jeho jménu.	
Byla to myšlenka vycházející z fyzické mapy, nikoli z mapy politické s její stále vitální hrou sil, a z demokratické solidarity už vůbec ne.	
Clegg boduje díky zdání naprosté upřímnosti.	

Část třetí

Uvedte synonyma k daným slovům:

otočit	
malý	
okamžitě	
dát	
mluvit	
osoba	
pak	
výraz	
prosit	

šance	
muž	
konečný	
vážně	
příští	
kdysi	
předmět	
zed'	
běžný	
konat	
zase	

Část čtvrtá

Vyplňte prosím.

1. Pohlaví: žena   muž
2. Věk: _____
3. Místo narození (země, město): _____
4. Místo bydliště (město): _____
5. Studijní obor: _____
6. Státní občanství: české   německé   jiné: _____
7. Státní občanství matky: české   německé   jiné: _____
8. Státní občanství otce: české   německé   jiné: _____
9. Místo narození matky (země, město): _____
10. Místo narození otce (země, město): _____
11. Místo bydliště rodičů před odchodem do Německa: _____

12. Kdy přišli Vaši rodiče do Německa? _____

13. Kolik Vám bylo, když jste se přestěhovali do Německa? _____

14. Nejvyšší dosažené vzdělání vaší matky: ZŠ SŠ VŠ jiné
V jaké zemi? ČR Německo jinde

15. Nejvyšší dosažené vzdělání vašeho otce: ZŠ SŠ VŠ jiné
V jaké zemi? ČR Německo jinde

16. Jakým jazykem mluví rodiče mezi sebou?

17. Jakým jazykem mluvíte s matkou?

18. Jakým jazykem mluvíte s otcem?

19. Jakým jazykem mluvíte se sourozenci?

20. Jakým jazykem mluvíte s prarodiči (od matky)?

21. Jakým jazykem mluvíte s prarodiči (od otce)?

22. Mateřský jazyk matky:

23. Mateřský jazyk otce:

čeština	němčina	jíný jazyk (jaký?)

24. Jak dlouho navštěvujete hodiny češtiny? _____

25. Jak často mluvíte česky (kromě jazykových kurzů)? denně
 několikrát týdně
 jednou týdně/několikrát za měsíc
 jednou měsíčně nebo méně
 nikdy

26. Jak často čtete v češtině? denně
 několikrát týdně
 jednou týdně/několikrát za měsíc
 jednou měsíčně nebo méně
 nikdy

Příloha F: Ukázka vyplněného výzkumného testu

Výzkum k diplomové práci na téma „Zděděný jazyk a základní slovní zásoba češtiny“

Řešitelka: Bc. Anna Panochová

Vedoucí práce: Prof. Dr. Marek Nekula

Dobrý den,

ráda bych vám poděkovala, že jste si našli čas na vyplnění tohoto testu. Výrazně tak přispějete k realizaci mé diplomové práce.

Celý dotazník je zcela anonymní. Výsledky výzkumu budou použity výhradně pro účely zpracování diplomové práce a nebudou předány žádné třetí osobě. Pokud by Vás výsledky výzkumu zajímaly, ráda Vám je po dokončení zašlu.

Předem moc děkuji za vyplnění všech částí testu.

Anna Panochová

Část první

Uveďte základní český ekvivalent nebo ekvivalenty:

siegreich

vítězný

brechen

zlomit

kaufen

koupit

bilden

famouzovat

sportlich

sportovní

entlang

podle

die Kirche

kostel

stören

rušit

das Wunder

zážrak

beweisen

dokázat

die Realität

realita

herrichten

připravit

schrecklich

hrůzný

das Schiff

lod'

scheinbar,

asi

sagen

řeknout

zuerst

napřed

der Beleg

~~duka~~ důkaz

der Vorzug

přednost

die Literatur

literatura

der April

duben

der Bildschirm

monitor, obrazovka

melden

ohlásit

dünn

tenký

sich bedanken děkovat

sofort hned

knapp ~~malá~~ sotva

gegenseitig na vzájem

herrlich nádherně

die Verhältnisse

die Ausnahme výjimka

die Zusammensetzung složení

schön hezký

der Dank dík

pflichtig

gestrig všerejší

der Hals krk

mittels

widerrufen zrušit

besuchen navštívit

der Professor profesor

auffordern žádat

das Radio radio

die Feier slavnost

der Jurist ~~advokát~~ právník

die Band skupina

schwer těžký

derselbe ten samý

silbern stříbrný

das Lied píseň píseň

der Winter zima

der Gewinn prospěch

kommentieren komentovat

kämpfen bojovat

die Besatzung okupace

der Durchschnitt průměr

ermöglichen umožnit

der Juni červen

die Zeitung noviny

betreten vstoupit

kostenlos zdarma

hinauf nahoru

nötig potřebný

die Halle hala

scharf palivý

dortig

beschränken limitovat

Schul- školní

werfen hodit

die Sicherheit bezpečnost

schaffen doházet

das Gefängnis vězení

erhöhen	zvýšit
das Zeichen	znamení
der Sack	pytel
die Angabe	údaj

heftig	silně
bestellen	~~objednat~~ objednat
das Gefühl	poat
wertvoll	drahý

Část druhá

Tučně vyznačená slova přeložte do němčiny:

„Příště bych si chtěla sednout dolů.“ Brett se napila absintu.	nächstes Mal
Matematika je pak nástroj myšlení přírodních věd, zejména fyziky - jakoby zpevňovala jádro novodobé kultury.	modernen
Clegg boduje díky zdání naprosté upřímnosti.	punkte
Myslím, že bychom je měli požádat, aby nám každý vyprávěl nějaký příběh.	damit
Sklony k různým předsudkům se v jednotlivých zemích liší.	vorteilen
Mám na mysli kvalifikovaný personál a potažmo i průběžné školicí kurzy pro tento personál.	durchgehende
Strážní drželi dav v patřičné vzdálenosti od Troyova těla, ležícího v kaluži krve.	Wächter
A na kurtu muže v jeho věku, který se s raketou v ruce rozběhl k mladé ženě.	Rakete
Přede dveřmi stál u chodníku osamocený taxík.	alle verlassen
Je ještě časně , ale je tu nováček, kterého Pán přijal do služby.	früh
Později, jako členka baletního souboru, se setkávala spíš s lesbickými ženami než mužskými ctiteli, kteří by po představení čekali před vchodem pro účinkující a lákali baletky na drahé sporťáky a zlaté hodinky osázené brilianty.	Vorführung
Vůbec jsem nemyslel, že asi bude revoluce a že zažijem frontu .	Warte-Schlange

Trpké a kyselé je víno stáří, a nejjemnější medový koláč nestojí za okoralou skývu mé chudoby.	sauer
ale nemohl se smířit s hanbou , které se dostalo jeho jménu.	
Vybíjení psů je také výnosný byznys pro mafii.	Unternehmen
Vtom se rozcinkal domovní zvonek a drnčel, jako by se jednalo o požár.	häusliche
A co kdy, zeptal se teď, dostanu chřipku ?	Grippe
Třídy jsou vděčné - lepší než utírat prach ze zábradlí .	Geländer
Televizní reflektory osvětlovaly jeho rozpraskaný povrch počmáraný grafitti.	erhellten
Konečným přezkoumáním k 1. lednu 1991 byl součet opraven na 1306,05 milionu.	Summe
Jared přikývl, vzal dívku za ruku a zamířil s ní k tlakové komoře. „Uzavřete přílby, zapojte přívody.“	verbinden
Dokonce ani válka pokroku příliš neuškodila .	hat nicht geschadet
Na místech, kde se zbořily staré sklady a kanceláře, staví věže a obytné komplexy, kde má být více než 2 500 bytů.	zerstört
Protože snesitelným jej činí jenom tajemství a zapomnění.	ertragbar
„Jsou to zbytky ze včerejška,“ řekla, ale Alex tušil, že to připravila speciálně pro něj.	Speziell
Brzy se spustí déšť.	früh
Vrchní zastupitelství v Karlsruhe vypsalo odměnu 10. 000 marek.	schick aus ausschle
Skupina se pozvolna rozcházela a A. a B. se ocitli sami.	
Měl tlusté vlněné podkolenky, ale za tu dobu mu prsty pomalu začínaly tuhnout.	Finger
Pak muž v okénku opět delší dobu neviděl nic, až jeli kolem stojící kolony tanků. Zdálo se, že jeden tank má defekt, kdosi ležel na břicho pod ním a jiný svítil karbidovou lampou.	Panzer
Když sestupoval po schodech před průčelím banky, pozoroval bedlivě všechny chodce na ulici, ale široko daleko nebylo vidět dívku, která by na někoho čekala.	Fußgänger

Na amerických kontinentech se za nezbytnost pokládá vodovod , kanalizace a elektřina, ale v Indii to neplatí.	Wasserversorgung
"Narkomafie," řekl Reiber a odsunul půllitr.	verschieb
Byla to myšlenka vycházející z fyzické mapy, nikoli z mapy politické s její stále vitální hrou sil, a z demokratické solidarity už vůbec ne.	Mappe, Karte
Mina se vrátila do kuchyně a rozložila je na kameny u ohniště.	in
"Jsem rád , že jsem se nedopustil chyby," řekl prostě, „aspoň v tomhle.“	froh
Kdyby někdo do su du spad, tak se pořádně zmáčí.	Fass
Příslušné vnitrostátní orgány přijmou vhodná opatření s cílem zajistit, aby plavidla, která obdrží podporu z fondu podle tohoto odstavce, nezačala znovu provozovat rybolov.	nehmen auf
Chtěl bych ti jen potřást rukou.	schütteln
Měl jsem tři rodiny - tři manželky, které přivedly na svět celkem sedm dětí. Šest z nich dosud žije. Dělají, co mohou, aby mne trápily. Pokud vím, všech sedm jsem počal a jedno pohřbil.	

Část třetí

Uveďte synonyma k daným slovům:

zed'	Stěna
pak	potom
vážně	opravdov ^ě
mluvit	říkat, hovořit, projednat
osoba	člověk
malý	drobný, krátký
šance	zodvat

okamžitě	hned
běžný	obvyklý
prosit	ž
zase	znova, zas
předmět	věc
konat	udělat
dát	podat, darovat
kdysi	někdy
otočit	
muž	poín
konečný	poslední
příští	budoucí
výraz	slovo

Část čtvrtá

Vyplňte prosím.

- Pohlaví: žena muž
- Věk: 19
- Místo narození (země, město): Regensburg, Deutschland
- Místo bydliště (město): Regensburg
- Studijní obor: Deutsch-Tschechische Studien
- Státní občanství: české německé jiné: _____
- Státní občanství matky: české německé jiné: _____
- Státní občanství otce: české německé jiné: _____

9. Místo narození matky (země, město): česká republika, Karvina?
10. Místo narození otce (země, město): Deutschland, Rodlun
11. Místo bydliště rodičů před odchodem do Německa: _____
12. Kdy přišli Vaši rodiče do Německa? před 23 roky
13. Kolik Vám bylo, když jste se přestěhovali do Německa? _____
14. Nejvyšší dosažené vzdělání vaší matky: ZŠ SŠ VŠ jiné
V jaké zemi? ČR Německo jinde
15. Nejvyšší dosažené vzdělání vašeho otce: ZŠ SŠ VŠ jiné
V jaké zemi? ČR Německo jinde

	čeština	němčina	jiný jazyk (jaký?)
16. Jakým jazykem mluví rodiče mezi sebou?		X	
17. Jakým jazykem mluvíte s matkou?	X	X	
18. Jakým jazykem mluvíte s otcem?	X	X	
19. Jakým jazykem mluvíte se sourozenci?	X		
20. Jakým jazykem mluvíte s prarodiči (od matky)?			
21. Jakým jazykem mluvíte s prarodiči (od otce)?			
22. Mateřský jazyk matky:	X		
23. Mateřský jazyk otce:		X	

24. Jak dlouho navštěvujete hodiny češtiny? 4h záden
25. Jak často mluvíte česky (kromě jazykových kurzů)? denně
 několikrát týdně
 jednou týdně/několikrát za měsíc
 jednou měsíčně nebo méně
 nikdy
26. Jak často čtete v češtině? denně
 několikrát týdně
 jednou týdně/několikrát za měsíc
 jednou měsíčně nebo méně
 nikdy